

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Pavla Kopecká

Pěstounská péče v podmínkách Úřadu práce ČR

s exkurzem do německého systému pěstounské péče

Rigorózní práce

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma „Pěstounská péče v podmínkách Úřadu práce ČR s exkurzem do německého systému pěstounské péče“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Rohozné dne 31. ledna 2012

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	4
ÚVOD	5
1 Pojem pěstounské péče	10
1.1 Pěstounská péče jako druh náhradní rodinné výchovy	10
1.1.1 Vymezení institutu a jeho prameny	10
1.1.2 Osvojení	13
1.1.3 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	16
1.1.4 Poručenství, opatrovnictví, ústavní výchova	18
1.2 Klasifikace pěstounské péče	23
1.3 Zprostředkování pěstounské péče	28
2 Finanční zajištění pěstounské péče	34
2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	34
2.1.1 Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte	34
2.1.2 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte a výživné	40
2.1.3 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte a důchod z důchodového pojištění	48
2.2 Odměna pěstouna	53
2.2.1 Odměna pěstouna podle zákona o státní sociální podpoře	53
2.2.2 Odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí	57
2.3 Příspěvek při převzetí dítěte	62
2.4 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla	66
3 Pěstounská péče v Německu	71
3.1 Vymezení pojmu a systém německé pěstounské péče	71
3.2 Finanční zajištění pěstounské péče v Německu	80
ZÁVĚR	87
ABSTRAKT v českém a anglickém jazyce	92
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV v českém a anglickém jazyce	93
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	94

SEZNAM ZKRATEK

České právní předpisy

ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZoDP	zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZoSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZoSSP	zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Německé právní předpisy

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch ¹
SGB	Sozialgesetzbuch ²

Ostatní zkratky

ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
ministerstvo	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
OÚORP	obecní úřad obce s rozšířenou působností
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
Úřad práce	Úřad práce České republiky

Deutscher Verein	Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge e. V. ³
------------------	--

¹ Bürgerliches Gesetzbuch – tradičně zkracovaný jako BGB – je německým (spolkovým) občanským zákoníkem. Tento zákon, tvořený pěti knihami (Obecná část, Závazkové právo, Věcná práva, Rodinné právo, Dědické právo), byl publikován 18. srpna 1896 a v účinnost vstoupil 1. ledna 1900. Dosud nejrozsáhlejším změnám byl zákon podroben na začátku nového tisíciletí, kdy byla přepracována část upravující závazkové právní vztahy. Zákon byl republikován s účinností od 2. ledna 2002.

Bürgerliches Gesetzbuch. wikipedia.org, 28. září 2011 [cit. 1. října 2011]. Dostupné na <http://de.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCrgerliches_Gesetzbuch>.

² Sozialgesetzbuch je tvořen třinácti knihami (zákony). Při odkazu na určité ustanovení se uvádí číslo paragrafu, zkratka SGB a číslo příslušné knihy vyjádřené římskou číslicí (např. § 33 SGB VIII). Třináctá kniha SGB se zkracuje BAföG a je zákonem upravujícím podporu vzdělání. V kontextu této práce je nejvýznamnější osmá kniha SGB, nazvaná *Kinder- und Jugendhilfe* (Pomoc dětem a mládeži).

³ Lze přeložit jako „Německý spolek pro veřejnou i soukromou sociální péči“.

ÚVOD

Pěstounská péče jakožto možné řešení situace opuštěného dítěte je důležitým nástrojem rodinného práva. Přispívá zejména dítěti, jehož zájem má být v této souvislosti především chráněn, obohacuje však rovněž pěstouna, který péčí o svěřené dítě naplňuje své rodičovské poslání. Charakteristickým znakem, odlišujícím pěstounskou péči od ostatních druhů náhradní rodinné péče⁴, je participace státu na jejím financování. Otázka hmotného zabezpečení pěstounské péče je stěžejním tématem předkládané práce.

Agenda pěstounské péče je v naší zemi rozdělena mezi vícero úřadů. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR zajišťují zprostředkování pěstounské péče, zatímco její finanční zabezpečení spadá do kompetence Úřadu práce ČR. První část názvu práce „Pěstounská péče v podmínkách Úřadu práce ČR“ tak naznačuje, že předkládaný text se pěstounskou péčí zabývá především z pohledu pěstounských dávek.

Zákonem č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, byl s účinností od 1. 4. 2011 z původně samostatných „okresních“ úřadů práce zřízen jediný úřad – Úřad práce ČR. Tento úřad je organizační složkou způsobilou vystupovat za stát ve věcech zaměstnanosti, státní sociální podpory, hmotné nouze a ochrany osob se zdravotním postižením⁵ před soudy a jinými orgány. Krajské pobočky a kontaktní pracoviště na okresní úrovni jsou pouze vnitřními útvary Úřadu práce ČR sídlícího v Praze.

Druhá část názvu práce „s exkurzem do německého systému pěstounské péče“ pak napovídá, že v závěru bude nahlédnuto rovněž do jedné zahraniční úpravy pěstounské péče. Cizí právní úprava je vždy poučná a inspirativní pro domácí právo. V našem případě se jedná o regulaci pěstounské péče v sousedním státě, tedy v zemi srovnatelných zeměpisných podmínek a současně v zemi s kontinentálním právním systémem.

Cílem předkládaného textu je podat ucelený pohled na dávky pěstounské péče – probrat podmínky jejich výplaty, vysvětlit účel té které dávky, zanalyzovat současný právní stav, upozornit na interpretační nejasnosti, poukázat na problém zneužívání dávek, navrhnout možná řešení. Práce tak může být pomůckou pro úředníky státní správy – zejména úředníky

⁴ Pro úplnost uvedme, že rovněž poručenství, jmenované někdy mezi formami náhradní rodinné výchovy, může být státem finančně podporováno. Funkcí poručníka je však v prvé řadě zákonné zastupování dítěte, nikoli jeho výchova v užším smyslu. Ujme-li se pak poručník skutečné péče o dítě, stává se vlastně jeho pěstounem a pěstounské dávky mu náleží právě z důvodu osobní péče, nikoli z titulu poručnické funkce.

⁵ Agenda dávek hmotné nouze a dávek pro osoby se zdravotním postižením byla na Úřad práce ČR převedena s účinností od 1. 1. 2012 z pověřených obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností.

státní sociální podpory, ale i zaměstnance v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, stávající či budoucí pěstouny. V neposlední řadě by pak tato práce ráda přispěla k zamyšlení nad možnostmi zlepšení naší právní úpravy pěstounských dávek.

Rigorózní práce je členěna do tří hlavních kapitol – Pojem pěstounské péče, Finanční zajištění pěstounské péče a Pěstounská péče v Německu. Studium určitého institutu – v našem případě pěstounských dávek – se neobejde bez jeho zasazení do širšího kontextu, charakteristiky jeho východisek. V první části práce tak prostřednictvím jejích podkapitol vymezují pojem pěstounské péče a její prameny, pro odlišení pěstounské péče od ostatních druhů náhradní výchovy dítěte charakterizují osvojení, svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, poručenství, opatrovnictví a ústavní výchovu. Samostatné podkapitoly jsou dále věnovány možným formám pěstounské péče a procesu jejího zprostředkování.

Těžištěm předkládaného textu, jak již bylo naznačeno výše, je druhá kapitola, zabývající se jednotlivými dávkami pěstounské péče. Každou dávku na úvod charakterizují jejím právním zakotvením v zákoně, uvádím, kdo je osoba z dávky oprávněná a příjemce dávky, jaká je periodicita výplaty dávky (opakující se x jednorázová), jaké jsou podmínky nároku a účel té které dávky, následně probírám zvláštnosti konkrétní dávky. Jsou-li specifické souvislosti dávky obsírnější, vyčleňuji je do samostatné podkapitoly. Tak je tomu v případě vztahu příspěvku na úhradu potřeb dítěte a výživného či vztahu tohoto příspěvku k důchodu z důchodového pojištění. Do samostatných podkapitol jsem rozdělila rovněž odměnu pěstouna dle zákona o státní sociální podpoře a dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, neboť navzdory společnému cíli se v mnoha ohledech liší.

Závěrečná třetí kapitola nabízí pohled na německou pěstounskou péči. V první podkapitole opět vycházím z charakteristiky pojmu a systému pěstounské péče v Německu, druhá podkapitola se pak zabývá finančním zabezpečením německé pěstounské péče a umožňuje tak srovnání s českým modelem.

Z časového hlediska sleduje práce především současný právní stav (*de lege lata*). Příležitostně je nahlédnuto také do minulosti, zejména k počátku účinnosti zákona o státní sociální podpoře a jeho jednotlivým novelám. Dle mého soudu ne každá změna zákona o státní sociální podpoře byla krokem vpřed a právě historický pohled může nabídnout řešení některých současných problémů.

V práci naopak nezmiňuji nový občanský zákoník, projednávaný nyní v Parlamentu ČR, jehož součástí bude napříště též problematika pěstounské péče. Pěstounská péče, aktuálně upravená zákonem o rodině, nemá být ani v novém občanském zákoníku principiálně

změněna, zejména pak v této souvislosti nečeká změna dávky pěstounské péče. Tyto i nadále zůstanou regulovány zákonem o státní sociální podpoře.

Pěstounské péči se v české literatuře věnuje poměrně velké množství publikací a odborných článků. Je probírána z hlediska psychologického, sociologického, biologického, v oblasti práva je pak rozpracována především v rovině soukromoprávního institutu, menší pozornost již je věnována veřejnoprávním aspektům pěstounské péče – zejména pak pěstounským dávkám.

Hledáme-li odpovědi na otázky po charakteristice pěstounské péče, jejím odlišení od jiných druhů náhradní rodinné péče, po vzájemných právech a povinnostech účastníků pěstounského vztahu apod., můžeme sáhnout po komentovaných vydáních zákona o rodině. V této souvislosti bych mezi jinými zmínila zejména podrobný komentář profesorky Milany Hrušákové a jejího autorského kolektivu⁶. Především z této monografie a dále z článků docentky Zdeňky Králíčkové⁷ vycházím ve své práci pro vymezení pojmu pěstounské péče.

Problematice zprostředkování pěstounské péče je věnována nemalá pozornost v komentáři k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí, zpracovaném doktorkou Věrou Novotnou a doktorkou Evou Burdovou⁸. Autorky, spolupracující na Ministerstvu práce a sociálních věcí na tvorbě právních předpisů se sociální tematikou, připravily monografii reagující na problémy z praxe, zpracovanou dle poznatků a zkušeností z realizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí a z opakujících se otázek orgánů aplikujících tento zákon.⁹ Uvedené dílko se tak stalo stěžejním a cenným pramenem mé kapitoly o zprostředkování pěstounské péče.

Obtížnější již bylo najít kvalitní komentář k zákonu o státní sociální podpoře. Východím pramenem v tomto směru se mi stala publikace Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1. 6. 2010¹⁰. V současné době se připravuje její aktuální vydání, reagující na změny let 2010 a 2011. Komentář věnovaný v předmětné publikaci dávkám pěstounské péče není tak vyčerpávající jako výklady podané k pěstounské péči či jejímu zprostředkování ve výše zmíněných komentovaných zákonech. Ve snaze o hlubší poznání jednotlivých dávek

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 586 s.

⁷ Doc. Zdeňka Králíčková okomentovala ve čtvrtém vydání publikace „*Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*.“ ustanovení § 45a – § 45d, upravující pěstounskou péči a tématu pěstounské péče se rovněž věnuje v četných odborných příspěvcích.

⁸ NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007. 471 s.

⁹ Tamtéž. Zадní část přebalu komentáře.

¹⁰ BŘESKÁ, Naděžda, BURDOVÁ, Eva, VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1. 6. 2010*. 13. vydání. Olomouc: ANAG, 2010. 239 s.

jsem tak sáhla též po starších titulech zabývajících se státní sociální podporou. Nutno říci, že nejvíce prací s touto tematikou pochází z doby počátku účinnosti zákona o státní sociální podpoře, tj. z devadesátých let minulého století. Důležitým zdrojem informací mi byly též důvodové zprávy k novelám týkajícím se pěstounských dávek.

Pro zpracování kapitoly o německém systému a finančním zajištění pěstounské péče jsem čerpala především z informací dostupných na internetu. Klíčová pro mě byla webová stránka www.moses-online.de, na jejímž provozování se významnou měrou podílí manželé Henrike Hopp a Jens-Holger Hopp. Henrike Hopp je současně autorkou brožury *Pflegefamilien - Finanzen*¹¹ z roku 2011, podávající aktuální přehled finančních nároků pěstounských rodin. Charakteristiku pěstounské péče v Německu, zejména v relaci s institutem poručníka, jsem čerpala především z knihy Dietra Schwaba *Familienrecht*¹².

V podkapitole zabývajících se charakteristikou německé pěstounské péče zachovávám původní německé výrazy – např. *Vormundschaft* a *Pflegschaft*. Ty jsou při prvním použití přeloženy a také vysvětleny, nadále je však pracováno s německým označením. Tento postup byl zvolen v zájmu větší přesnosti výkladu, neboť jednotlivé německé instituty svým obsahem vždy stoprocentně neodpovídají jejich českým protějškům. Německé právní pojmy pak nejsou v textu skloňovány a je jim ponechán rod odpovídající německé lingvistice (např. *Pflegschaft* je v němčině rodu ženského, *Pfleger* rodu mužského).

Práce je vystavěna na popisu stávajícího stavu, jeho rozboru a ukázání možných řešení. Naopak si neklade za cíl důkladné porovnání české a německé pěstounské péče, záměrem práce není komparace. Kapitola o pěstounské péči v Německu je v této práci jakýmsi oknem do sousední právní úpravy, může být inspirací, nástinem jiného možného řešení. Stěžejním problémem práce však zůstává pěstounská péče v České republice, konkrétně její financování.

Vycházím z hypotézy, že ve všech oblastech společenského života, kde jsou vynakládány prostředky státního rozpočtu, existuje riziko jejich zneužití a této hrozbě nelze zcela zamezit. Snahy o absolutní vymýcení určitého nešvaru vedou zpravidla k potrestání nevinných, zatímco adresáti příslušných opatření si vždy najdou cesty, jak z úzkého prostoru ven. Je třeba mít na mysli především pěstouny vedené poctivou motivací k péči o svěřené dítě a tyto zbytečně nezatěžovat přehnanými administrativními nároky.

Mám však za to, že i při dodržení tohoto postulátu, lze některá zneužívání pěstounských dávek eliminovat. Toho lze dosáhnout především nasloucháním hlasů z praxe. Pracovníci

¹¹ HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern*. 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011. 38 s.

¹² SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001. 425 s.

státní sociální podpory, kteří pěstounské dávky vyplácí, jsou v bezprostředním kontaktu s pěstounskými rodinami, znají jejich těžkosti, ale i úskoky. Cestu efektivnějšího financování pěstounské péče je tak třeba hledat zejména zdola nahoru. Bohužel jsme častěji svědky opačného postupu, promítání nejrůznějších politických zájmů do právní úpravy, anebo bleskových či nesystémových řešení.

Práce odpovídá právnímu stavu účinnému k 1. 1. 2012.¹³

¹³ V závěru roku 2011 bylo přijato několik zásadních předpisů ovlivňujících sféru sociálních věcí, na které musela práce zareagovat. Do textu tak byly zapracovány změny, jež přinesly zejména zákon č. 364/2011 Sb. (nahradil Ústavním soudem zrušený z. č. 347/2010 Sb.), zákon č. 366/2011 Sb. (novela zákona o státní sociální podpoře) a nařízení vlády č. 409/2011 Sb. (změna částek životního a existenčního minima).

1 Pojem pěstounské péče

1.1 Pěstounská péče jako druh náhradní rodinné výchovy

1.1.1 Vymezení institutu a jeho prameny

Pěstounskou péči lze v současné době chápat jako zvláštní formu státem zprostředkované, řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo v prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečovanou též ze strany státu hmotnou podporou.¹⁴

Pěstounská péče je zprostředkovávána státem, konkrétně orgány sociálně-právní ochrany dětí. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (dále též „ZoSPOD“)¹⁵ v § 19a odst. 2 výslovně vylučuje, aby konečnou fází zprostředkování pěstounské péče (výběr určitého pěstouna ve vztahu ke konkrétnímu dítěti a zajištění jejich osobního seznámení) prováděly jiné subjekty než orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Pěstounská péče je státem rovněž řízena a kontrolována. Zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností (dále též „OÚORP“) v rámci svého dohlížecího práva založeného § 19 odst. 5 ZoSPOD navštěvují v zákonných intervalech rodinu, v níž svěřené dítě žije.¹⁶ Současně soudy v rozsudcích o svěření dítěte do pěstounské péče často pěstouny zavazují k podávání pravidelných zpráv o průběhu pěstounské péče (obvykle jednou do roka).¹⁷

Slovo „náhradní“ vyjadřuje, že pěstounská péče se uplatní tehdy, nejsou-li výchovu dítěte schopni zajistit jeho biologičtí rodiče. Pěstouni jsou povinni dítě vychovávat, tedy osobně o ně pečovat. Na rozdíl od ústavní výchovy je tento druh náhradní výchovy realizován v rodinném prostředí. Hmotnou podporu pěstounské péče pak představují dávky státní sociální podpory.

Pěstounská péče může vzniknout pouze soudním rozhodnutím. Zaniká však vedle rozhodnutí soudu, který tak učiní vždy, požádá-li o zrušení pěstounské péče pěstoun, též smrtí svěřeného dítěte či pěstouna (v případě společné pěstounské péče pouze v případě smrti obou pěstounů), po rozvodu manželů pěstounů zaniká společná pěstounská péče teprve rozhodnutím soudu o jejím zrušení (nikoli již právní mocí rozvodového rozsudku), přičemž soud může nadále svěřit dítě do individuální pěstounské péče jednoho z bývalých manželů.

¹⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče po novele – 1. část. *Právo a rodina*, 2000, č. 6, s. 1.

¹⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče a její místo v rámci institutů náhradní výchovy v právním řádu České republiky. *Právní obzor*, 2001, roč. 84, č. 5, s. 454.

¹⁷ Uložení takové povinnosti nestanoví v případě pěstounské péče, na rozdíl od péče poručníka, zákon, soudy ji však mohou založit svým výrokem a často tak také činí.

Posledním a současně optimálním způsobem skončení pěstounské péče je dosažení zletilosti dítěte.¹⁸

Ustanovení § 45c zákona o rodině (dále též „ZoR“)¹⁹ upravuje obsah institutu pěstounské péče. Základní povinností pěstouna je osobní péče o dítě, kterou se rozumí výchova v užším slova smyslu. Pěstoun má dítě u sebe, stará se o ně, pečuje o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, výchovně je usměrňuje. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednoho z manželů, podílí se na výchově také druhý manžel, který s dítětem žije ve společné domácnosti.²⁰

Při péči o osobu dítěte vykonává pěstoun přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Slovo „přiměřeně“ znamená, že pěstoun se nedostává do postavení rodiče, nenabývá práv a povinností rodičovské zodpovědnosti. Z těch je mu přiznáno právo výchovy v užším smyslu, zatímco výchova v širším smyslu je nadále vyhrazena rodičům (právo s dítětem se stýkat, rozhodovat o podstatných záležitostech – náboženské vyznání, volba povolání apod.).

Právo dítě zastupovat a spravovat jeho jmění (jako další práva vyplývající z rodičovské zodpovědnosti) přísluší pěstounovi jen v běžných věcech. Zákonným zástupcem, stejně jako osobou rozhodující o podstatných otázkách týkajících se případného majetku dítěte, tak nadále zůstávají biologičtí rodiče, příp. poručník. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce o podstatné záležitosti není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.

Praktickou otázkou zůstává rozlišení běžných a podstatných záležitostí dítěte. Pěstoun, který je v každodenním kontaktu s dítětem musí řešit nejrůznější situace dotýkající se majetkové sféry dítěte. Přitom je třeba mít na zřeteli, že není výlučným správcem majetku dítěte. Je zřejmé, že pěstoun bude moci rozhodnout, jak naloží s příspěvkem na úhradu potřeb, stejně jako s dalšími dávkami adresovanými dítěti. Na druhou stranu těžko lze dovodit právo pěstouna nakládat s dědictvím dítěte či třeba darem větší hodnoty.

K ochraně majetkových zájmů dítěte jsou v prvé řadě povoláni jeho zákonní zástupci, kteří jsou současně limitováni § 28 občanského zákoníku (dále též „ObčZ“)²¹. V odůvodněných případech ustanoví soud k zvýšené ochraně majetku dítěte opatrovníka

¹⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče a její místo v rámci institutů náhradní výchovy v právním řádu České republiky. *Právní obzor*, 2001, roč. 84, č. 5, s. 454.

¹⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 205 – 206 (§ 45c ZoR).

²¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

podle § 37b ZoR, který není zákonným zástupcem. Dojde-li ke sporu, zda se jedná o běžnou či zásadní majetkovou záležitost, bude nezbytné předložit věc k rozhodnutí soudu.

Založení právního vztahu pěstounství nezbavuje biologické rodiče jejich zákonné vyživovací povinnosti k dítěti. Mění se pouze způsob úhrady výživného, jež mají rodiče platit na účet orgánu vyplácejícího dítěti příspěvek na úhradu potřeb (blíže viz kapitola 2.1.2). Rovněž další právní vazby vyplývající ze vztahu rodič – dítě zůstávají v případě pěstounské péče zachovány. Dítě tak má zachován zejména dědický nárok vůči svým rodičům, avšak i rodiče by mohli po svém dítěti dědit.²²

Dítě žijící v rodině pěstouna je povinno podle svých schopností v domácnosti pomáhat a má-li vlastní příjem, též přispívat na úhradu společných potřeb rodiny svého vychovatele, podobně jako tomu je povinno dítě žijící ve společné domácnosti se svými rodiči vůči těmto.²³

Právní východiska pěstounské péče je třeba hledat v ústavních a mezinárodních dokumentech. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, stanoví závaznost Listiny základních práv a svobod a ratifikovaných mezinárodních smluv. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, pak rodičovství a rodinu chrání zejména prostřednictvím čl. 32. Stěžejními mezinárodními dokumenty na tomto poli jsou Úmluva o právech dítěte (vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb.) a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.), jež ve svém čl. 8 zakotvuje právo na respektování rodinného a soukromého života.

Konkrétní podobu pěstounské péče obsahují jednotlivé zákony. Její účel, vznik, obsah a zánik jsou upraveny paragrafy 45a – 45d ZoR. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí zakotvuje v § 19 – § 27 proces zprostředkování pěstounské péče, v § 44, § 45 a § 47 zařízení pro výkon pěstounské péče a v § 46 odměnu pro pěstouny vykonávající pěstounskou péči v těchto zařízeních. Oba jmenované zákony pak upravují pěstounskou péči na přechodnou dobu. ZoR v § 45a odst. 2 a 5 stanoví předpoklady pro vyslovení tohoto typu pěstounské péče a povinnost soudu takové rozhodnutí přezkoumávat. ZoSPOD pak v § 27a upravuje evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu. Hmotné zabezpečení pěstounské péče je regulováno § 36 – § 43 zákona o státní sociální podpoře (dále též

²² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 206 – 207 (§ 45c ZoR).

²³ Srov. znění § 45c odst. 3 a § 31 odst. 4 ZoR.

„ZoSSP“²⁴, které zakotvují čtyři dávky pěstounské péče. S výjimkou odměny pěstouna se zde obsažená právní úprava vztahuje na všechny formy pěstounské péče.

Z dalších zákonů majících vztah k pěstounské péči je vhodné zmínit správní řád²⁵, podle kterého postupují a rozhodují v řízení o zprostředkování pěstounské péče orgány sociálně-právní ochrany dětí a v řízení o výplatě dávek orgány státní sociální podpory. Soudy pak o pěstounské péči a o výživném na děti v pěstounské péči rozhodují podle ustanovení občanského soudního řádu (dále též „OSŘ“)²⁶. Konečně v souvislosti s odměnou pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče (§ 46 ZoSPOD) a odměnou pěstouna ve zvláštních případech (§ 40a ZoR), jež se pro účely zvláštních právních předpisů posuzují jako plat, je třeba počítat s aplikací těchto zvláštních předpisů, kterými se rozumí zejména zákony o pojistném na sociální a zdravotní pojištění a o daních z příjmů.

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné výchovy. Dalšími formami podle ZoR jsou osvojení, svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče a poručenství. Vedle těchto náhradních rodinných forem zná ZoR též ústavní výchovu jako formu náhradní kolektivní institucionální výchovy, jež se uplatní zejména tehdy, nelze-li náhradní výchovu dítěte zajistit v rodině.

1.1.2 Osvojení

„Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele, poměr příbuzenský. Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou.“ Tolik citace ustanovení § 63 odst. 1 a § 72 odst. 1 ZoR. Již z této základní charakteristiky osvojení je patrné, že smyslem tohoto druhu náhradní rodinné výchovy je vytvoření právního vztahu co nejpodobnějšího přirozené rodině.

Osvojením je na rozdíl od pěstounské péče přijímané dítě plně začleněno do nové rodiny, jeho právní vazby na původní rodinu se zcela ruší. Osvojitelé jsou zapsáni do knihy narození matriky a nabývají v plném rozsahu práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká vzájemná vyživovací povinnost, stejně

²⁴ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

jako další povinnosti, ale i práva plynoucí ze vztahu rodič – dítě. Osvojenec získává příjmení osvojitele, popř. příjmení určené pro společné děti osvojitelů.

Osvojitelem se může stát pouze fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům, která je z hlediska svého zdravotního stavu a své motivace osvojení schopná a především způsobem svého života zaručuje, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Osvojeno může být nezletilé dítě a pro případ nezrušitelného osvojení současně starší jednoho roku, dítě, jehož otec byl případně ve smyslu § 70a ZoR pravomocně určen. Též osvojenec se pro potřeby řízení o osvojení musí podrobit zjištění zdravotního stavu.

Mezi osvojitelem a osvojenecem musí být přiměřený věkový rozdíl. Současně ze skutečnosti, že osvojením se zakládá rodičovský a příbuzenský poměr, lze dovodit, že osvojenec a osvojitel nemohou být blízkými příbuznými (např. prarodič nebude moci osvojit své vnouče).²⁷ Naproti tomu věková ani příbuzenská blízkost nejsou překážkou pro pěstounskou péči. Svěření dítěte do pěstounské péče prarodičů či staršího sourozence není v praxi soudů zvláštností.

Podobně jako pěstounská péče je rovněž osvojení zprostředkováváno orgány sociálně-právní ochrany dětí. Významnou odlišností je však povinná preadopční péče za podmínek § 69 ZoR, zatímco předpěstounská péče je pouze fakultativní. Další odchylkou při zprostředkování osvojení je úloha Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále též „ÚMPOD“)²⁸. Osvojení, na rozdíl od pěstounské péče, může být zprostředkováváno též ve vztahu k cizině, úlohu orgánu sociálně-právní ochrany dětí pak plní právě ÚMPOD.

Zprostředkování osvojení se neprovádí, pokud rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo podal-li návrh na osvojení manžel rodiče či pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli. Na proces zprostředkování osvojení, popř. přímo na návrh žadatele, navazuje soudní řízení o osvojení, neboť právní vztah osvojení, stejně jako pěstounské péče, může založit pouze pravomocné rozhodnutí soudu. Na rozdíl od pěstounské péče je řízení o osvojení v OSŘ upraveno speciálně, konkrétně ustanoveními § 181 - § 185.

Řízení o osvojení lze zahájit pouze na návrh. Budoucí osvojitel v průběhu celého řízení svým návrhem disponuje, soud je jím vázán. Současně se jedná o řízení nesporné, v němž je

²⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče – Sborník ze VII. celostátního semináře NRP*. Brno: TRIADA – Poradenské centrum, o. s., 2007, s. 41 – 42.

²⁸ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně byl zřízen § 3 ZoSPOD. Je správním úřadem s celostátní působností podřízeným MPSV.

soud povinen provést i jiné než navržené důkazy k náležitému zjištění skutkového stavu.²⁹ Účastníky řízení jsou osvojované dítě, osvojitel a jeho manžel, rodiče dítěte, popř. poručník. Manžel osvojitele a rodiče dítěte nejsou účastníky řízení, není-li k osvojení třeba jejich souhlasu. Soud je povinen vyžádat si před rozhodnutím o osvojení vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Významnou úlohu ve spojitosti s osvojením hraje souhlas, kterého je třeba hned ze strany několika subjektů. Především je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte, kterým jsou většinou jeho rodiče. Souhlasu rodičů s osvojením je třeba rovněž v případech, jsou-li tito nezletilí. Právě podmínka souhlasu zákonného zástupce, popř. nezletilého rodiče, je zásadní skutečností odlišující tuto formu náhradní rodinné péče od pěstounství, pro které tohoto souhlasu není třeba. Souhlasu rodičů s osvojením není třeba za podmínek § 68 a § 68a ZoR, souhlas s osvojením pak vysloví ustanovený opatrovník.

Souhlas osvojitele s osvojením je vyjádřen podáním žádosti o zprostředkování osvojení a návrhu na zahájení řízení o osvojení. Pokud je osvojitel manželem, je k osvojení třeba rovněž souhlasu druhého manžela, ledaže tento pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo by opatření souhlasu bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Je-li osvojované dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu. Výjimkou je případ, kdy by vyžadováním souhlasu dítěte byl zmařen účel osvojení. K osvojení dítěte do ciziny je navíc třeba souhlasu ÚMPOD.

Zákon o rodině rozlišuje dva stupně osvojení – zrušitelné a nezrušitelné. Nezrušitelně lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku. Zrušitelné osvojení může soud později k návrhu osvojitele změnit na nezrušitelné, a to až do dosažení zletilosti dítěte. Pokud osvojenec nebyl slyšen v řízení o zrušitelném osvojení, není ani k přeměně osvojení na nezrušitelné jeho souhlasu třeba. Nezrušitelně mohou dítě osvojit zásadně manželé, osamělé osobě soud svěří dítě jen výjimečně.

Zásadním rozdílem mezi jednotlivými stupni osvojení, jak vyjadřuje jejich označení, je skutečnost, že zrušitelné osvojení lze zrušit. Může tak učinit pouze soud, a to jen z důležitých důvodů na návrh osvojence či osvojitele. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou, osvojenec nabývá zpět své původní příjmení.

²⁹ ŠVESTKA, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 309 (§ 63 ZoR).

Z povahy věci vyplývá, že neexistuje žádná nezrušitelná pěstounská péče. Pěstounská péče jako institut, jehož smyslem je zajistit výchovu nezletilých dětí, zaniká nejpozději zletilostí svěřeného dítěte. Před tímto okamžikem může být zrušena, a to podobně jako zrušitelné osvojení pouze z důležitých důvodů a výlučně rozhodnutím soudu. Na rozdíl od osvojení však soud může pěstounskou péči zrušit i bez návrhu.

Na rozdíl od všech ostatních forem náhradní výchovy, a to včetně výchovy ústavní, osvojení – ani zrušitelné – nezaniká zletilostí dítěte. Uvedené souvisí s pojetím osvojení jako institutu, jenž má suplovat biologickou rodinu se všemi právními souvislostmi, zatímco jiné druhy náhradní výchovy mají dítě provést jeho nedospělým věkem.

1.1.3 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Institutem náhradní rodinné výchovy, který je svým charakterem pěstounské péči nejbližší, je svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, upravené paragrafem 45 ZoR. Jeho účelem je zajištění osobní péče o nezletilé dítě. Zákonnými předpoklady pro uplatnění tohoto institutu jsou existence subjektivních nebo objektivních překážek bránících rodičům ve výchově jejich dítěte, zájem dítěte na svěření do jiného výchovného prostředí, souhlas dítěte s takovou výchovou, je-li schopno formulovat svůj vlastní názor, a existence vhodné fyzické osoby, která se svěřením dítěte souhlasí.³⁰

Záleží však vždy na rozhodnutí soudu, zda v konkrétním případě bude právě svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby považovat za nejvhodnější formu náhradní výchovy dítěte. Vzhledem k podobnosti tohoto institutu s pěstounskou péčí hraje svou roli při rozhodování soudu skutečnost, jaký druh výchovy navrhuje osoba mající zájem o dítě osobně pečovat.³¹

Ustanovení zákona o rodině upravující společnou pěstounskou péči odkazuje na úpravu společné výchovy dítěte jinými fyzickými osobami než rodiči. Oba instituty tak shodně umožňují svěření dítěte do výchovy individuální (zajišťované osobou osamělou nebo ženatou či vdanou) i výchovy společné. V případě společné výchovy se bude jednat o výchovu manželi. Do individuální výchovy osoby, která žije v manželství, lze dítě svěřit pouze se souhlasem jejího manžela, ledaže tento pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je

³⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 177 – 178 (§ 45 ZoR).

³¹ Tamtéž s. 177 – 178 a s. 184, R 27/1975 (§ 45 ZoR).

opatření jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Důvody k výroku o svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby mohou být krátkodobé i dlouhodobé.³²

S právní úpravou pěstounské péče je shodná též úprava výchovy dítěte po rozvodu manželů, jimž bylo dítě společně svěřeno. Společná výchova trvá i po právní moci rozsudku o rozvodu, a to do nového rozhodnutí soudu o výchově nezletilce. Rozhodnutí o výchově tak není podmínkou rozvodu manželů vychovatelů na rozdíl od rozvodu rodičů dítěte.³³

Blízká právní úprava probíraných institutů má především historické důvody. Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby bylo do zákona o rodině zakotveno v době, kdy realizace pěstounské péče nebyla z politických důvodů možná. Cílem sledovaným úpravou § 45 ZoR bylo znovuzavedení individuální náhradní rodinné péče v prostředí vyzdvihujícím kolektivní ústavní výchovu, určitý návrat pěstounské péče pod rouškou jiného názvosloví. Postupem času se četnými novelami ZoR rozdíl mezi oběma výchovnými instituty minimalizovaly.³⁴

Z odlišností je třeba zmínit především skutečnost, že institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče při výběru vhodného vychovatele výslovně upřednostňuje příbuzné dítěte, současně však péči cizí osoby ani v tomto případě nevyklučuje. Předvídáním příbuzenského vztahu mezi dítětem a jeho vychovatelem je opodstatněna absence právní úpravy zprostředkování této náhradní péče, stejně jako jejího financování státem.³⁵

Podobně jako pěstoun nemá ani jiná fyzická osoba k dítěti vyživovací povinnost, ledaže tato vyplývá z konkrétního příbuzenského poměru. Vyživovací povinnost mají zpravidla plnit rodiče dítěte. Významným rozdílem institutu svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče od pěstounské péče je skutečnost, že vzájemná práva a povinnosti pečující osoby a svěřeného dítěte nejsou vymezena zákonem, nýbrž je třeba, aby je definoval soud.³⁶

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem svěření dítěte dle § 45 ZoR je výchova nezletilého dítěte v nejužším smyslu, měl by soud ve výroku rozhodnutí vyslovit především toto oprávnění. Dalšími obvyklými právy a povinnostmi vychovatelů bývají zastupování dítěte a správa jeho majetku v běžných záležitostech. Vhodné je rovněž zmocnit jiné fyzické osoby

³² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 178 – 180 (§ 45 ZoR).

³³ Tamtéž s. 180 (§ 45 ZoR).

³⁴ Tamtéž s. 177 (§ 45 ZoR).

³⁵ Tamtéž.

³⁶ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ – HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 138 a 140 (§ 45 ZoR).

k přijímání, popř. vymáhání výživného pro dítě, nakládání s výživným a podávání žádostí o sociální dávky.³⁷

Konkrétní práva a povinnosti vychovatelů by soud měl určit vždy s přihlédnutím ke zvláštnostem určitého případu. Důvody, které vedly k ustanovení probíraného výchovného institutu, mohou vyžadovat větší podíl pečující osoby i na řešení podstatných věcí týkajících se dítěte (volba povolání, rozhodnutí o operaci dítěte). Potom by o těchto otázkách měli vychovatelé dítěte rozhodovat spolu s jeho rodiči a v případě neshody se obrátit na soud.³⁸

Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče však nepředpokládá ani ke svému výkonu nevyžaduje přenesení práva rozhodovat o všech záležitostech nezletilce, nedochází k přenesení rodičovské zodpovědnosti. Zásah do rodičovské zodpovědnosti je možný pouze za podmínek § 44 ZoR a má za následek ustanovení poručníka či opatrovníka dítěte (viz kapitola 1.1.4).³⁹ Rodiče dítěte jsou v právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti omezeni fakticky, zejména proto, že nemohou mít dítě u sebe, zůstávají však nadále jeho zákonnými zástupci, mají právo se se svým dítětem pravidelně stýkat a komunikovat s ním, nerozhodl-li soud jinak.⁴⁰

1.1.4 Poručenství, opatrovnictví, ústavní výchova

Podáváme-li přehled institutů náhradní rodinné výchovy, nemůžeme nezmínit poručenství, byť jeho primárním úkolem není osobní péče o dítě, nýbrž ochrana jeho zájmů, spočívající zejména v zákonném zastupování dítěte a správě jeho jmění.⁴¹

Podle § 78 ZoR ustanoví soud poručníka dítěti, jehož rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručník pak nezletilce vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek namísto rodičů. Pojem „vychovává“ je tu třeba vykládat v širším smyslu, nikoli jako povinnost mít dítě u sebe. Pokud se však poručník o dítě osobně stará, pak takovému dítěti zajišťuje náhradní rodinnou výchovu a má nárok na stejné dávky státní sociální podpory jako pěstoun.⁴²

³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 182 (§ 45 ZoR).

³⁸ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ – HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 138 – 139 (§ 45 ZoR).

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ KRÁLÍČKOVÁ. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol.: *Zákon o rodině ...*, s. 181 (§ 45 ZoR).

⁴¹ HRUŠÁKOVÁ. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol.: *Zákon o rodině ...*, s. 375 – 377 (§ 78 ZoR).

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 2001, s. 342.

V § 79 pak ZoR vymezuje osobu poručníka. V první řadě by jí měl být ten, koho doporučili rodiče, není-li takové doporučení v rozporu se zájmy dítěte. Na druhém místě ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti či jeho rodině. Teprve nepodařilo-li se poručníka vybrat ani z tohoto okruhu osob, hledá soud mezi jinými vhodnými fyzickými osobami – např. zájemci o pěstounskou péči či osvojení.⁴³ Je tedy zřejmé, že poručenství, podobně jako svěřeni do výchovy jiné fyzické osoby (§ 45 ZoR), upřednostňuje příbuzné dítěte. V každém případě se však musí jednat o nositele plné způsobilosti k právním úkonům, skýtající svým způsobem života záruku řádného plnění funkce.⁴⁴

Poručníky mohou být ustanoveni i manželé. Stane se tak zejména v případě, kdy poručenství bude plnit současně funkci náhradní rodinné péče. Na druhou stranu může úkoly poručníka plnit i orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to buď přímo jako ustanovený poručník nebo jako poručník dočasný ohledně neodkladných úkonů, a to do okamžiku ustanovení řádného poručníka či do převzetí funkce ustanoveným poručníkem. Uvedená skutečnost úředního poručníka pak podtrhuje základní poslání tohoto institutu – právní ochrana nezletilce, především jeho zákonné zastupování.

Za řádné plnění své funkce odpovídá poručník soudu, kterému podává pravidelné zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. Bližší konkretizaci práv a povinností týkajících se správy poručencova jmění přináší zákon o rodině v § 80, případně ve spojení s § 37b, další pravidla může poručníkovi uložit soud. Poručník tak podléhá větší společenské kontrole než je tomu u rodičů jako zákonných zástupců dítěte, neboť je povinen informovat soud ve věcech poručence, popř. se řídit pokyny soudu, též v případě, kdy si své povinnosti řádně plní.⁴⁵

Současně jakékoli rozhodnutí poručníka o podstatné věci poručence vyžaduje schválení soudem. Podstatnou věcí je třeba rozumět jakoukoli významnou záležitost, nikoli pouze schvalování právních úkonů. Takovými záležitostmi mohou být jak osobní, tak majetkové otázky týkající se dítěte. Je tedy zřejmé, že i v tomto směru jsou na poručníka kladeny větší nároky než na rodiče.⁴⁶ V porovnání s pěstounem má však poručník ohledně podstatných záležitostí dítěte silnější postavení. Neboť zatímco pěstoun smí rozhodovat pouze o běžných

⁴³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 380 (§ 79 ZoR).

⁴⁴ Tamtéž s. 378 (§ 79 ZoR).

⁴⁵ Tamtéž s. 382 a 384 (§ 80 ZoR).

⁴⁶ Tamtéž s. 383 (§ 80 ZoR).

záležitostech a v podstatných věcech musí vyčkat rozhodnutí zákonného zástupce, aby se případně mohl domáhat rozhodnutí soudu,⁴⁷ poručník se obrací na soud přímo a žádá jej o schválení vlastního rozhodnutí.

Podobně jako pěstoun při plnění svého hlavního úkolu – při péči o osobu dítěte, tak také poručník při výkonu svých práv a povinností ve vztahu k dítěti vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Ani pěstoun ani poručník nemají k dítěti z titulu své funkce vyživovací povinnost.

Pokud jde o zánik poručenství, zákon výslovně zmiňuje zproštění funkce na návrh poručníka, odvolání z funkce a samostatný odstavec je věnován rozvodu poručníků. Podobně jako v případě pěstounů či osob majících dítě ve společné výchově podle § 45 ZoR není k řízení o rozvodu zapotřebí rozhodnutí o výchově dítěte pro dobu po rozvodu a výchova se nemění ani právní mocí rozvodového rozsudku. Při porovnání znění § 45 odst. 2 a § 82 odst. 3 ZoR lze však vysledovat určité nuance.

V souvislosti s rozvodem pěstounů či vychovatelů ve smyslu § 45 ZoR zákon obecně říká, že soud po rozvodu manželství rozhodne o výchově dítěte. Vzhledem k tomu, že je žádoucí, aby výchovné prostředí dítěte bylo kontinuální, bude dítě nejčastěji svěřeno do péče některého z bývalých manželů. Zákon však takové rozhodnutí výslovně nepreferuje před jiným výchovným rozhodnutím. Naproti tomu v případě poručníků zákon s těmito výslovně počítá jako s osobami, jež budou ve funkci pokračovat i po rozvodu svého manželství a dokonce stanoví, že soud vždy posoudí, zda mají tuto funkci nadále vykonávat oba rozvedení manželé.

Poručníka je třeba odlišit od osoby opatrovníka, byť jsou oba instituty shodně obsaženy v páté hlavě ZoR a generální klauzule úpravy opatrovníka přímo navazuje na ustanovení o poručenství. Především opatrovník nezajišťuje náhradní rodinnou výchovu, nýbrž vykonává pouze některá práva a povinnosti rodičů.⁴⁸ Pojem opatrovník je znám rovněž dalším oborům práva, zejména právu občanskému, a jeho význam spočívá obecně v ochraně práv a zájmů osob, které nejsou schopny hájit svá práva samy. Posláním opatrovníka podle ZoR je pak ochrana zájmů nezletilých dětí.⁴⁹

⁴⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 207 (§ 45c ZoR).

⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol.: *Zákon o rodině ...*, s. 388 (§ 83 ZoR).

⁴⁹ MACHÁČKOVÁ, Lenka. Institut opatrovnictví podle zákona o rodině – 1. část. *Právo a rodina*, 2002, č. 3, s. 13 - 14.

Zákon o rodině zná kolizního opatrovníka, opatrovníka pro správu jmění, opatrovníka povolávaného při omezení rodičovské zodpovědnosti či v řízení o osvojení. Konečně v jakémkoli dalším zájmu dítěte lze ustanovit opatrovníka ad hoc. Kolizní opatrovník hájí zájmy dítěte v případě jejich hrozícího střetu se zájmy zákonných zástupců či sourozenců. Opatrovník pro správu jmění je ustanovován za situace, kdy by mohly být ohroženy majetkové zájmy dítěte, tj. například tehdy, nemají-li rodiče odpovídající odborné znalosti či s majetkem nakládají riskantně. V řízení o osvojení má opatrovník své místo tehdy, není-li k osvojení třeba souhlasu rodičů. Opatrovník ad hoc se uplatní zejména při nečinnosti rodičů (např. rodiče neuplatňují zákonné nároky dítěte).⁵⁰

Na rozdíl od zbavení či pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, kdy je dítěti ustanovován poručník, při jejím omezení je povoláván opatrovník, aby za rodiče vykonával ta práva a povinnosti, v jejichž výkonu byli omezeni. Ochrana práv a oprávněných zájmů nezletilých dětí je tak rozdělena mezi poručenství a opatrovnictví. Z uvedeného je zřejmé, že rozsah práv a povinností poručníka je širší. Pokud tedy zájem dítěte vyžaduje jeho ochranu ve více směrech, je na místě volit institut poručenství.

Zákon pro funkci opatrovníka výslovně nepreferuje fyzickou osobu. Zejména v případech krátkodobého opatrovnictví bude opatrovníkem určen orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je pak povinen tuto funkci přijmout. Ve věcech s cizím prvkem je nutno do funkce opatrovníka ustanovit ÚMPOD. Opatrovník není zákonným zástupcem dítěte. Rozsah jeho práv a povinností ve vztahu k dítěti vymezí soud s ohledem na účel, pro který je ustanovován, v usnesení.⁵¹

Pro úplnost uvedme na závěr této kapitoly právní úpravu ústavní výchovy, byť již ze samotného názvu je patrné, že se nejedná o náhradní rodinnou výchovu. Její právní zakotvení nalezneme v § 28 - § 30 a § 42 - § 42n ZoSPOD a současně v § 46 ZoR. Dle výslovné dikce zákona o rodině má náhradní rodinná péče před ústavní výchovou přednost. V rámci ústavní výchovy je pak třeba preferovat zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc před jinými druhy ústavních zařízení.

Do ústavní výchovy lze umístit dítě, jehož výchova je vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo nemohou-li rodiče z jiných vážných důvodů výchovu dítěte zabezpečit. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může

⁵⁰ MACHÁČKOVÁ, Lenka. Institut opatrovnictví podle zákona o rodině – 2. část. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 9 - 12.

⁵¹ MACHÁČKOVÁ, Lenka. Institut opatrovnictví podle zákona o rodině – 1. část. *Právo a rodina*, 2002, č. 3, s. 14.

soud nařídít ústavní výchovu či dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Též po nařízení ústavní výchovy je třeba sledovat, zda dítěti nelze zajistit lepší výchovné prostředí, a to buď návratem do původní rodiny, nebo vhodnou rodinou náhradní.

Ústavní výchova je vykonávána v různých zařízeních, diferencovaných podle věku, zdravotního stavu, výchovných potřeb dítěte a dalších kritérií. Vedle již zmíněných zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se jedná o zdravotnická zařízení (kojenecké ústavy a dětské zdravotnické domovy), školská zařízení (diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav) a zařízení sociální péče (ústavy pro tělesně, mentálně či kombinovaně postiženou mládež nebo domovy pro osoby se zdravotním postižením).⁵²

⁵² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 218 - 219 (§ 46 ZoR).

1.2 Klasifikace pěstounské péče

Právní úprava výslovně vyčleňuje pouze pěstounskou péči na přechodnou dobu a pěstounskou péči realizovanou v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Podoby pěstounské péče se však neliší pouze svou délkou či místem výkonu, nýbrž též osobou pěstouna či mírou účasti rodičů.

Z hlediska počtu pěstounů můžeme rozlišit pěstounskou péči vykonávanou jedinou osobou nebo dvěma osobami. Náš právní řád nezná svěřeni dítěte do pěstounské péče tří a více osob. Dítě tak nelze svěřit kupříkladu všem prarodičům či všem strýcům a tetám. V § 45a odst. 1 zakotvuje ZoR pěstounskou péči realizovanou jednou osobou, přičemž uvádí, že se musí jednat o osobu fyzickou. Výslovně je tak vyloučena péče právnické osoby, čímž se pěstounská péče zásadním způsobem odlišuje od ústavní výchovy, jež je právě reprezentována právnickými osobami. Vlastní výchovu dítěte pak zajišťují zaměstnanci dané právnické osoby, kteří se v péči o dítě v závislosti na své pracovní době střídají. Dítě si tak ke svým vychovatelům nemůže vytvořit hlubší citový vztah.

Jediným pěstounem může být jednak osamělá osoba – muž či žena, jednak osoba vdaná či ženatá. Pro druhou uvedenou skupinu jsou však stanoveny další podmínky. Především druhý manžel musí s pěstounskou péčí souhlasit. Jeho souhlasu není třeba pouze tehdy, pozbyl-li způsobilosti k právním úkonům nebo bylo-li by opatření tohoto souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Zákonnou dikci „pozbyl způsobilosti k právním úkonům“ je třeba chápat spíše extenzivně a vztáhnout ji též na případy omezení ve způsobilosti k právním úkonům. Těžko překonatelnou překážkou je např. neznámý pobyt druhého manžela.⁵³ Pokud jde o společnou pěstounskou péči dvou osob, pak tato dle výslovného znění zákona může být zajištěna pouze manžely. Dítě tak nemůže být svěřeno do společné péče druha a družky, registrovaných partnerů či snad svých dvou sourozenců apod.

Uvažujeme-li nad osobou pěstouna, nabízí se dále otázka, v jakém vztahu má být tento k dítěti. Ve svém příspěvku k VII. celostátnímu semináři o náhradní rodinné péči dospívá doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph. D. k závěru, že příbuzenský poměr není kontraindikací pro pěstounskou péči.⁵⁴ Zákon o rodině ohledně vztahu pěstouna k dítěti mlčí. Na rozdíl od některých jiných institutů náhradní rodinné výchovy příbuzné nepreferuje, současně je však

⁵³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 180 (§ 45 ZoR).

⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče – Sborník ze VII. celostátního semináře NRP*. Brno: TRIADA – Poradenské centrum, o. s., 2007, s. 39 - 46.

ani nevylučuje. Pěstouny tak mohou být jak osoby cizí, tak příbuzní dítěte. Příbuznými pěstouny se nejčastěji stávají prarodiče, strýcové, tety nebo starší sourozenci.

Příbuzenská pěstounská péče má velmi blízko k institutu svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče podle § 45 ZoR. Zásadní odlišností je nutnost soudu vymezit rozsah práv a povinností vychovatelů podle § 45 ZoR k dítěti a dále skutečnost, že svěřeni podle § 45 ZoR není finančně podporováno státem. Zatímco práva a povinnosti jiné fyzické osoby lze v rozsudku určit tak, aby odpovídala právům a povinnostem pěstouna, nárok na dávky pěstounské péče těmto osobám žádným způsobem vzniknout nemůže. Při svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče tak při splnění zákonných podmínek vznikají, podobně jako ve vlastní rodině, nároky na všechny dávky státní sociální podpory s výjimkou dávek pěstounské péče.

Všechny výše popsané podoby pěstounské péče můžeme označit jako individuální pěstounskou péči. Alternativou k této péči je pěstounská péče skupinová, realizovaná v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Právní úprava skupinové pěstounské péče je obsažena v § 44 - § 47 ZoSPOD. Podle zákonného znění se zařízení pro výkon pěstounské péče zřizuje zpravidla v samostatném objektu nebo v prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro rodinu s větším počtem dětí.

Zřizovateli zařízení mohou podle § 39 ZoSPOD být obce a kraje a na základě rozhodnutí krajského úřadu též pověřené osoby ve smyslu § 48 ZoSPOD. Takovou pověřenou osobou je kupříkladu Sdružení SOS dětských vesniček⁵⁵ (dále též „Sdružení“), podporující výkon pěstounské péče právě v SOS vesničkách. Náhradní rodinná výchova v SOS vesničkách je budována na modelu matky-pěstounky, vyloučeny nejsou ani manželské pěstounské páry, jíž jsou jednotlivé děti svěřovány do péče. Proces zprostředkování je v podstatě stejný jako v případě individuální pěstounské péče. Rovněž matka-pěstounka musí být zařazena do evidence osob vhodných stát se pěstouny a následně jsou vyhledávány děti, v jejichž zájmu by bylo svěřeni právě do její péče.⁵⁶

Specifikem pěstounské péče v SOS vesničkách je její zaměření na větší sourozenecké skupiny a na děti jiných etnik. Tato skutečnost klade na matky-pěstounky větší nároky v porovnání s individuálními pěstouny. Pěstouni SOS dětských vesniček podstupují

⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 191 (§ 45a ZoR).

⁵⁶ *Jak probíhá výběr a příprava matek-pěstounek v SOS dětských vesničkách?* sos-vesnicky.cz [cit. 30. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.sos-vesnicky.cz/hledame-pestouny/jak-probiha-nabor-matek-pestounek-pestounskych-paru/>>.

důkladnější přípravu na svou roli, organizovanou Sdružením. Rovněž při vlastním výkonu pěstounské péče jsou matky-pěstounky, popř. manželské páry, součástí většího týmu – zaměstnanců Sdružení, případně i dalších externích spolupracovníků. Pěstounům jsou ku pomoci ředitel vesničky, pedagog, psycholog, sociální pracovník, rodinný asistent, teta a další zaměstnanci.⁵⁷

Vesnička je tvořena několika domy, z nichž v každém žije vždy samostatná rodinná jednotka. Komplex těchto domů je pak součástí města či vesnice. V současnosti existují v České republice tři SOS dětské vesničky – v Doubí u Karlových Varů, v Brně-Medlánkách a ve Chvalčově (okres Kroměříž). Kromě SOS vesniček provozuje Sdružení dále Komunitu mládeže, která se nachází v Brně-Starém Lískovci a funguje jako zařízení následné péče pro děti z SOS vesniček. Po ukončení studia mohou mladí lidé dále přejít z Komunity mládeže (případně přímo z SOS dětské vesničky) do tzv. polozávislého bydlení.⁵⁸

Vedle SOS dětských vesniček může být kolektivní pěstounská péče vykonávána v samostatném domě či bytě zřizovatele anebo v domě či bytě pěstouna. V tomto případě plní úlohu pěstounů většinou manželé, jimž soud opět svěřuje jednotlivé děti.⁵⁹ ZoSPOD v § 47 přímo stanoví, že za podmínek, za nichž se vykonává pěstounská péče v zařízení, může být vykonávána i v bytě pěstouna.

O výkonu pěstounské péče v zařízení uzavírá zřizovatel s pěstounem písemnou dohodu, která musí obsahovat zákonem stanovené náležitosti. Z těchto uvedme zejména určení nejnižšího a nejvyššího počtu dětí v zařízení a výčet nákladů na domácnost, vč. způsobu úhrady jejich poměrné části zřizovatelem. Na rozdíl od individuální je tak skupinová pěstounská péče více finančně zajištěna, neboť zřizovatel se podílí rovněž na úhradě části „provozních nákladů“ pěstounské domácnosti. Zákon současně uvádí základní práva a povinnosti pěstouna i zřizovatele zařízení a v § 46 zakotvuje specifika odměny pěstouna činného v zařízení (viz kapitola 2.2.2).

Pěstounská péče jako náhradní výchovný institut nezakládající statusové změny by měla být chápána jako subsidiární k vlastní rodině dítěte, nastupující v případě, když biologická rodina selhala a tudíž potřebuje pomoc. Pravidlem by tak měla být pěstounská péče s účastí

⁵⁷ BUŠINA, Martin, POKORNÝ, Pavel. *Specifika pěstounské péče v SOS dětských vesničkách*. sos-vesnicky.cz, 23. listopadu 2009 [cit. 30. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.sos-vesnicky.cz/projekty/vice-deti-do-rodin/vzdelavani-pro-pestouny/metodicke-materialy/vychova-ditete-v-nahradni-rodinne-peci/specifika-pestounske-pece-v-sos-detskych-vesnickach/>>.

⁵⁸ *Často kladené otázky*. sos-vesnicky.cz [cit. 30. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/faq/>>.

⁵⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 191 (§ 45a ZoR).

rodičů. S rodiči by mělo být pracováno, měla by jim být poskytnuta pomoc k vytvoření vhodných podmínek pro znovupřevzetí dítěte do péče, zásadně by jim měl být umožněn styk s jejich dítětem.⁶⁰

Sdružení SOS dětských vesniček na svých internetových stránkách⁶¹ uvádí, že maximální možný kontakt dítěte s jeho biologickými rodiči je jedním ze základních pravidel jeho činnosti. V praxi jiných než SOS pěstounů však bývá často realitou pěstounská péče bez účasti rodičů. Kromě nezájmu rodičů či soudního zákazu styku může takovou podobu pěstounské péče zapříčinit rezervovaný postoj pěstounů vůči biologickým rodičům dítěte. Neochota pěstounů vstupovat do kontaktu s rodiči může souviset s jejich předchozí negativní zkušeností, ale i s jejich pohledem na pěstounskou péči jako na institut dlouhodobý, mnohdy fakticky přetrvávající zletilost dítěte.

Pojímání pěstounské péče jako dlouhodobé péče má své historické důvody. Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve svém druhém paragrafu výslovně uváděl, že do pěstounské péče může být svěřeno dítě, jehož výchova u rodičů není zajištěna z příčin, které budou zřejmě dlouhodobé. Navzdory absenci srovnatelného předpokladu v současném znění zákona o rodině je na pěstounskou péči mnohdy stále tímto způsobem nahlíženo. Pěstounská péče pak připomíná osvojení obohacené o státní dávky. Pěstounská péče by primárně měla být krátkodobá, ustavená do doby vyřešení krize vlastní rodiny.⁶² Na této logice je celý institut budován, uvážíme-li, že dítěti zůstává jeho příjmení, stejně jako osobní i majetkové vazby na původní rodinu. Dítě je v jakési pohotovosti pro rychlý návrat do biologické rodiny. Dlouhodobá pěstounská péče není zakázaná, neměla by se však stávat pravidlem.

Zákon č. 134/2006 Sb. přinesl s účinností od 1. 6. 2006 do našeho právního řádu nový institut – pěstounskou péči na přechodnou dobu. Krátkodobost je tak přímo pojmovým znakem tohoto druhu pěstounské péče. Jejím účelem je zajistit náhradní rodinné prostředí dítěti, u kterého nejsou splněny podmínky pro rozhodnutí o trvalé výchově – zejména nejsou splněny podmínky pro osvojení. Zákon o rodině v § 45a odst. 2 stanoví, že pěstounská péče na přechodnou dobu může být vyslovena pro dobu, po jejímž uplynutí mohou podle § 68a ZoR dát rodiče souhlas s osvojením, nebo pro dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů s osvojením není dle § 68 ZoR třeba. Konečně tato pěstounská péče

⁶⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 9, s. 310 - 312.

⁶¹ *Často kladené otázky*. sos-vesnicky.cz [cit. 1. února 2011]. Dostupné na <<http://www.sos-vesnicky.cz/osdruzeni/faq/>>.

⁶² KRÁLÍČKOVÁ: *Pěstounská péče: mýty ...*, s. 311.

nachází své místo také tehdy, nemohou-li rodiče ze závažných důvodů své dítě vychovávat. Takovým závažným důvodem může být např. krátkodobá hospitalizace rodiče⁶³.

K uvedeným zvláštním předpokladům musí vždy přistoupit rovněž obecné podmínky pro ustanovení pěstounské péče. O pěstounské péči na přechodnou dobu rozhoduje soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí (konkrétně na návrh OÚORP). Pěstouni na přechodnou dobu jsou vybíráni z evidence krajského úřadu vedené speciálně k tomuto účelu. Překlenovací význam tohoto výchovného institutu je zdůrazněn pátým odstavcem § 45a ZoR, který ukládá soudu nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat odůvodněnost dalšího trvání této pěstounské péče.

V souvislosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu byl vedle zákona o rodině a zákona o sociálně-právní ochraně dětí novelizován rovněž občanský soudní řád. Jeho nové znění § 76a odst. 1 umožňuje svěřit dítě do přechodné pěstounské péče na základě předběžného opatření. Tato forma soudního rozhodnutí je opodstatněna potřebou rychlého rozhodování ve věcech pěstounské péče na přechodnou dobu.⁶⁴ Podle čtvrtého odstavce téhož ustanovení může být předběžné opatření po třech měsících od jeho vykonatelnosti prodlouženo.

Nutno však zdůraznit, že uvedeným specifickým předběžným opatřením může soud rozhodnout pouze u dvou ze tří důvodů pěstounské péče na přechodnou dobu, a to při běhu doby, po jejímž uplynutí může dát rodič souhlas s osvojením, a dále v případě pěstounské péče ustanovené na dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.

⁶³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 196 (§ 45a ZoR).

⁶⁴ Tamtéž s. 197 (§ 45a ZoR).

1.3 Zprostředkování pěstounské péče

Pěstounská péče je v České republice formou náhradní rodinné výchovy, která je zpravidla zprostředkovávána. Zprostředkování může provádět výlučně stát, který tak činí prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou ve vztahu k pěstounské péči OÚORP, krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále též „MPSV“ nebo „ministerstvo“). Proces zprostředkování je upraven v § 19 - § 24d a § 27 ZoSPOD. Na činnost správních orgánů pak navazuje rozhodování soudu.

Zprostředkování pěstounské péče je v ZoSPOD upraveno spolu se zprostředkováním osvojení. Zákon užívá spojení jako „zprostředkování osvojení a pěstounské péče“, „žadatel vhodný stát se osvojitelem nebo pěstounem“, „dětí vhodné k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče“ apod. Především ve vztahu k dětem probíhá totiž zprostředkování obou forem náhradní rodinné péče současně. Nejedná-li se o děti, které nejsou tzv. právně volné⁶⁵, vybírají se vhodní náhradní rodiče jak ze zájemců o osvojení, tak o pěstounskou péči. V případě žadatelů je zprostředkování limitováno jejich zájmem o tu kterou formu náhradní rodinné péče, popř. o obě dvě.

Tématem této práce je pěstounská péče, proto si v dalším výkladu pro určité zpřehlednění zkrátíme zákonný obrat „zprostředkování osvojení a pěstounské péče“ na „zprostředkování pěstounské péče“, a to při plném vědomí úzkého sepětí procesu zprostředkování obou uvedených forem náhradní rodinné péče. Pouze tehdy, bylo-li by pojednání o zprostředkování pěstounské péče bez současné zmínky o zprostředkování osvojení zavádějící, bude uvedeno též osvojení.

Podle § 19a ZoSPOD se zprostředkováním rozumí vyhledávání dětí vhodných ke svěřeni do pěstounské péče, vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny, v odborné přípravě těchto osob na přijetí dítěte do rodiny, ve výběru určité fyzické osoby a určitého dítěte a zajištění jejich osobního seznámení. Vedle orgánů sociálně-právní ochrany se na zprostředkování pěstounské péče mohou podílet rovněž pověřené osoby, jimž ZoSPOD umožňuje participovat zejména na počáteční fázi zprostředkování. Pověřené osoby nemohou vyvíjet činnost nad rámec uděleného pověření a v žádném případě nemohou zajistit finální část zprostředkování – totiž výběr konkrétní fyzické osoby a konkrétního dítěte a jejich vzájemné seznámení. Tuto stěžejní fázi zprostředkování smí podle výslovné dikce

⁶⁵ Právně volné nejsou děti, jejichž rodiče nedali souhlas s osvojením, ačkoli tento souhlas je podle zákona vyžadován. Takovým dětem pak nelze zprostředkovat osvojení, mohou však být svěřeny do pěstounské péče, neboť k této formě náhradní výchovy se souhlas rodičů nevyžaduje.

§ 19a odst. 2 ZoSPOD realizovat pouze orgány sociálně-právní ochrany, konkrétně krajské úřady nebo MPSV.

Celý proces však začíná u OÚORP. Právě zde podávají zájemci o pěstounskou péči žádost o její zprostředkování. Zprostředkování tak lze zahájit pouze na žádost fyzické osoby, která má zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Tímto principem je plně respektován zájem dítěte jako stěžejní skutečnost pěstounské péče. Pokud by bylo připuštěno zahájit řízení o zprostředkování též z moci úřední, nebylo by možné vyloučit, že se pěstouny stanou osoby, jež tuto úlohu zastávat nechťejí, což by v zájmu dítěte nebylo.

ZoSPOD stanoví podmínky týkající se pobytu žadatele o pěstounskou péči, stejně jako náležitosti žádosti. Žádost spolu s povinnými přílohami tvoří spisovou dokumentaci o žadateli. OÚORP vede současně spisovou dokumentaci o dětech vhodných pro pěstounskou péči. Kopie obou dokumentací postupuje neprodleně krajskému úřadu.

Krajský úřad zajistí odborné posouzení podle § 27 ZoSPOD. U dětí se posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje, včetně jejich specifických potřeb a nároků, a dále vhodnost náhradní rodinné péče a její konkrétní formy pro určité dítě. Žadatel je posuzován z hlediska charakteristiky jeho osobnosti, psychického a zdravotního stavu, schopnosti vychovávat dítě, motivace, stability manželství, prostředí jeho rodiny, příp. dalších skutečností. Současně je u žadatele hodnocena příprava na přijetí dítěte do rodiny, zjišťováno stanovisko jeho dětí k přijetí nového člena rodiny, stejně jako jejich schopnosti k takovému přijetí a konečně trestní bezúhonnost definovaná pro tento účel v § 27 odst. 1 písm. e) ZoSPOD.

Neprodleně po tomto posouzení rozhodne krajský úřad o žádosti žadatele. V kladném případě je žadatel zařazen do evidence žadatelů vhodných stát se osvojitelem nebo pěstouny. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že na rozdíl od jednotné evidence vhodných potencionálních pěstounů či osvojitelů, evidenci osob vhodných stát se pěstouny po přechodnou dobu ve smyslu § 27a ZoSPOD vede krajský úřad zvlášť. Součástí evidence žadatelů mohou vedle postoupené kopie spisové dokumentace a odborného posouzení být i další doklady potřebné pro zprostředkování. Krajský úřad vede rovněž evidenci dětí, která je opět shodná pro potřeby osvojení i pěstounské péče. Zvláštní evidence dětí ve vztahu k pěstounské péči na přechodnou dobu se nevede. Evidence dětí obsahuje kopii spisové dokumentace o dítěti, odborné posouzení dítěte (na rozdíl od posouzení žadatele není obligatorní), vyjádření dítěte k pěstounské péči, je-li takového vyjádření schopno, popř. další potřebné doklady.

Jestliže krajský úřad nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči u dítěte do tří měsíců od zařazení do evidence, nebo u žadatele do tří let od právní moci rozhodnutí

o zařazení do evidence, zašle kopii údajů z těchto evidencí do 15 dnů od skončení uvedených lhůt MPSV, které zařadí dítě do jím vedené evidence dětí a žadatele do jím vedené evidence žadatelů do tří dnů od obdržení údajů od krajského úřadu. Ministerstvo tak již o zařazení do evidence nerozhoduje, nýbrž je provede na základě údajů zaslanych krajským úřadem.⁶⁶ Evidence MPSV pak obsahují stejné údaje jako evidence krajského úřadu. Ministerstvo rovněž provádí vlastní odborné posuzování dětí a žadatelů vedených v jeho evidencích.

Samotným zprostředkováním se rozumí vyhledávání vhodných žadatelů pro děti, pro které se hledá náhradní rodina. Krajský úřad vyhledává pro děti vedené v jeho evidenci žadatele z vlastní evidence a z evidence MPSV. Ministerstvo vyhledává pro děti ve vlastní evidenci pouze žadatele z evidence vedené ministerstvem. Oba orgány přihlíží k doporučením poradního sboru, složeného z odborníků působících v oblasti sociálně-právní ochrany. Poradní sbor krajského úřadu, upravený v § 38a ZoSPOD, je zvláštním orgánem kraje, povinně zřizovaným hejtmánem. Poradní sbor ministerstva, upravený v § 38b ZoSPOD, zřizuje ministr práce a sociálních věcí. Poradní sbor se schází neprodleně poté, co krajský úřad, resp. ministerstvo, zjistí vhodného žadatele pro určité dítě a podává své doporučení. Jeho stanovisko tak napomáhá rozhodování orgánu sociálně-právní ochrany, není pro ně však závazné.

Dospěje-li zprostředkující orgán ve spolupráci s poradním sborem k závěru, že konkrétní žadatel je vhodný pro určité dítě, oznámí tuto skutečnost písemně žadateli a dále OÚORP, Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jde-li o žadatele vedeného tímto úřadem, a zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, jde-li o žadatele vykonávajícího pěstounskou péči v tomto zařízení. Krajský úřad zasílá oznámení rovněž ministerstvu, pokud se jedná o žadatele vedeného v evidenci ministerstva. Zprostředkovává-li náhradní péči ministerstvo, oznamuje zjištění vhodného žadatele krajskému úřadu vždy.

Oznamovací povinnosti mezi krajským úřadem, ministerstvem a ÚMPOD slouží zejména k zabránění duplicitního zprostředkování ze strany vícero orgánů sociálně-právní ochrany. Žadatel má na základě předmětného oznámení právo seznámit se s dítětem a ve lhůtě 30 dnů od doručení oznámení podat žádost o svěřeni do péče budoucích pěstounů. O předpěstounské péči pak na základě § 19 ZoSPOD rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností. OÚORP může svěřit dítě pouze žadateli uvedenému v oznámení krajského úřadu či ministerstva, anebo žadateli, který je k dítěti příbuzný či blízký dítěti nebo jeho rodině.

⁶⁶ BURDOVÁ, Eva. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 96 (§ 23 ZoSPOD).

O svěření dítěte do předpěstounské péče informuje OÚORP do 15 dnů ode dne rozhodnutí příslušný soud. Není-li do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí zahájeno soudní řízení o svěření dítěte do pěstounské péče, pozbývá rozhodnutí o předpěstounské péči právních účinků.

Předpěstounskou péčí nelze zaměňovat s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Smyslem předpěstounské péče je vzájemné poznávání dítěte s žadatelem za účelem posouzení jejich schopnosti vytvořit fungující rodinu a zajistit tak dítěti stabilní výchovné prostředí, zatímco pěstounská péče na přechodnou dobu má překlenout jen krátkodobou krizi, není řešením na delší dobu a na rozdíl od předpěstounské péče o ní rozhoduje soud. Zákon o rodině v § 45b odst. 3 výslovně vylučuje, aby pěstounské péči na přechodnou dobu předcházela péče předpěstounská.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí dále v § 24b – § 24d upravuje situace, za nichž se proces zprostředkování přeruší nebo vyřazením dítěte či žadatele z evidence ukončí. Z důvodů přerušení uvedme zejména zaslání oznámení žadateli o tom, že je vhodným potencionálním pěstounem pro určité dítě či vydání rozhodnutí o předpěstounské péči. K vyřazení dítěte či žadatele z evidencí vedených krajským úřadem dochází například na základě rozhodnutí o svěření dítěte do pěstounské péče či uplynutím lhůt pro zprostředkování pěstounské péče krajským úřadem a předání údajů ministerstvu. Vyřazení dítěte či žadatele z evidencí vedených ministerstvem se děje na základě stejných důvodů jako je tomu u krajského úřadu, nikoli však po uplynutí lhůt pro zprostředkování ministerstvem.

Tyto lhůty upravuje § 23 odst. 3 ZoSPOD tak, že zprostředkování pěstounské péče ve vztahu k dětem zajišťuje ministerstvo po dobu 3 měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí a ve vztahu k žadatelům po dobu 6 měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů. Nepodaří-li se v uvedených lhůtách pěstounskou péčí zprostředkovat, postoupí MPSV kopii údajů z evidencí ÚMPOD, který však může zprostředkovávat pouze osvojení, a to dětí z ciziny do ČR nebo dětí z ČR do ciziny. Ve vztahu k žadateli tak činí pouze v případě, že tento souhlasil s možností osvojit dítě z ciziny. V § 23 odst. 4 ZoSPOD je však výslovně uvedeno, že i po postoupení údajů ÚMPOD vede ministerstvo evidenci dětí i evidenci žadatelů. Nadále je tak náhradní rodinná péče zprostředkovávána paralelně ministerstvem i ÚMPOD. Realizovat se bude ta, již bude možné uskutečnit jako první při plném respektování zájmu dítěte.⁶⁷

⁶⁷ BURDOVÁ, Eva. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 97 (§ 23 ZoSPOD).

Z výše uvedeného je zřejmé, že zprostředkování pěstounské péče je v České republice rozděleno mezi krajské úřady, které jsou těžištěm celého procesu, a ministerstvo. Vychází se přitom z myšlenky, že kraj je dostatečně velkým územím pro nalezení vhodných pěstounů a současně je zájemcům o náhradní rodinnou péči přiměřeně dostupný. Na krajské úrovni lze ještě počítat se znalostí konkrétního regionu, jeho specifik,⁶⁸ a úzkou spoluprací orgánů sociálně-právní ochrany⁶⁹. Konečně umístění dítěte do blízké pěstounské rodiny je vstřícným krokem pro umožnění pěstounské péče s účastí rodičů a usnadnění návratu dítěte do vlastní rodiny.

Teprve tehdy, nepodaří-li se zprostředkovat náhradní péči v rámci kraje, ujímá se role zprostředkovatele MPSV. Pro založení pěstounské rodiny se tak otvírá území celé republiky a současně se ostatním krajským úřadům rozšiřuje okruh potencionálních pěstounů pro děti vedené v jejich evidenci, neboť zatímco krajské úřady mohou zprostředkovávat pěstounskou péči pouze dětem vedeným ve vlastní evidenci, vhodné žadatele mohou vybírat též z evidence ministerstva.⁷⁰ Z hlediska předávání údajů z evidencí jsou patrné výrazně kratší lhůty u dětí v porovnání s žadateli. Náhradní péče musí mít vždy na zřeteli nejlepší zájem dítěte, kterým je v této souvislosti rychlé zajištění stabilního výchovného prostředí.

Mluvíme-li o zprostředkování pěstounské péče, je třeba zmínit případy, kdy je dítě svěřováno do pěstounské péče, aniž by se tato zprostředkovala. Podle § 20 odst. 3 písm. b) ZoSPOD se zprostředkování pěstounské péče neprovádí, podala-li návrh na svěření dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině. Taková osoba může OÚORP přímo požádat o svěření dítěte do péče budoucího pěstouna, má-li o takové svěření před rozhodnutím soudu zájem.

Současně každá fyzická osoba má možnost obrátit se přímo na soud s návrhem na svěření konkrétního dítěte do pěstounské péče. Zprostředkování pěstounské péče prostřednictvím žádosti podané u OÚORP je tak jen jednou z možností, jak realizovat pěstounskou péči.⁷¹ V tomto posledně uvedeném případě založení pěstounské péče však nelze dítě svěřit do předpěstounské péče, neboť § 19 odst. 1 písm. a) ZoSPOD zavazuje OÚORP svěřovat děti do péče budoucích pěstounů pouze žadatelům uvedeným v oznámení krajského úřadu či ministerstva nebo osobám příbuzným či blízkým.

⁶⁸ KRAUSOVÁ, Lucie, NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2006, s. 70.

⁶⁹ BURDOVÁ, Eva. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 90 (§ 22 ZoSPOD).

⁷⁰ Tamtéž s. 95 (§ 22 ZoSPOD).

⁷¹ Tamtéž s. 80 - 81 (§ 20 ZoSPOD).

Jsou-li známy osoby vhodné stát se pěstouny určitého dítěte, ať už vzešly z procesu zprostředkování či se u nich zprostředkování nerealizovalo, podávají zpravidla tyto soudu návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Řízení o pěstounské péči není speciálním druhem soudního řízení, nýbrž podobně jako většina řízení týkajících se výchovy nezletilého dítěte spadá do skupiny tzv. řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, upravených § 176 - § 180 OSŘ. O tomto druhu náhradní rodinné péče tak může soud rozhodnout i bez návrhu.⁷²

K řízení o pěstounské péči je podle § 9 odst. 1 OSŘ věcně příslušný v prvním stupni okresní soud a podle § 88 písm. c) OSŘ je místně příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště. V řízení jedná samosoudce, který o meritu věci rozhoduje rozsudkem. Účastníky řízení jsou ve smyslu § 94 odst. 1 OSŘ především nezletilé dítě, zastoupené kolizním opatrovníkem, a jeho rodiče, jsou-li nositeli rodičovské zodpovědnosti, dále budoucí pěstoun (manželé pěstouni), popř. osoby, které měly dosud dítě ve své výchově, o jejichž právech a povinnostech se tedy v řízení jedná. Je-li dítě svěřováno do pěstounské péče jednoho z manželů, je s ohledem na nutnost jeho souhlasu účastníkem řízení i druhý manžel.⁷³

Souhlas rodičů se svěřením jejich dítěte do pěstounské péče není zákonem vyžadován. Je však zjišťováno stanovisko dítěte, je-li schopné formulovat vlastní názory. Konečně významnou úlohu v soudním řízení o pěstounské péči zaujímá vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Podle § 45b odst. 1 ZoR je soud před rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.

⁷² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 195 (§ 45a ZoR).

⁷³ Tamtéž.

2 Finanční zajištění pěstounské péče

Pěstounská péče je institutem náhradní rodinné výchovy, jemuž stát vyjadřuje svou podporu rovněž finanční formou. Její peněžní zajištění představují čtyři dávky státní sociální podpory – příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.⁷⁴ První z uvedených dávek náleží dítěti svěřenému do pěstounské péče, na zbývající tři má nárok pěstoun. Dávky pěstounské péče jsou tzv. netestovanými dávkami, tzn. jsou vypláceny bez ohledu na příjem rodiny.

Dávky pěstounské péče jsou zásadně stejné pro všechny druhy pěstounské péče. Odchytku v tomto směru znamená pouze odměna pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, která není sociální dávkou a nevyplácí se podle ZoSSP, nýbrž má svou speciální úpravu v § 46 ZoSPOD. Vykonávají-li pěstounskou péči společně manželé, přísluší v souladu s § 43 odst. 1 ZoSSP dávky pouze jednomu z nich.

Nárok na dávky pěstounské péče má již osoba, které bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče (§ 43 odst. 3 ZoSSP). Při splnění podmínky osobní péče o dítě náleží dávky rovněž poručníkovi, a to případně už také po dobu soudního řízení o ustanovení poručníkem (§ 43 odst. 2 a 3 ZoSSP). Díkce § 58 ve spojení s § 66 ZoSSP určuje jako věcně příslušné k rozhodování o dávkách a jejich vyplácení krajské pobočky Úřadu práce ČR. Místní příslušnost se pak zpravidla řídí trvalým pobytem oprávněné osoby.

2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

2.1.1 Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je upraven § 37 - § 39 ZoSSP. Podle prvně uvedeného ustanovení má na tento příspěvek nárok nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Ustanovení § 38 pak nárok na příspěvek rozšiřuje též pro zletilé děti, ovšem pouze při splnění dalších podmínek. Jedná se o opakující se dávku pěstounské péče, která však může samotnou pěstounskou péči předcházet⁷⁵, stejně jako přetrvávat⁷⁶. Smyslem příspěvku je zajistit životní potřeby dítěte, tj. jeho výživu, ošacení apod.⁷⁷ Z uvedeného je patrné, že osobou oprávněnou

⁷⁴ Srov. § 36 ZoSSP.

⁷⁵ Před vznikem pěstounské péče (právní mocí rozhodnutí soudu) může být příspěvek na úhradu potřeb vyplácen pro dítě svěřené do péče budoucího pěstouna či budoucího poručníka (osobně o dítě pečujícího).

⁷⁶ Po zániku pěstounské péče zletilostí dítěte lze příspěvek poskytovat za podmínek § 38 ZoSSP – viz níže.

⁷⁷ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 97 a 100 (§ 37 a § 39 ZoSSP).

z tohoto příspěvku je dítě svěřené do pěstounské péče. Do dosažení zletilosti dítěte se příspěvek vyplácí pěstounovi, poté se příjemcem stává samo dítě.

Zákon v současném znění⁷⁸ v případě nezletilého dítěte nečiní podmínkou nároku na příspěvek na úhradu potřeb nezaopatřenost dítěte. Tato skutečnost má však vliv na výši příspěvku. Nezaopatřenému nezletilému dítěti náleží příspěvek ve výši 2,30 násobku životního minima dítěte, zaopatřenému nezletilému dítěti ve výši 1,40 násobku této částky.

Naopak u zletilého dítěte je nezaopatřenost obligatorní podmínkou nároku na příspěvek. Zletilosti se podle § 8 odst. 2 ObčZ nabývá dovršením osmnáctého roku nebo před dosažením tohoto věku uzavřením manželství. Ustanovení § 13 odst. 1 ZoR zakotvuje, že soud může z důležitých důvodů, je-li to v souladu se společenským účelem manželství, povolit uzavření manželství nezletilému staršímu šestnácti let. ObčZ pak v § 8 odst. 2 dále stanoví, že zletilost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství ani jeho prohlášením za neplatné.⁷⁹

Nezaopatřeným se podle § 11 ZoSSP rozumí dítě do skončení povinné školní docházky. Po jejím skončení, nejdéle však do 26. roku věku, rovněž dítě, které se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání či vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo je z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Vymezení soustavné přípravy dítěte na budoucí povolání je obsaženo v § 12 - § 15 ZoSSP. Nezaopatřeným je rovněž dítě mladší osmnácti let, které skončilo povinnou školní docházkou a je vedeno v evidenci Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání bez nároku na podporu v nezaměstnanosti či při rekvalifikaci. Naproti tomu nelze za nezaopatřené považovat dítě, jež je poživatelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně.

Vedle nezaopatřenosti jsou dalšími podmínkami nároku na příspěvek na úhradu potřeb zletilého dítěte skutečnost, že nárok existoval ke dni dosažení zletilosti a dále trvalé soužití a společné uhrazování nákladů na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti pěstounem tohoto dítěte. Za uvedených podmínek, které musí být splněny kumulativně, má dítě nárok na probíranou dávku pěstounské péče až do 26. roku věku.

⁷⁸ Podle původního znění § 37 odst. 1 ZoSSP, účinného od 1. 10. 1995 do 12. 7. 1998, mělo nárok na příspěvek na úhradu potřeb pouze nezaopatřené nezletilé dítě.

⁷⁹ Pokud by však manželství s ohledem na § 17a odst. 2 ZoR vůbec nevzniklo, nemohlo by založit zletilost určité osoby. Současně je vhodné doplnit, že ani po dosažení zletilosti osmnáctým rokem věku obou účastníků neexistujícího manželství, nemůže být takové manželství, na rozdíl od manželství neplatného, zhojeno a stát se následně platným.

Existence nároku na dávku ke dni dosažení zletilosti, tj. ke dni zániku pěstounské péče, znamená, že dítě mělo na příspěvek na úhradu potřeb nárok v době bezprostředně předcházející jeho zletilosti. Pokud tedy pěstounská péče skončila dříve, než se dítě stalo zletilým, nemůže nárok na příspěvek znovu vzniknout, a to ani v případě obnovení společného soužití dítěte s bývalým pěstounem.⁸⁰

Současně praxe státní sociální podpory pracuje s příspěvkem na úhradu potřeb zletilého dítěte do 26 let jako s nárokem pružným, který může relativně zaniknout a po opětovném splnění všech podmínek být obnoven. Stane-li se tak kupříkladu dítě, které bylo do svých 18. narozenin v pěstounské péči, ve 20 letech zaopatřeným či přestane trvale žít a společně uhrazovat náklady na své potřeby s bývalým pěstounem, avšak v 21 letech se jeho nezaopatřenost, resp. společné soužití s bývalým pěstounem, obnoví, získá takové dítě znovu nárok na příspěvek na úhradu potřeb. Uvedené tak sice není v přímém rozporu s případem z předchozího odstavce, kdy pěstounská péče před 18. rokem věku (soudním rozhodnutím) zanikla, jeví se však v tomto světle poněkud paradoxně.

Podmínka trvalého soužití a společného uhrazování nákladů je požadavkem vedení společné domácnosti, jak ji definuje § 115 ObčZ. Podle § 7 odst. 3 ZoSSP se společná domácnost v případě zletilých dětí předpokládá vždy, když zletilé nezaopatřené dítě a jeho rodiče jsou hlášeni v témže bytě k trvalému pobytu. Přičemž podle § 7 odst. 2 písm. b) ZoSSP se za rodiče považují rovněž osoby, jimž byly nezaopatřené děti svěřeny do péče nahrazující péči rodičů. Z ustanovení § 7 odst. 8 ZoSSP lze dovodit, že společnou domácnost tvoří též osoby, které se přechodně z důvodů soustavné přípravy na budoucí povolání, zdravotních či pracovních zdržují mimo místo trvalého pobytu.

Avšak ani přechodný ani trvalý pobyt není jednoznačným identifikátorem společné domácnosti. Její existenci je třeba vždy zkoumat s ohledem na konkrétní situaci. Společná domácnost dítěte s bývalým pěstounem je hmotně právní podmínkou nároku na příspěvek na úhradu potřeb zletilého dítěte, proto ukončením takového soužití nárok na příspěvek zaniká, i když se jinak jedná o dítě nezaopatřené, mající nárok na přídavek na dítě.⁸¹

Příspěvek na úhradu potřeb současně zohledňuje zdravotní stav dítěte. Je-li dítě v pěstounské péči závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost), násobí se částka životního minima dítěte koeficientem 2,35; je-li závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), násobí se částka životního minima dítěte koeficientem

⁸⁰ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 98 – 99 (§ 38 ZoSSP).

⁸¹ Tamtéž s. 99 (§ 38 ZoSSP).

2,90 a je-li závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost), násobí se částka životního minima dítěte koeficientem 3,10. Stupně závislosti na pomoci jiné fyzické osoby definuje § 8 zákona o sociálních službách⁸².

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte je upravena jako příslušný násobek životního minima dítěte. Ustanovení § 8 v odst. 2 a 3 ZoSSP určuje, že životním minimem dítěte pro účely ZoSSP se rozumí částka životního minima nezaopatřeného dítěte, které je posuzováno jako druhé nebo další v pořadí, a rozhodující je věk, kterého dítě dosáhne v kalendářním měsíci, za nějž dávka náleží. Nařízení vlády č. 409/2011 Sb.⁸³ pak v § 2 odst. 2 zakotvuje, že příslušnou částkou u nezaopatřeného dítěte do 6 let je 1.740 Kč, u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let je 2.140 Kč a u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let je 2.450 Kč.

Ustanovení § 8 odst. 2 ZoSSP vyvolává otázku ohledně určení správné výše příspěvku na úhradu potřeb náležející nezletilému zaopatřenému dítěti. Citované vládní nařízení totiž v § 2 odst. 2 stanoví, kromě výše uvedených částek životního minima nezaopatřených dětí, rovněž životní minimum osoby starší 15 let, která není nezaopatřeným dítětem, ve výši 2.830 Kč. Tato částka životního minima však neodpovídá legální definici životního minima dítěte pro účely dávek státní sociální podpory (životní minimum nezaopatřeného dítěte). Je tak sporné, zda příslušný koeficient stanovený pro příspěvek zaopatřeného dítěte násobit částkou životního minima zaopatřené osoby (2.830 Kč) nebo dle definice § 8 odst. 2 ZoSSP částkou nezaopatřené osoby (2.450 Kč).

Současného znění nabyt § 8 odst. 2 ZoSSP novelou č. 112/2006 Sb., účinnou od 1. 1. 2007, kterou byly změněny některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu⁸⁴. Do té doby byla právní úprava § 8 ZoSSP jednoznačná – odkazovala na tehdy platný zákon o životním minimu bez rozlišování mezi životním minimem osoby zaopatřené či nezaopatřené. Pro zaopatřené dítě se tak použila částka životního minima zaopatřené osoby. Vzhledem k tomu, že nové znění § 8 ZoSSP nebylo vysvětleno žádnou důvodovou zprávou, naopak bylo pojato jako legislativně-technická změna, kterou si vyžádalo přijetí nového zákona, neměl dle mého názoru zákonodárce v úmyslu měnit mechanismus určení výše příspěvku na úhradu potřeb zaopatřených dětí. Osobně bych se tak přikláněla k výpočtu dávky pomocí životního minima zaopatřené osoby.

⁸² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁸³ Nařízení vlády č. 409/2011 Sb., účinné od 1. 1. 2012, bylo vydáno na základě § 9 odst. 1 zákona o životním a existenčním minimu. Do 31. 12. 2011 byly aktuální částky životního a existenčního minima uvedeny přímo v textu zákona.

⁸⁴ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Příspěvek na úhradu potřeb nenáleží po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřeni dítěte do péče nahrazující péči rodičů (§ 7 odst. 10 ZoSSP) nebo v péči osoby uvedené v § 7 odst. 11 ZoSSP (předporučník). Plným přímým zaopatřením ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež se podle § 7 odst. 4 ZoSSP rozumí situace, kdy ústav poskytuje dítěti stravování, ubytování a ošacení.

V souvislosti se zánikem nároku na příspěvek na úhradu potřeb je třeba poukázat na ustanovení § 51 odst. 4 ZoSSP, podle kterého, splňuje-li oprávněná osoba podmínky nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen po část kalendářního měsíce, náleží jí dávka v plné měsíční výši. Uvedené se uplatní rovněž v měsíci vzniku nároku na dávku. V prvním a posledním měsíci, kdy má dítě na příspěvek nárok, tak postačí, splňuje-li podmínky nároku byť jediný kalendářní den a příspěvek je poskytnut, jakoby tyto podmínky byly splněny po celý kalendářní měsíc.

Dítěti, jež požívá důchod z důchodového pojištění, náleží příspěvek na úhradu potřeb pouze ve výši rozdílu mezi příspěvkem a důchodem. Nastane-li tedy situace, že důchod z důchodového pojištění je roven či je vyšší než příspěvek na úhradu potřeb, dítě nárok na příspěvek nemá a byl-li mu dříve vyplácen, je nutno rozhodnout o jeho odnětí. Blíže bude o vztahu příspěvku na úhradu potřeb dítěte a důchodu z důchodového pojištění pojednáno v kapitole 2.1.3.

Pro přehlednost uvádím na závěr aktuální výše příspěvků na úhradu potřeb dítěte, a to v závislosti na věku, zaopatřeni a zdravotním stavu dítěte.

Zaopatřené nezletilé děti⁸⁵				
Věk dítěte	Děti zdravé koeficient 1,40	Děti závislé ve stupni I koeficient 2,35	Děti závislé ve stupni II koeficient 2,90	Děti závislé ve stupni III nebo IV koeficient 3,10
Od 15 do 18 let	3.962 Kč	6.651 Kč	8.207 Kč	8.773 Kč

Nezaopatřené nezletilé děti				
Věk dítěte	Děti zdravé koeficient 2,30	Děti závislé ve stupni I koeficient 2,35	Děti závislé ve stupni II koeficient 2,90	Děti závislé ve stupni III nebo IV koeficient 3,10
Do 6 let	4.002 Kč	4.089 Kč	5.046 Kč	5.394 Kč
Od 6 do 15 let	4.922 Kč	5.029 Kč	6.206 Kč	6.634 Kč
Od 15 do 18 let	5.635 Kč	5.758 Kč	7.105 Kč	7.595 Kč

Nezaopatřené zletilé děti⁸⁶				
Věk dítěte	Děti zdravé koeficient 2,30	Děti závislé ve stupni I koeficient 2,35	Děti závislé ve stupni II koeficient 2,90	Děti závislé ve stupni III nebo IV koeficient 3,10
Od 18 do 26 let	5.635 Kč	5.758 Kč	7.105 Kč	7.595 Kč

⁸⁵ Zaopatřené nezletilé děti mají nárok na příspěvek na úhradu potřeb teprve od 15. roku věku, neboť nařízení vlády č. 409/2011 Sb. nestanoví žádnou částku životního minima zaopatřené osoby mladší 15 let (viz § 2 odst. 2 cit. nařízení). Příslušný koeficient stanovený § 37 ZoSSP pro příspěvek zaopatřených dětí tak nelze násobit žádnou částkou. Výše dávek zaopatřených nezletilých dětí, uvedené v tabulce, jsou spočítány jako násobky životního minima zaopatřené osoby podle § 2 odst. 2 písm. a) cit. nařízení (viz výklad na str. 37).

⁸⁶ Věková hranice nároku na příspěvek na úhradu potřeb v poslední tabulce je dána 26. rokem věku dítěte, neboť právě tento věk vymezuje pojem „nezaopatřené dítě“. Po dovršení daného věku není dítě ve smyslu ZoSSP nezaopatřeným a ztrácí tak nárok na příspěvek, bez ohledu na jeho faktickou situaci – pokračování ve studiu, závažnou nemoc apod.

2.1.2 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte a výživné

Je-li svěřeno dítě do pěstounské péče nebo převzato budoucím pěstounem na základě rozhodnutí OÚORP, podává úřad státní sociální podpory, který poskytuje příspěvek na úhradu potřeb dítěte, návrh soudu na stanovení výživného na toto dítě, a pokud povinná fyzická osoba stanovené výživné neplatí, podává návrh na výkon rozhodnutí – tolik dle § 19 odst. 4 ZoSPOD.

Zákon o rodině k tomu v § 45d dodává – Nárok na výživné určené rozhodnutím soudu na dítě, jemuž náleží příspěvek na úhradu potřeb, přechází na stát. Je-li výživné vyšší než uvedený příspěvek, náleží dítěti rozdíl mezi výživným a příspěvkem. Soud uloží rodičům, popřípadě jiným fyzickým osobám povinným poskytovat dítěti výživné, aby toto výživné poukazovali příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Uvedená právní úprava tak zakotvuje legální cesi výživného na stát. Vyživovací povinnost rodičů k dětem, upravená v § 85 a násl. ZoR, která vzniká od okamžiku narození dítěte a trvá do doby, dokud dítě není samo schopno se živit, totiž svěřením dítěte do pěstounské péče nezaniká, dochází pouze ke změně místa jejího plnění. Rovněž v případě poručnické péče, vyplácí-li úřad státní sociální podpory příspěvek na úhradu potřeb, má nárok na výživné stát. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v souladu s § 44 odst. 5 ZoR nezaniká ani zbavením jejich rodičovské zodpovědnosti. Vyživovací povinnost je tak nezávislá na skutečnosti, zda rodič se svým dítětem žije či zda může vykonávat všechna práva a povinnosti svěřené mu zákonem o rodině. Stejně bezvýznamná ve vztahu k vyživovací povinnosti je způsobilost rodiče k právním úkonům.⁸⁷

Výživné je soukromoprávním nárokem dítěte. Nemá svou legální definici, odborná literatura i judikatura je však pojímají širěji než pouhé zajištění výživy ve vlastním slova smyslu. Obsahem vyživovací povinnosti je rovněž uspokojování dalších hmotných potřeb (ošacení, bydlení), kulturních potřeb (vzdělání, volnočasové aktivity), umožňují-li to finanční poměry rodičů, může výživné zahrnovat rovněž tvorbu úspor. Rozsah vyživovací povinnosti je dán možnostmi, schopnostmi a majetkovými poměry rodičů a odůvodněnými potřebami

⁸⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 9, s. 305.

děti. Dítě má právo na stejnou životní úroveň jako jeho rodiče.⁸⁸ Od účinnosti velké novely zákona o rodině⁸⁹ nemá výživné spotřební charakter.⁹⁰

Význam zákonného přechodu pohledávky spočívá především v oproštění pěstounů od mnohdy problematického vymáhání výživného pro svěřené dítě. Finanční zajištění pěstounské péče bez ohledu na plnění ze strany rodičů má pěstounům umožnit, aby se mohli plně věnovat péči o dítě, nikoli v první řadě obstarávat hmotné zabezpečení.⁹¹ Současně je třeba vzít do úvahy, že výživné v České republice nemá jednotnou výši, popř. odstupňovanou v závislosti na věku dítěte. Ačkoli výživné na děti v pěstounské péči se průměrně pohybuje v řádu stokorun, mohou být rozdíly v nárocích některých dětí poměrně značné. Měla-li by za tohoto stavu výše příspěvku na úhradu potřeb odviset od výše stanoveného výživného, docházelo by v praxi k situacím, kdy jedni pěstouni by museli vymáhat větší peněžní částky, zatímco druzí jen nepatrné, popř. při nestanovení výživného žádné prostředky a finanční náklady na svěřené dítě by jim stát kompenzoval plnou výší dávky.

Od okamžiku výplaty příspěvku na úhradu potřeb dítěte má nárok na výživné Úřad práce, který s ním nakládá jako s prostředky státního rozpočtu. Úřad práce podává soudu návrh na stanovení výživného na svůj účet. Důkazní prostředky připojované k návrhu tvoří rozsudek o svěřením dítěte do pěstounské péče či rozhodnutí OÚORP o předpěstounské péči a oznámení o přiznání příspěvku na úhradu potřeb.

Příslušným k řízení o výživném pro nezletilé děti je okresní soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popř. jiných rozhodných skutečností své bydliště. Tento soud by měl rozhodovat všechny věci týkající se nezletilého dítěte až do doby jeho zletilosti, neboť k dítěti vede kompletní spisovou dokumentaci, je obeznámen s jeho poměry. Avšak vzhledem k dlouhému období do dosažení zletilosti, může na straně dítěte dojít k takovým změnám, za nichž je setrvání na původní příslušnosti soudu nepraktické, proto § 177 odst. 2 OSŘ dává příslušnému soudu možnost přenést v zájmu nezletilého příslušnost na jiný soud.

Ve vztahu k řízení o výživném pro děti v pěstounské péči tak dochází k situacím, nijak výjimečným, že po přestěhování dítěte je soud, jenž rozhodl o pěstounské péči, značně vzdálen novému bydlišti dítěte. Pak je vhodné, aby o výživném rozhodoval soud, který je

⁸⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 395 (§ 85 ZoR).

⁸⁹ Velkou novelou zákona o rodině je označován z. č. 91/1998 Sb., který se stal účinným od 1. 8. 1998.

⁹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 9, s. 305.

⁹¹ KRÁLÍČKOVÁ. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol.: *Zákon o rodině ...*, s. 209 (§ 45d ZoR).

dítěti podle nových okolností blíže. Nemůže se tak ovšem stát bez dalšího, zejména nelze stanovení výživného urychlit podáním návrhu přímo u soudu, v jehož obvodu má dítě nové bydliště. Řízení u tohoto soudu musí vždy předcházet usnesení místně příslušného soudu o přenesení příslušnosti. Současně soud, na nějž byla příslušnost přenesena, musí s tímto úkonem souhlasit, jinak předloží věc k rozhodnutí svému nadřízenému soudu.

Z důvodu možného poskytování příspěvku na úhradu potřeb až do 26. roku věku může být řízení o výživném na účet Úřadu práce vedeno též ve vztahu k dítěti zletilému. Může se jednat o první určení vyživovací povinnosti rodičů ve prospěch Úřadu práce, bylo-li v dřívějším řízení rozhodnuto, že se rodičům výživné nestanoví, anebo může jít o změnu původní vyživovací povinnosti. V tomto případě je příslušným obecný soud povinného rodiče. Účastníky řízení jsou osoby povinné poskytovat dítěti výživné (zpravidla rodiče), Úřad práce ČR a dítě svěřené do pěstounské péče (zpravidla zastoupené kolizním opatrovníkem).

K rozhodnutí o výživném nařizuje soud jednání, ke kterému jednotlivé účastníky předvolává. Výživné má být v intencích § 96 ZoR stanoveno tak, aby odpovídalo odůvodněným potřebám oprávněného a současně schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného, při jejichž hodnocení soud zkoumá, zda se povinný bez důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika, zda nebyl vlastním zaviněním sankčně vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání apod. Výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy. Ustanovení § 85 odst. 2 ZoR pak rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dětem konkretizuje tak, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.

Cílem ústního jednání je získat prostřednictvím výslechu informace o schopnostech, možnostech a majetkových poměrech povinných rodičů. Jedná-li se o výživné pro nezletilé děti, kdy je řízení ovládáno zásadou oficiality, zjišťuje soud rovněž vlastní činností majetkové a výdělkové poměry rodičů, a to prostřednictvím dotazů u orgánů veřejné správy, zaměstnavatele povinného ad.

Úřad práce má v řízení o výživném ohledně vlastních zjištění poměrně omezené možnosti. Z vlastních informačních systémů úřad zjistí, zda je povinný rodič aktuálně evidován jako uchazeč o zaměstnání či zda pobírá sociální dávky. Pokud však rodič v informačních systémech Úřadu práce nefiguruje, neznamená to ještě, že je pracovně činný a pokud je, není pro úřad jednoduché zjistit, kde pracuje. Při zjišťování dalších majetkových poměrů rodičů – pobírání důchodu z důchodového pojištění či jiného pravidelného příjmu,

vlastnictví movitého a nemovitého majetku apod. – naráží Úřad práce na povinnost mlčenlivosti dotčených subjektů.

S ohledem na skutečnost, že řízení o výživném pro nezletilé dítě může soud zahájit, popř. své rozhodnutí též měnit, i bez návrhu, může Úřad práce podat návrh na určení výživného na nezletilé dítě bez uvedení konkrétní požadované částky, aniž by mu to bylo k tíži. Specifikovat částku výživného může úřad později v průběhu řízení o výživném, na podkladě provedeného dokazování. Avšak ani následná nečinnost Úřadu práce mu vzhledem k zásadě vyšetřovací, ovládající řízení ve věcech nezletilých, nemůže být ke škodě. Soud je povinen náležitě zjistit skutkový stav a stanovit adekvátní výživné pro nezletilé dítě. Jinak je tomu v případě dětí zletilých, kdy minimální možnosti ohledně zjištění majetkových poměrů rodičů nemalou měrou ztěžují důkazní postavení Úřadu práce.

Výsledkem řízení o výživném je rozsudek, popř. rozsudky určující každému rodiči zvlášť rozsah jeho vyživovací povinnosti k dítěti. Bylo již výše naznačeno, že částky výživného na děti v pěstounské péči se pohybují v řádu stokorun. Výživné převyšující 1.000 Kč bývá výjimkou. Nejvyšší výživné na dítě v pěstounské péči, které jsem ve své praxi zaznamenala, činilo 2.000 Kč. V porovnání s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte (viz závěr kapitoly 2.1.1) se tak jedná o zanedbatelná plnění. Jsou-li majetkové poměry rodičů příliš nízké, soud jim vyživovací povinnost na účet Úřadu práce vůbec nestanoví. Soud přitom zohledňuje aktuální status rodiče jako uchazeče o zaměstnání, vážnou nemoc, odkázanost na dávky pomoci v hmotné nouzi, v některých případech též pobyt ve vězení.

Ustanovení § 45d odst. 2 ZoR zmocňuje soud určit vyživovací povinnost nejen rodičům dítěte, nýbrž i jiným fyzickým osobám povinným výživou. Okruh osob, jimž může být stanovena vyživovací povinnost k dítěti v pěstounské péči, je tak širší než skupina osob povinných výživou k dítěti v ústavním zařízení. Podle § 103 ZoR může totiž soud vyživovací povinnost k dítěti umístěnému do ústavní či ochranné výchovy uložit pouze jeho rodičům.

Jinými fyzickými osobami povinovanými dítěti výživou se ve smyslu § 88 ZoR rozumí jeho předkové. Uvedené ustanovení zákona upravuje vzájemnou vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, kterou chápe jako vzájemnou povinnost mezi předky a potomky. Vyživovací povinnost potomků má přednost před vyživovací povinností předků a současně příbuzní bližší jsou k výživě povinni před vzdálenějšími příbuznými. Vzhledem ke skutečnosti, že dítě v pěstounské péči nebude mít vlastní potomky, kteří by se o ně mohli postarat, přichází v této souvislosti v úvahu vyživovací povinnost jeho předků, jiných než rodičů, jejichž vyživovací povinnost je upravena zvlášť.

Vyživovací povinností mezi předky a potomky je třeba rozumět vyživovací povinnost mezi příbuznými v řadě přímé. Zákon o rodině nezná vyživovací povinnost mezi příbuznými v řadě pobočné – mezi sourozenci, mezi strýci, tetami a synovci, neteřemi.⁹² Nejčastějším případem vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými je povinnost prarodičů vyživovat svá vnoučata. Ve vztahu k pěstounské péči je dále třeba rozlišit mezi vyživovací povinností prarodičů k vnoučatům, která byla svěřena do jejich pěstounské péče, a k vnoučatům, jež byla svěřena jiným pěstounům (blíže viz kapitola 2.1.3).

Vyživovací povinnost stanovená rodičům či jiným povinným osobám může doznat různých změn – může být zvýšena, snížena, popř. jí mohou být povinní zproštěni zcela. Zákon o rodině v § 98 stanoví, že výživné pro děti lze přiznat až tři roky zpětně od zahájení soudního řízení. Od účinnosti novely č. 259/2008 Sb., tj. od 1. 9. 2008, bylo právo žádat výživné až tři roky zpětně rozšířeno též na zletilé děti, které do té doby mohly požadovat výživné nejdříve ode dne podání návrhu k soudu.

Zpětným přiznáním či zvýšením výživného dochází k dluhu na výživném, který je v rozsudku vyčíslen a současně je stanoven způsob jeho úhrady. Při vyšším dlužném výživném bývá pravidlem umožnění splácet dluh postupně spolu s běžným výživným, většinou však pod ztrátou výhody splátek. Naopak v případě snížení či zrušení vyživovací povinnosti za dobu minulou vznikají na výživném přeplatky. Ve vztahu k zletilým dětem je situace jasná – jejich povinností je přeplatek, ať už půjde o výživné spotřebované či nespotebované, vrátit, popř. uzavřít dohodu o jeho zúčtování na běžné výživné.⁹³

Složitější je situace ohledně nezletilých dětí. Spotřebované výživné vracet nemusejí. Argumentem opaku by měly vracet veškeré nespotebované výživné. Tento předpoklad však stojí v kontrastu k zásadě nespotebního charakteru výživného, vyjádřené zejm. § 85a odst. 2 ZoR. Otázka vracení nespotebovaného výživného by tak měla být posuzována velmi citlivě s ohledem na zájmy nezletilého dítěte. Povinnost vrátit nespotebované výživné by vznikla zejména v situaci, kdy se povinný sám stane sociálně potřebným.⁹⁴

Vzhledem k faktu, že výživné určené na děti v pěstounské péči a vedené na účtu Úřadu práce nemůže být nikdy spotřebováno, vzniká úřadu při zpětném snížení či zrušení vyživovací povinnosti závazek vzniklý přeplatek vrátit povinnému, popř. jej zúčtovat na dlužné či běžné výživné, a to jak ve vztahu k dětem zletilým, tak i nezletilým.

⁹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 431 - 432 (§ 88 ZoR).

⁹³ LUŽNÁ, Romana. Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. *Právo a rodina*, 2000, č. 2, s. 11.

⁹⁴ KRÁLÍČKOVÁ. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol.: *Zákon o rodině ...*, s. 478 - 479 (§ 99 ZoR).

Konec nároku Úřadu práce na výživné může mít různé důvody. Nejzazším termínem skončení nároku Úřadu práce na výživné je dovršení věku 26 let, kdy se dítě ve smyslu zákona o státní sociální podpoře stává zaopatřeným a přestává tak splňovat podmínky nároku na příspěvek. Přitom se však ani po 26. roku věku nemusí jednat o dítě, které je schopno žít se samo (viz § 85 odst. 1 ZoR) a jeho nárok na výživné vůči jeho rodičům může nadále trvat.

Nárok konkrétní krajské pobočky Úřadu práce na výživné končí též přestěhováním dítěte na území jiného kraje. Každá krajská pobočka totiž vybírá, popř. vymáhá pouze výživné připadající na měsíce, za které vyplatila příspěvek na úhradu potřeb. Změní-li se příslušnost krajské pobočky k výplatě tohoto příspěvku, dochází současně ke změně platebního místa pro výživné. Soud však rozhoduje o výživném pro Úřad práce jakožto výživném pro stát. Jedna krajská pobočka tak může na základě téhož rozsudku vybírat, resp. vymáhat výživné určené původně pro jinou pobočku.

V souvislosti s ukončením vyživovací povinnosti se zmiňme též o případě úmrtí dlužníka. Smrtí povinného pochopitelně zaniká právo Úřadu práce požadovat od něho výživné. Na výživném však ke dni úmrtí může existovat jak přeplatek, tak i nedoplatek. Obojí se stává předmětem dědického řízení po zesnulém. Účastníky dědického řízení jsou pak zpravidla děti povinného rodiče. Dědí-li kladnou částku výživného, není na tom nic výjimečného.

Paradoxem je však situace, v praxi bohužel častější, kdy děti v pěstounské péči zdědí po svých rodičích dluh na výživném, které bylo rodičům stanoveno právě na tyto děti. Dlužné výživné jsou pak povinny státu uhradit, chtějí-li získat případná aktiva z dědictví. Jedná se vskutku o zvláštní situaci, která by zasluhovala právní ošetření, neboť, dědí-li po svých rodičích děti, jež nebyly svěřeny do pěstounské péče, povinnost zaplatit v rámci dědictví případný dluh na výživném nevzniká, když osoba oprávněná a osoba povinná splynuly v jednu.

Nemalým problémem výživného stanoveného na děti v pěstounské péči je nedobrovolnost jeho plnění. Úřad práce je tak nucen výživné vymáhat. Podle § 279 odst. 2 písm. a) OSŘ je výživné, a to jak běžné, tak dlužné, přednostní pohledávkou. Ustanovení § 280 odst. 2 OSŘ mu dále zajišťuje přednost před ostatními přednostními pohledávkami. Při výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy se tak výživné uspokojuje z druhé třetiny zbytku čisté mzdy bez ohledu na své pořadí. Nestačí-li tato třetina k plnému uspokojení pohledávky výživného, lze srážet též z třetiny první, zde však již s ohledem na pořadí výživného.

Jistým usnadněním výkonu rozhodnutí pro výživné je v souladu s § 284 odst. 2 OSŘ možnost navrhnout srážky též pro částky výživného, které se stanou splatnými teprve v budoucnu. Oprávněný se tak může domáhat nařízení výkonu rozhodnutí pro dlužné výživné a současně navrhnout, aby po umoření dluhu bylo ve srážkách pokračováno též pro výživné běžné. V třetím odstavci § 284 OSŘ je dále zakotveno, že dojde-li během výkonu rozhodnutí ke zvýšení výživného, vztahuje se nařízení výkonu i na částky zvýšeného výživného, přičemž zvýšené výživné má stejné pořadí jako zbytek pohledávky.

Neplnění vyživovací povinnosti je současně trestným činem. K naplnění skutkové podstaty zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku⁹⁵ stačí nedbalost, úmyslné jednání je znakem kvalifikované skutkové podstaty s vyšším trestem. Trestné je neplnění vyživovací povinnosti po dobu delší čtyř měsíců. Vedle úmyslného vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného kvalifikovanou skutkovou podstatu naplňuje rovněž pachatel, který neplněním výživného vydá oprávněnou osobu v nebezpečí nouze či byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Rodič neplatící výživné na své dítě v pěstounské péči je stěžejší může vystavit nebezpečí nouze, když toto dítě je zajištěno dávkami pěstounské péče. Naplnit kvalifikovanou skutkovou podstatu z titulu recidivy by však rodič mohl.

Trestní právo tak v některých případech napomáhá vymahatelnosti výživného. V rámci trestního řízení může oprávněný uplatnit dluh na výživném jako škodu způsobenou trestným činem a požadovat její náhradu. Význam uvedených trestněprávních oprávnění však nelze přeceňovat. Zkušenosti naší krajské pobočky Úřadu práce s trestním řízením pro neplacení výživného ukazují, že pro některé dlužníky není hrozba odsouzení dostatečně motivující k tomu, aby výživné začali platit.

K efektivnímu vymáhání výživného je zapotřebí náležitá znalost majetkových poměrů povinného. Získání uceleného obrazu o majetku povinného není však úřadu většinou umožněno. Opakuje se tu stejný problém, se kterým se úřad setkává při zjišťování majetku v zájmu řádné účasti na řízení o stanovení výživného. Většina dotázaných orgánů se brání svou povinností mlčenlivosti a uvádí, že Úřad práce není uveden mezi subjekty, k nimž mají sdělovací povinnost. Pravidelně odmítají odpovídat na žádosti Úřadu práce o součinnost Česká správa sociálního zabezpečení ve věci důchodů či městské úřady ve věci registru vozidel. V poslední době začínají mít městské úřady výhrady též ke sdělování informací o trvalém pobytu dlužníka, tedy informací z evidence obyvatel. Informace o pobytu přitom

⁹⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

slouží Úřadu práce v první řadě k navázání komunikace s dlužníkem – k zaslání výzvy k dobrovolnému plnění či k jednání o možnosti postupného splácení dluhu. Teprve druhotně, je-li dlužník zcela nekontaktní a současně není-li jeho trvalý pobyt adresou ohlašovny, využívá Úřad práce informace o trvalém pobytu dlužníka k návrhu na výkon rozhodnutí prodejem věcí movitých.

Neochota státních či samosprávných orgánů spolupracovat při zjišťování majetku dlužníka je dána nedokonalou právní úpravou, která k různým článkům veřejné správy přistupuje rozdílně, což je paradoxní s ohledem na skutečnost, že všechny prostředky vybrané organizačními složkami státu plynou do jednoho rozpočtu. Těžko obstojí argument, že peníze vybrané či vymožené jedním úřadem jsou důležitější a zasluhují tak dokonalejší právní nástroje než prostředky vyzískané jiným úřadem. Zmíněné mezery v zákonech souvisí s častou a mnohdy hektickou reorganizací veřejné správy, přesouváním agend mezi úřady bez zapracování změn do všech souvisejících právních předpisů.

Problematika pěstounské péče je toho názorným příkladem. Původně jednotná agenda zprostředkování a finančního zajištění pěstounské péče, zajišťovaná do 31. 12. 2002 okresními úřady a posléze OÚORP, byla zákonem č. 453/2003Sb., s účinností od 1. 4. 2004, rozdělena, přičemž vlastní realizování pěstounské péče zůstalo (ve spolupráci s krajskými úřady a MPSV) obecním úřadům obcí s rozšířenou působností, zatímco výplata dávek přešla na úřady práce⁹⁶. Při tehdejších zachování jiných druhů sociálních dávek v gesci OÚORP se toto rozštěpení nejeví příliš logicky. Pokud se vrátíme k problematice vymáhání výživného, je nasnadě, že zjišťování údajů z evidence obyvatel, stejně jako z registru vozidel, bylo za minulé právní úpravy jednodušší, když předmětné evidence byly spravovány pouze jinými odbory téhož úřadu.

K úskalím vymáhání výživného připočteme situace, kdy se dlužník nachází ve vězení nebo v cizině. Vyživovací povinnost ani v jednom z uvedených případů nezaniká, ani se nesnižuje, možnost vymožení výživného však podstatně klesá. Vymáhání výživného od vězně je otázkou jeho pracovního zařazení, které zdaleka nebývá pravidlem.⁹⁷ Vedle toho rodič emigrující do ciziny s takřka stoprocentní neomylností nezanechává v České republice žádný postižitelný majetek a dosáhnout na jeho příjmy ze zaměstnání v cizině je prakticky nemožné. K tomu připojme skutečnost, že nikoli v každé cizí zemi je český rozsudek vykonatelným titulem. Naše krajská pobočka se pokusila obrátit s žádostí o pomoc při vymáhání výživného

⁹⁶ Tehdy byly jednotlivé úřady práce na okresní úrovni samostatnými organizačními složkami státu, proto užívám malé počáteční písmeno.

⁹⁷ BEHR, Tomáš. Sjednávání výživného a neplatiči ve vězení. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 5, s. 20.

z ciziny⁹⁸ na ÚMPOD. Odpovědí mu bylo, že ÚMPOD pomáhá s vymáháním pouze fyzickým osobám. K pomoci tohoto úřadu tak nestačí ani argument, že část výživného může připadat dítěti v pěstounské péči.

Diskutabilním je rovněž vymáhání nízkých částek výživného. V některých případech stanoví soud výživné v symbolické výši sta či dvě stě korun. Již samotné částky takového výživného vypovídají o sociálně-ekonomické situaci dlužníka. Většinou se jedná o osobu bez postížitelných příjmů a bez jakéhokoli majetku. Úřad práce, hospodařící s prostředky státu, nikoli svými vlastními, je povinen i v těchto případech majetkovou situaci zjišťovat, a to nejlépe opakovaně, aby bylo prověřeno, zda se poměry dlužníka od posledního zjišťování nezměnily. Výsledek je většinou předem zřejmý a takové vymáhání se jeví dost neekonomicky.

2.1.3 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte a důchod z důchodového pojištění

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte úzce souvisí nejen s výživným na dítě v pěstounské péči, nýbrž rovněž s výplatou důchodu tomuto dítěti. Ustanovení § 39 ZoSSP zakotvuje: „Jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a částkou důchodu.“ Dítě v pěstounské péči může mít nárok na sirotčí důchod nebo na invalidní důchod. Podmínky nároku na sirotčí důchod a jeho výši upravují § 52 a § 53 zákona o důchodovém pojištění (dále též „ZoDP“)⁹⁹. Právní úprava invalidního důchodu je pak zakotvena v § 38 - § 42 ZoDP.

Pěstoun či zletilé dítě pobírající příspěvek na úhradu potřeb jsou povinni oznámit Úřadu práce nárok na důchod z důchodového pojištění a doložit jeho výši. Změny těchto skutečností, spočívající zejm. ve valorizaci důchodu, jsou pak podle § 61 odst. 1 ZoSSP povinni ohlásit písemně do osmi dnů. Úřad práce od vypočtené výše příspěvku na úhradu potřeb odečte důchod konkrétního dítěte. Je-li příspěvek vyšší než důchod, vyplátí se rozdíl pěstounovi, resp. zletilému dítěti. Nedosahuje-li předmětný rozdíl, určený k výplatě, částky 50 Kč, náleží v souladu s § 51 odst. 5 ZoSSP dávka v této výši. Současně se dle § 57 odst. 1 ZoSSP dávky nedosahující 100 Kč vyplácí až po uplynutí kalendářního čtvrtletí, nikoli měsíčně.

Uvedená omezení vztahující se obecně k dávkám státní sociální podpory – minimální výše dávky a delší termín výplaty malých dávek – bohužel neplatí ve vztahu k výživnému vyplácenému dítěti v pěstounské péči. Právě nárok dítěte na důchod nejčastěji zapříčiňuje

⁹⁸ Konkrétně se mělo jednat o vymáhání výživného v jednom případě z Ameriky a ve druhém z Německa.

⁹⁹ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

právo dítěte na část výživného. V některých případech je však výživné připadající na dítě zcela nepatrné, teoreticky může činit pouhou jednu korunu. I za této situace by však Úřad práce měl, aby dodržel zákon o rodině, výživné dítěti vyplácet, a to dokonce pravidelně měsíčně, plní-li rodič pravidelně výživné úřadu.

S ohledem na značnou neekonomičnost takového postupu by bylo vhodné zakotvit v ZoR omezení srovnatelná se ZoSSP. Osobně bych navrhovala úpravu, podle které by úřad neměl povinnost vyplácet výživné do 50 Kč pěstounům vůbec. Výživné v rozmezí 50 Kč – 100 Kč by pak úřad byl povinen vyplácet čtvrtletně, nikoli v současných měsíčních platbách. Mám za to, že nevyplacení malé částky výživného¹⁰⁰ by pro pěstounskou rodinu nebylo finančně neúnosné, zatímco v opačném případě, pokud by stát měl výživné nedosahující 50 Kč do této výše dorovnávat, jednalo by se o dotování pěstounské rodiny, již jednou zajištěné dávkami pěstounské péče. Stejně tak oddálení výplaty nízkého výživného na čtvrtletní období se mi nejví jako nepřijatelné.

Vztah příspěvku na úhradu potřeb dítěte, důchodu z důchodového pojištění a výživného je dán stejným účelem, kterému mají sloužit – úhrada nákladů na výživu, ošacení a další potřeby dítěte.¹⁰¹ Přitom vzájemné ovlivňování uvedených tří plnění, jejichž výše se navíc v čase proměňuje, není bezproblémové. Požívá-li dítě důchod, má ze zákona nárok na menší, příp. až nulový, příspěvek na úhradu potřeb. Takto snížený příspěvek pak může klesnout pod částku soudem určeného výživného.

Uvedená úprava klade zvýšené nároky na administrativu, kterou dále komplikuje zejména nečasné oznamování změn důchodů. Pozdní hlášení změn může být způsobeno jak objektivními důvody (zpětné přiznání důchodu), tak subjektivním zaviněním ze strany pěstouna, jenž na svou oznamovací povinnost zapomene. Na dávce pěstounské péče pak vzniká přeplatek, který je pěstoun povinen nahradit. Současně je však třeba zpětně přepočítat nárok na příspěvek na úhradu potřeb za jednotlivé měsíce za účelem posouzení nároku Úřadu práce na výživné v tom kterém měsíci. Přitom samotné výživné mohlo v uvedeném období taktéž doznat změn.

Způsobí-li přeplatek na příspěvku svou nedbalostí pěstoun, navrhovala bych upravit v zákoně zánik práva na výplatu případného rozdílu výživného. Svým opomenutím totiž pěstoun v některých případech zavíní přeplatek za poměrně dlouhé období a podle § 65a odst.

¹⁰⁰ Jsem si přitom vědoma, že výživné je soukromoprávním nárokem dítěte a je soudem určováno vždy s ohledem na konkrétní dítě.

¹⁰¹ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 100 (§ 39 ZoSSP).

2 písm. a) ZoSSP se dopouští přestupku. Úřad může v souladu s § 62 odst. 4 ZoSSP požadovat vrácení přeplatku maximálně tři roky zpětně ode dne, kdy byla dávka vyplacena, přičemž pěstoun mohl ve skutečnosti způsobit větší přeplatek¹⁰².

Konečně probíráme-li v této kapitole § 39 ZoSSP, je vhodné poukázat na jeho původní znění. Zákon o státní sociální podpoře ve znění účinném od 1. 10. 1995 do 31. 12. 1997 zohledňoval vyživovací povinnost pěstouna, kterým byl zpravidla prarodič dítěte, při určování výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte, a to podobným způsobem, jakým je v současnosti brán zřetel na požívání důchodu dítětem. Mělo-li dítě nárok na výživné vůči svému pěstounovi, náležel mu příspěvek pouze za předpokladu, že byl vyšší než stanovené výživné, a to ve výši rozdílu mezi příspěvkem a výživným. Nebylo-li výživné stanoveno soudem, určil rozsah vyživovací povinnosti pěstouna pro potřeby stanovení výše příspěvku soud na návrh okresního úřadu, jenž byl tehdy příslušný o příspěvku rozhodovat. Vyživovací povinnost prarodičů byla v tomto případě posuzována pouze za předpokladu, že vyživovací povinnost k dítěti neměli jeho rodiče.¹⁰³

Novelou ZoSSP č. 242/1997 Sb., účinnou od 1. 1. 1998, byl vztah příspěvku na úhradu potřeb k vyživovací povinnosti pěstounů vypuštěn. Nadále je tak příspěvek na úhradu poměřován pouze s důchodem z důchodového pojištění, má-li na něj dítě nárok. Důvodová zpráva k předmětné novele vysvětluje novou právní úpravu rozsahem a složitostí řízení o výživném, zanedbatelnou výši výživného stanovovaného prarodičům, nerovností prarodičů, způsobenou tím, že jejich vyživovací povinnost je zkoumána pouze v případě svěření dítěte do jejich pěstounské péče.¹⁰⁴

Rozsah a složitost řízení o výživném k dítěti v pěstounské péči byla dána tím, že k určení výše výživného povinnému prarodiči bylo třeba nejdříve zkoumat vyživovací povinnost rodičů,¹⁰⁵ neboť vyživovací povinnost prarodičů v poměru k vyživovací povinnosti rodičů je subsidiární. Byla-li vyživovací povinnost určena rodičům, pak se o této ve vztahu k prarodičům dále nejednalo, a to bez ohledu na určení vyživovací povinnosti pouze jednomu rodiči či faktické plnění výživného ze strany rodičů.¹⁰⁶ Pokud však výživné rodičům

¹⁰² V praxi se stává, že pěstouni neoznámí vznik nároku na důchod či jeho zvýšení déle než tři roky. Skutečný přeplatek tak vzniká za delší než tříleté období, avšak s ohledem na prekluzi upravenou ZoSSP může Úřad práce požadovat vrácení pouze přeplatku vyčísleného za tři roky zpětně od data výplaty dávky.

¹⁰³ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 99 – 101 (§ 39 ZoSSP).

¹⁰⁴ Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 242/1997 Sb. ze dne 18. 6. 1997. Zvláštní část. K čl. I, bodu 35.* ASPI ID: LIT27720CZ.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ BURDOVÁ: *Státní sociální podpora ...*, s. 101 (§ 39 ZoSSP).

stanoveno nebylo, pak bylo třeba s ohledem na § 89 ZoR zkoumat rozsah vyživovací povinnosti všech prarodičů dítěte, aby pak mohla být určena míra povinnosti prarodiče – pěstouna.¹⁰⁷

Zanedbatelnost částek výživného určených prarodičům vysvětluje důvodová zpráva skutečností, že prarodiče jsou sami často sociálně potřební. Sociálně potřební jsou však mnohdy i rodiče dětí svěřovaných do pěstounské péče a přitom to není důvodem k tomu, aby se o jejich vyživovací povinnosti vůbec nejednalo. Spíše než na sociální potřebnost prarodičů – pěstounů je možné poukázat na jiný rozsah vyživovací povinnosti rodičů a prarodičů. Rodiče mají povinnost zajistit svému dítěti stejnou životní úroveň, jakou mají oni sami (§ 85 odst. 2 ZoR). Prarodiče jsou povinováni pouze k výživě v rozsahu nutné potřeby (§ 90 ZoR).

Je však třeba zdůraznit, že vypuštěním vazby výživného na výši příspěvku na úhradu potřeb ze ZoSSP nebyli prarodiče své vyživovací povinnosti k vnoučatům svěřeným do pěstounské péče zbaveni. Za podmínek § 88 a násl. ZoR jsou výživou svým vnukům povinováni. Na rozdíl od minulé úpravy v ZoSSP jim však určené výživné nelze odečíst od příspěvku na úhradu potřeb, nýbrž v situaci, kdy je řádně sami neplatí, je nutné výživné vymáhat.

Přes určitou náročnost původní právní úpravy příspěvku na úhradu potřeb, která zohledňovala vyživovací povinnost pěstounů k dítěti, mám za to, že měla své opodstatnění. Brala do úvahy vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, vyplývající přímo ze zákona o rodině, a zajišťovala její skutečné naplnění. Při současném právním stavu může být prarodiči vyživovací povinnost stanovena, pokud ji však tento nebude plnit dobrovolně a přitom nebude mít postižitelný majetek či příjmy, stát se výživného nedomůže, zatímco za předchozí právní úpravy byla vyživovací povinnost prarodiče – pěstouna vynutitelná vždy. Bez ohledu na vůli prarodiče a čekání, zda bude plnit dobrovolně, byla přímo odečtena od dávky.

Současně je třeba poukázat na skutečnost, že do pěstounské péče svých prarodičů nejsou děti svěřovány nijak výjimečně. Určité procento z této skupiny pak představuje pěstounská péče, jejímž důvodem není objektivní nemožnost či neschopnost rodičů starat se o své děti, avšak zájem těchto rodičů a jejich rodičů o dávky pěstounské péče převyšuje nad zájmem o dítě. Zvláště alarmující jsou případy, kdy rodiče nechají svěřit své děti do pěstounské péče svých

¹⁰⁷ Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 242/1997 Sb. ze dne 18. 6. 1997. Zvláštní část. K čl. I, bodu 35.* ASPI ID: LIT27720CZ.

rodičů a poté pěstounská rodina žije ve společné domácnosti s biologickými rodiči dítěte, popř. alespoň v jejich blízkém sousedství.

Dávky pěstounské péče mají přispět rodině, která se velkoryse ujala péče o cizí dítě, nebo i rodině příbuzné, pečující o dítě z důvodu skutečné indispozice jeho rodičů. Nejedná se však o dávky, které by měly rozšiřovat příjmy sociálně potřebných příbuzných dítěte. K sociální pomoci rodinám jsou určeny jiné dávky státní sociální podpory – porodné, přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příp. další. Pokud by tak příspěvek na úhradu potřeb, vyplácený prarodičům jako pěstounům, bylo možné přímo ponížit o jim stanovené výživné, byla by jednoznačně zajištěna jejich spoluúčasť na pěstounské péči, odůvodněná jejich zákonnou vyživovací povinností.

2.2 Odměna pěstouna

2.2.1 Odměna pěstouna podle zákona o státní sociální podpoře

Právní úprava odměny pěstouna je v ZoSSP obsažena v § 40 - § 40b. Již z názvu je patrné, že osobou oprávněnou z této opakující se dávky je pěstoun. Odměna je vyjádřením společenského uznání a podpory osobě, která se ujala péče zpravidla o cizí dítě.¹⁰⁸

Ustanovení § 40 ZoSSP doslovně uvádí: „Nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má pěstoun, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má i pěstoun, jestliže dítě, které mu bylo svěřeno do pěstounské péče, nemá nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek.“

Podmínky výplaty odměny pěstouna jsou z uvedeného zřejmé, ustanovení však není zformulováno precizně. Nárok na dávku do dosažení zletilosti dítěte je dán existencí pěstounské péče. Po tomto okamžiku se stává rozhodující skutečnost, zda jsou splněny podmínky nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte¹⁰⁹, s výjimkou případu, kdy na tento příspěvek nevznikl nárok pouze z důvodu současného nároku na důchod.

Ustanovení však říká, že po dosažení zletilosti dítětem trvá nárok na odměnu „po dobu, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte“. V okamžiku dovršení zletilosti ovšem pěstounská péče zanikla. Přesnější formulací by tak bylo např.: „a poté po dobu, po kterou má dítě, jež bylo do dosažení zletilosti v pěstounské péči, nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.“

Podobné nepřesnosti se dopouští rovněž druhá věta probíraného ustanovení, která současně budí dojem, že se vztahuje k celé předchozí větě. Přitom má vztah pouze k druhé části první věty, neboť, jak již bylo řečeno, do zletilosti dítěte je titulem pro výplatu odměny trvání pěstounské péče, nikoli pobírání příspěvku na úhradu potřeb dítětem.

Obdobně jako v případě příspěvku na úhradu potřeb náleží na základě § 43 ZoSSP odměna pěstouna již při předpěstounské péči a dále v případě osobní poručnické či předporučnické péče. Částečná shoda s úpravou příspěvku na úhradu potřeb panuje rovněž

¹⁰⁸ VRÁNOVÁ, Lucie. In BŘESKÁ, Naděžda, BURDOVÁ, Eva, VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k l. 6. 2010*. 13. vydání. Olomouc: ANAG, 2010, s. 144 (§ 40 ZoSSP).

¹⁰⁹ Těmito podmínkami jsou nezaopatřenost, společná domácnost s bývalým pěstounem a existence nároku na příspěvek na úhradu potřeb k okamžiku dosažení zletilosti.

ohledně plného nároku na odměnu pěstouna navzdory splnění podmínek pouze po část měsíce – viz § 51 odst. 4 ZoSSP. Uvedené se však nevztahuje na odměnu pěstouna ve zvláštních případech.

Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00, přičemž životním minimem jednotlivce se dle § 1 nařízení vlády č. 409/2011 Sb. rozumí částka 3.410 Kč. Tato odměna náleží za každé dítě svěřené do pěstounské péče. Ovšem při péči o tři a více dětí nebo alespoň o jedno dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV má pěstoun nárok na tzv. odměnu pěstouna ve zvláštních případech podle § 40a ZoSSP.

Zvláštní odměna byla do ZoSSP zavedena zákonem č. 168/2005 Sb., účinným od 1. 6. 2005. Předmětná novela nepřinesla novou dávku státní sociální podpory, nýbrž modifikovala podmínky poskytování odměny pěstounovi, na kterého jsou při péči o svěřené děti, s ohledem na jejich počet či zdravotní stav, kladeny zvýšené nároky. Přiblížila tak právní úpravu odměny pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče (blíže viz kapitola 2.2.2) a pěstouna pečujícího o svěřené děti mimo toto zařízení.

Kromě péče o děti specifikované výše nesmí být pěstoun pro nárok na zvláštní odměnu po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. Zákon výslovně stanoví, že podmínky pro poskytování odměny podle § 40a musí být splněny po celý kalendářní měsíc. Jsou-li tedy předmětné podmínky splněny jen po část měsíce, nevzniká pěstounovi nárok na zvláštní odměnu, nýbrž odměna se mu vypočítá podle § 40 ZoSSP.

Naproti tomu odměna pěstouna ve zvláštních případech přísluší pěstounovi i po dobu dočasné pracovní neschopnosti či nařízené karantény, nejdéle však po dobu jednoho kalendářního měsíce jejich trvání. Uvedené souvisí se skutečností, že zvláštní odměna pěstouna je pro účely zvláštních předpisů posuzována jako plat. Ze zvláštní odměny je tak odváděno sociální a zdravotní pojistné.¹¹⁰ V případě, že je pěstoun nemocný déle než jeden měsíc a z tohoto titulu mu zanikne nárok na zvláštní odměnu, je tento nadále zajištěn nemocenským,¹¹¹ na které mu bylo průběžnými odvody sociálního pojistného spořeno.

¹¹⁰ Úřad práce z vypočtené zvláštní odměny pěstouna nejdříve odvede sociální a zdravotní pojistné, poté odměnu vyplatí pěstounovi. Daň z příjmů fyzických osob se z odměny pěstouna ve zvláštních případech neodvádí, neboť dávky státní sociální podpory jsou podle § 4 odst. 1 písm. i) zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, od daně osvobozeny. Je tomu tak navzdory zavádějící poznámce č. 48 v ZoSSP, jež na zákon o daních z příjmů odkazuje. HEJHALOVÁ, Věra. *Informace č. 4/2005 k novelizaci zákona o státní sociální podpoře k 1. červnu 2005 (Interní materiály MPSV, č. j. 2005/31536/212)*. V Praze dne 31. 5. 2005.

¹¹¹ NOVOTNÁ, Věra. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 220 (§ 46 ZoSPOD).

Výše odměny pěstouna ve zvláštních případech činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50 při péči alespoň o tři (zdravé) děti nebo při péči alespoň o jedno dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost). Tato odměna se dále zvyšuje o součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 0,50 za péči o každé další dítě svěřené do pěstounské péče, a jde-li o výše uvedené dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby, činí koeficient za každé další takové dítě 0,75. Rovněž pro potřeby zvláštní odměny se v počtu svěřených dětí zohledňují též nezaopatřené zletilé děti do 26 let mající nárok na příspěvek na úhradu potřeb, resp. nemající na tento příspěvek nárok z důvodu vyššího důchodu.

Negativní vymezení nároku na odměnu pěstouna, stejně jako na odměnu pěstouna ve zvláštních případech, je obsaženo v § 40b ZoSSP. Kromě případu pobírání odměny podle ZoSPOD nemá pěstoun nárok na odměnu, je-li svěřené dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěření dítěte do péče nahrazující péči rodičů.

V původním znění zákona o státní sociální podpoře¹¹² byl vyloučen nárok prarodičů na odměnu pěstouna. Odměna však mohla být přiznána z důvodů zvláštního zřetele hodných. Za takový důvod bylo vždy považováno dlouhodobé těžké zdravotní postižení dítěte. Posouzení jiných důvodů bylo v gesci okresního úřadu, jenž o přiznání odměny v této době rozhodoval. Tato právní úprava souvisela s tehdejšími posuzováním vyživovací povinnosti pěstouna pro rozhodování o příspěvku na úhradu potřeb dítěte (viz kapitola 2.1.2 a kapitola 2.1.3). Je však vhodné poukázat na terminologickou odlišnost ve vztahu k uvedeným dvěma dávkám.

Zatímco v případě příspěvku na úhradu potřeb dítěte byla zohledňována vyživovací povinnost pěstouna, odměna pěstouna byla vyloučena v souvislosti s pěstounskou péčí prarodiče. U druhé uvedené dávky tak byl okruh relevantních osob zúžen. Pěstounem s vyživovací povinností mohla být i jiná osoba než prarodič, byť ve většině případů pěstounské péče, v níž se zohledňovala vyživovací povinnost, byl pěstounem právě prarodič. Ve vztahu k odměně pěstouna se o prarodiči mluvilo výslovně.

Důvodem nenárokové odměny pěstouna pro prarodiče byla právě existující vyživovací povinnost takového pěstouna ke svěřenému dítěti. Právní úprava byla založena na argumentu,

¹¹² ZoSSP byl účinný ve svém původním znění od 1. 10. 1995 do 31. 12. 1997, poté byl změněn novelou č. 242/1997 Sb.

že odměnou by stát přispíval na plnění vyživovací povinnosti prarodiče.¹¹³ Zakotvením odměny pěstouna pro všechny pěstouny bez dalšího rozlišování došlo k odstranění diskriminace pěstounů – prarodičů. Zatímco ve spojitosti s příspěvkem na úhradu potřeb spatřuji původní úpravu, kdy se vždy přihlíželo k vyživovací povinnosti pěstouna, za účelnou, k fakultativní odměně prarodiče bych se nevracela.

Novela ZoSSP č. 366/2011 Sb., účinná od 1. 1. 2012, podmínila prostřednictvím nově vloženého § 54a nárok na výplatu odměny pěstouna, stejně jako odměny pěstouna ve zvláštních případech, řádným plněním povinné školní docházky dítěte zakládajícího nárok na tuto odměnu. Efektivita nově vloženého ustanovení zákona se ukáže jeho praktickým využitím.

Pro názornost uvedme na závěr kapitoly možné částky odměn pěstouna:

Počet dětí v pěstounské péči	Odměna pěstouna	Zvláštní odměna před odvodem pojistného	Zvláštní odměna po odvedení soc. a zdrav. pojistného
1 dítě	3.410 Kč		
2 děti	6.820 Kč		
3 děti		18.755 Kč	16.691 Kč
4 děti		20.460 Kč	18.209 Kč
1 dítě závislé na pomoci ve stupni II – IV		18.755 Kč	16.691 Kč
2 děti závislé na pomoci ve stupni II – IV		21.313 Kč	18.967 Kč
2 děti z toho 1 závislé na pomoci ve stupni II – IV		20.460 Kč	18.209 Kč
4 děti z toho 1 závislé na pomoci ve stupni II – IV		23.870 Kč	21.243 Kč

¹¹³ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 102 (§ 40 ZoSSP).

2.2.2 Odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Pěstounovi, který vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, nevzniká nárok na odměnu ze systému státní sociální podpory, nýbrž je odměňován zřizovatelem zařízení, v němž působí. Ustanovení § 40b odst. 1 ZoSSP přímo stanoví: „Vykonává-li pěstoun pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče a je mu proto poskytována odměna za výkon pěstounské péče podle zvláštních právních předpisů, odměna pěstouna podle § 40 a § 40a nenáleží.“

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí k tomu v § 45 odst. 2 písm. b) dodává: „Zřizovatel zařízení je povinen poskytovat pěstounovi vykonávajícímu pěstounskou péči v zařízení odměnu za výkon pěstounské péče a za práce spojené s péčí o svěřené děti v zařízení.“ Pro uvedené finanční plnění ZoSPOD současně zavádí legislativní zkratku „odměna pěstouna“.

Původně byla odměna pěstouna v zařízení upravena vyhláškou MPSV č. 136/1993 Sb., účinnou od 12. 5. 1993. Přijetím ZoSPOD byla předmětná právní úprava s účinností od 1. 4. 2000 pozvednuta na zákonnou úroveň.¹¹⁴ V současné době tak odměnu pěstouna činného v zařízení zakotvuje § 46 ZoSPOD, s nímž úzce souvisí rovněž § 47 ZoSPOD.

Podobně jako odměna pěstouna ve zvláštních případech podle § 40a ZoSSP posuzuje se rovněž odměna pěstouna v zařízení pro účely zvláštních právních předpisů jako plat. Současně § 46 odst. 2 ZoSPOD stanoví, že výše odměny po odpočtu daně z příjmů a zákonného pojistného nesmí činit méně než částku, na kterou by měl pěstoun nárok podle zákona o státní sociální podpoře. Z uvedeného je tak zřejmé, že odměna podle ZoSPOD se na rozdíl od odměny podle § 40a ZoSSP zdaňuje. Pěstoun si však, stejně jako každý jiný daňový poplatník, může uplatnit slevy na dani a dále zejména daňové zvýhodnění na vyživované děti. Jeho daňová povinnost tak může být nulová, popř. mu může být vyplacen daňový bonus.

Výše odměny pěstouna v zařízení činí 5,50 násobek částky životního minima jednotlivce při péči o jedno až tři děti. Za každé další dítě se odměna zvyšuje o 0,50 násobek uvedené částky a při péči o zdravotně postižené dítě nebo o dítě, které vyžaduje mimořádnou individuální péči, se odměna zvyšuje o 0,26 násobek této částky na každé dítě. Konstrukce odměny pěstouna dle ZoSPOD je podobná jako v případě odměny podle ZoSSP. Opět se rovná násobku částky 3.410 Kč.

¹¹⁴ Vyhláška č. 136/1993 Sb. byla zrušena vyhláškou č. 73/2000 Sb., účinnou od 1. 4. 2000. Tato derogace souvisela s přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jenž nabyl účinnosti právě 1. 4. 2000.

Ovšem zatímco nárok na zvláštní odměnu podle § 40a ZoSSP vzniká, v případě zdravých dětí, teprve při péči o tři děti, odměna podle § 46 ZoSPOD náleží již při péči o jedno dítě. Rozdílně je dále upraveno zohlednění zvýšených nároků na péči o dítě. Zákon o státní sociální podpoře zohledňuje péči o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí bere zřetel na „dětí zdravotně postižené“ a dále na děti vyžadující mimořádnou individuální péči. Za děti vyžadující mimořádnou individuální péči lze vedle dětí zdravotně postižených, uvedených v zákoně výslovně, považovat zejména děti s narušeným sociálním vývojem.¹¹⁵

Vykonávají-li pěstounskou péči v zařízení společně manželé, náleží každému z nich odměna ve výši jedné poloviny, pokud se nedohodnou na jiném podílu. Naproti tomu § 43 odst. 1 ZoSSP určuje, že při společné pěstounské péči manželů náleží dávky pěstounské péče jen jednomu z manželů. Úřad práce tak odměnu žádným způsobem nedělí. Manželé pěstouni by se na skutečnosti, který z nich bude odměnu, příp. spolu s dalšími dávkami pěstounské péče, pobírat, měli především domluvit. Pokud k dohodě nedojde, určí příjemce odměny orgán státní sociální podpory. V souvislosti s dávkami pěstounské péče není v ZoSSP výslovně obsažena právní úprava o primární dohodě na příjemci dávky a sekundárním rozhodnutí úřadu,¹¹⁶ jako ji najdeme např. v § 19 odst. 2 ZoSSP u přídatku na dítě či v § 24 odst. 3 ZoSSP u příspěvku na bydlení. Pokud by se však pěstouni – manželé na přijímání odměny pěstouna nedohodli, použila by se citovaná ustanovení ZoSSP analogicky.

Zcela shodná je právní úprava odměny pěstouna podle ZoSSP a ZoSPOD, pokud jde o dočasnou pracovní neschopnost či nařízenou karanténu pěstouna. Odměna je v tomto případě poskytována až po dobu jednoho kalendářního měsíce. Poté má pěstoun nárok na nemocenské ze systému nemocenského pojištění zaměstnanců.¹¹⁷

Poměrná část měsíční odměny podle ZoSPOD se stanoví ve výši násobku jedné třicetiny a počtu dní skutečného výkonu pěstounské péče v kalendářním měsíci. Tato situace přichází

¹¹⁵ Při výkladu legislativního spojení „dítě, které vyžaduje mimořádnou individuální péči“ si můžeme vypomoci dřívější právní úpravou odměny pěstouna v zařízení ve vyhlášce č. 136/1993 Sb., konkrétně § 1 odst. 1 této vyhlášky, který děti s narušeným sociálním vývojem jako děti vyžadující mimořádnou individuální péči uváděl výslovně.

¹¹⁶ Předmětná právní úprava byla v ZoSSP, ve znění účinném do 31. 12. 2010, obsažena, a to v § 43 odst. 1, který odkazoval na § 20 odst. 2 ZoSSP. Novelou č. 347/2010 Sb. byl s účinností od 1. 1. 2011 z úsporných důvodů zrušen sociální příplatek, na jehož právní úpravu ohledně dohody na příjemci dávky § 43 ZoSSP odkazoval. Odkazovací ustanovení však nebylo nahrazeno novým adekvátním zněním. (Pro úplnost uvedme, že z. č. 347/2010 Sb. byl ústavním nálezem sp. zn. Pl. ÚS 55/10 zrušen, avšak účinnost ústavního nálezu byla odložena na 1. 1. 2012 a do doby nabytí účinnosti byl zrušený zákon nahrazen zákonem č. 364/2011 Sb., účinným právě od 1. 1. 2012.)

¹¹⁷ NOVOTNÁ, Věra. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 220 (§ 46 ZoSPOD).

v úvahu zejména při skončení pracovní neschopnosti či nařízené karantény pěstouna, jež trvaly déle než jeden měsíc. Vyhláška č. 136/1993 Sb. stanovení poměrného nároku na odměnu pěstouna v zařízení se skončením pracovní neschopnosti spojovala výslovně v § 1 odst. 3.

Odměna za výkon pěstounské péče v zařízení se vyplácí měsíčně pozadu v termínech stanovených zřizovatelem. Rovněž odměna pěstouna podle ZoSSP, a to jak vypočtená podle § 40, tak i podle § 40a, je vyplácena vždy po uplynutí příslušného měsíce, za který náleží, v termínech určených Úřadem práce.

Zanikne-li výkon pěstounské péče v zařízení v průběhu kalendářního měsíce, náleží za tento měsíc odměna v plné výši. Uvedené neplatí pro zvláštní odměnu pěstouna podle § 40a ZoSSP, neboť odst. 2 citovaného ustanovení výslovně stanoví, že podmínky pro poskytnutí této odměny musí být splněny po celý kalendářní měsíc. Pěstoun však v tomto případě může mít nárok na odměnu podle § 40 ZoSSP.

Konečně došlo-li v průběhu kalendářního měsíce ke změně počtu svěřených dětí v zařízení, poskytne se za tento měsíc odměna náležející podle vyššího počtu dětí. Stejně platí v případě péče o dítě zdravotně postižené, popř. vyžadující mimořádnou individuální péči, jen po část měsíce. Ustanovení § 51 odst. 3 ZoSSP zakotvuje srovnatelnou právní úpravu pro dávky státní sociální podpory. Vezmeme-li však opět zřetel na § 40a odst. 2 ZoSSP, pak lze jednoznačně uzavřít, že nárok na vyšší odměnu pěstouna může v uvedeném případě vzniknout pouze dle § 40 ZoSSP¹¹⁸.

Probíráme-li odměnu pěstouna podle § 46 ZoSPOD je třeba zmínit rovněž ustanovení § 47 tohoto zákona, které stanoví, že za podmínek, za nichž se vykonává pěstounská péče v zařízení, může být vykonávána též v bytě pěstouna. Rozdíl mezi výkonem pěstounské péče v zařízení zřizovatele a pěstounské péče v bytě pěstouna spočívá v tom, že v prvním uvedeném případě zůstává objekt ve vlastnictví, popř. v nájmu zřizovatele, zatímco ve druhém případě zůstává naopak ve vlastnictví či nájmu pěstouna.¹¹⁹ Z uvedeného plynou některé odlišnosti toho kterého výkonu pěstounské péče, nicméně z hlediska odměny podle § 46 ZoSPOD jsou si tyto pěstouni rovni.

¹¹⁸ Pěstounovi (činnému mimo zařízení) tak vznikne nárok na celou odměnu pěstouna podle § 40 ZoSSP, byť o svěřené dítě pečoval pouze po část měsíce, či nárok na odměnu ve výši dvojnásobku životního minima jednotlivce, byť o druhé svěřené dítě začal pečovat teprve v průběhu měsíce. Pokud však v průběhu měsíce ke dvěma svěřeným dětem přibude třetí, anebo se pěstoun ujme péče o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV, nevznikne mu v tomto měsíci ještě nárok na zvláštní odměnu dle § 40a ZoSSP, nýbrž „pouze“ na odměnu podle § 40 ZoSSP.

¹¹⁹ NOVOTNÁ, Věra. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 221 (§ 47 ZoSPOD).

Současně § 47 ZoSPOD v odst. 2 a 3 přiznává stejné nároky, jaké mají pěstouni v zařízení, rovněž předpěstounům a osobně pečujícím poručníkům, je-li jejich náhradní rodinná péče vykonávána v zařízení. Ustanovení však nepamatuje na předporučníky. Těmto tak nemůže vzniknout nárok na odměnu podle ZoSPOD, nýbrž budou za splnění podmínek ZoSSP odměňováni dle § 40, popř. § 40a tohoto zákona.

V posledním odstavci pak § 47 ZoSPOD přiznává nárok na odměnu pěstouna v zařízení, shodně s § 40 odst. 1 ZoSSP, rovněž osobě pečující o zletilé dítě mající nárok na příspěvek na úhradu potřeb, resp. nemající nárok na tuto dávku pouze z důvodu vyššího důchodu.

Pěstounská péče v zařízení může být realizována rovněž jako pěstounská péče na přechodnou dobu ve smyslu § 27a ZoSPOD. Za této situace však nevzniká pěstounovi nárok na odměnu od zřizovatele zařízení podle § 46 ZoSPOD, nýbrž mu bude vyplácena odměna jako dávka státní sociální podpory¹²⁰ (dle § 40 nebo § 40a ZoSSP).

Na rozdíl od ZoSSP nebyl ZoSPOD novelován zákonem č. 366/2011 Sb. Ve vztahu k odměně pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči ve zvláštním zařízení tak neexistuje ustanovení srovnatelné s úpravou § 54a ZoSSP, výplata této odměny není vázána na řádné plnění povinné školní docházky dítěte svěřeného do pěstounské péče. Důvodem je patrně skutečnost, že odměna poskytovaná na základě ZoSPOD není sociální dávkou, prostředky na tuto odměnu neplynou ze státního rozpočtu, nýbrž z finančních zdrojů zřizovatele. Sekundárním důvodem uvedené právní úpravy by mohl být rovněž předpoklad, že pěstouni činní v zařízeních se přestupků ve vztahu k povinné školní docházce svěřených dětí dopouštějí výjimečně.

¹²⁰ NOVOTNÁ, Věra. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 127 - 128 (§ 27a ZoSPOD).

Na závěr kapitoly uvedme pro názornost příklady možných odměn pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení:¹²¹

Počet dětí v pěstounské péči	Odměna pěstouna
1 dítě	18.755 Kč
2 děti	18.755 Kč
3 děti	18.755 Kč
4 děti	20.460 Kč
1 dítě zdravotně postižené nebo vyžadující mimořádnou individuální péči	19.642 Kč
2 děti zdravotně postižené nebo vyžadující mimořádnou individuální péči	20.529 Kč
2 děti – z toho 1 zdravotně postižené nebo vyžadující mimořádnou individuální péči	19.642 Kč
4 děti – z toho 1 zdravotně postižené nebo vyžadující mimořádnou individuální péči	21.347 Kč

¹²¹ Tabulka je převzata z: NOVOTNÁ, Věra. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007, s. 220 (§ 46 ZoSPOD). Výše jednotlivých odměn však byla zaktualizována v souladu s novou sazbou životního minima jednotlivce. Ta dle vládního nařízení č. 409/2011 Sb. činí 3.410 Kč. V tabulce jsou uváděny výše odměny před zdaněním a odvodem zákonného pojistného. Na rozdíl od přehledu zvláštních odměn pěstouna v závěru kapitoly 2.2.1 nedoplňuji údaj o „čisté odměně pěstouna“, neboť na rozdíl od jednoznačných sazeb sociálního a zdravotního pojistného daňová povinnost se může u jednotlivých poplatníků lišit – je třeba zohlednit konkrétní slevy na dani a uplatňované daňové zvýhodnění.

2.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Původně fakultativní dávka poskytovaná v rámci sociální péče byla přijetím zákona o státní sociální podpoře zakotvena jako dávka nároková.¹²² Její právní úpravu najdeme v § 41 ZoSSP. Účelem této jednorázové dávky je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě přicházející do náhradní rodinné péče většinou z ústavu nebo ze sociálně slabé rodiny bez vlastních osobních věcí.¹²³

Osobou oprávněnou z příspěvku při převzetí dítěte a současně příjemcem této dávky je pěstoun, resp. předpěstoun, poručník či předporučník. Zatímco pěstouni a poručníci¹²⁴, kteří o dítě osobně pečují, mají na příspěvek při převzetí dítěte nárok od počátku účinnosti ZoSSP, zbývajícím dvěma skupinám osob byla tato dávka přiznána později.

Nejdříve novela č. 242/1997 Sb. s účinností od 1. 1. 1998 rozšířila nárok na příspěvek pro osoby, jimž bylo dítě svěřeno rozhodnutím správního orgánu jako osobám majícím zájem stát se jeho pěstouny. Posléze zákon č. 315/2004 Sb., účinný od 27. 5. 2004, přinesl právo na příspěvek při převzetí dítěte též osobám majícím v osobní péči dítě, k němuž nemají vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o jejich ustanovení poručníky. Předporučník tedy pro nárok na příspěvek při převzetí dítěte, ale i pro ostatní dávky pěstounské péče, musí osobně pečovat o dítě, ke kterému nemá vyživovací povinnost.¹²⁵ Pro nárok poručníka na dávky pěstounské péče postačí jeho osobní péče o dítě, případná vyživovací povinnost se již nezkoumá.

V současnosti je výše příspěvku při převzetí dítěte určena pevnými částkami, odstupňovanými podle věku dítěte. Při přebírání dítěte do 6 let náleží příspěvek 8.000 Kč, dítěte od 6 let do 15 let příspěvek 9.000 Kč a dítěte od 15 let do 18 let příspěvek 10.000 Kč. Rozhodující je věk dítěte v okamžiku jeho převzetí do péče. Do konce roku 2007 byla konstrukce příspěvku při převzetí dítěte stejná jako u příspěvku na úhradu potřeb dítěte či odměny pěstouna, totiž jako násobek životního minima přebíraného dítěte a příslušného

¹²² Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 117/1995 Sb. ze dne 14. 12. 1994. Zvláštní část. K části třetí, k § 39. ASPI ID: LIT27936CZ. Pozn.: V cit. důvodové zprávě je příspěvek při převzetí dítěte spojován s § 39, ačkoli od počátku ZoSSP je tato dávka upravena v § 41.*

¹²³ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Státní sociální podpora*. 1. vydání. Praha: DORS, 1997, s. 15.

¹²⁴ V původním znění § 43 ZoSSP byl nárok na dávky pěstounské péče přiznán opatrovníkovi, který o dítě osobně pečoval. Zákon o rodině totiž v této době pojmově nerozlišoval mezi instituty poručníka a opatrovníka, známými dnešnímu právu. Teprve zákon č. 91/1998 Sb., účinný od 1. 8. 1998, znovuzavedl termín poručníka do zákona o rodině, stejně jako do zákona o státní sociální podpoře.

¹²⁵ VRÁNOVÁ, Lucie. In BŘESKÁ, Naděžda, BURDOVÁ, Eva, VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k l. 6. 2010*. 13. vydání. Olomouc: ANAG, 2010, s. 149 (§ 43 ZoSSP).

koeficientu. Koeficient, stejný pro všechny děti, byl do 31. 12. 2006 ve výši 4,00, poté byl zvýšen na 4,45.

Zmiňujeme-li historické částky příspěvku při převzetí dítěte, pak lze dále poukázat na postupný vývoj dikce § 41 ZoSSP. Jak již bylo uvedeno, zákon o státní sociální podpoře ve svém původním znění neznal nárok na příspěvek při převzetí pro předpěstouny. Příspěvek mohl být vyplacen teprve pěstounům, tedy osobám, které předložily pravomocné rozhodnutí soudu o pěstounské péči.

Změnu přinesla novela č. 242/1997 Sb., jež rozšířila nárok též pro „osobu, které bylo dítě před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče svěřeno do péče nahrazující péči rodičů“. Spojení „péče nahrazující péči rodičů“ bylo doplněno odkazem na tehdy účinné znění § 7 odst. 12 ZoSSP. Následující novelou č. 271/2001 Sb., účinnou od 1. 10. 2001, byl uvedený odkaz precizován doplněním písmene f), které jako náhradní rodinnou péči definovalo právě péči budoucích pěstounů.

Novelou č. 113/2006 Sb. byla s účinností od 1. 4. 2006 část ustanovení doplněná předchozími dvěma novelami z § 41 ZoSSP opět vypuštěna. Izolovaným pohledem na předmětný paragraf by se tak mohlo zdát, že zákonodárce učinil krok zpět a předpěstounům příspěvek při převzetí dítěte opět odebral. Ve skutečnosti však došlo pouze k vynětí odpovídající úpravy z § 41 a jejímu vložení do § 43. Důvodová zpráva k zákonu č. 113/2006 Sb. k tomu uvádí, že rozdělení nároků předpěstounů mezi § 41 a § 43 vyvolávalo pochybnosti a docházelo k rozdílnému posuzování nároků na dávky u předpěstouna a u předporučníka.¹²⁶ Smyslem nového znění citovaných ustanovení ZoSSP tak bylo zpřesnění právní úpravy příspěvku.

Vraťme se zpět k současnému znění § 41 ZoSSP. V prvním odstavci je výslovně řečeno, že příspěvek při převzetí dítěte, jde-li o totéž dítě, náleží jen jednou. To znamená, že navzdory možnému postupnému svěřování dítěte do pěstounské péče různých osob bude příspěvek při převzetí vyplacen pouze jedenkrát. Smyslem této právní úpravy je zabránit případným spekulativním pěstounským péčím.

Na druhou stranu musí být příspěvek, vzhledem k jeho nárokovému charakteru, za splnění zákonných podmínek vyplacen vždy, když o něj přebírající osoba požádá, bez ohledu na jeho skutečné využití. Správní orgán není oprávněn zkoumat, zda z příspěvku při převzetí byly reálně pořízeny pro dítě potřebné věci. Někdy tak dochází k situacím, kdy dítě svěřením

¹²⁶ Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 113/2006 Sb. ze dne 21. 7. 2005. Zvláštní část. K části první, čl. I, bodům 16 a 17.* ASPI ID: LIT25718CZ.

do pěstounské péče nepřichází do nového prostředí a nejsou mu pořizovány žádné nové věci, přesto musí být příspěvek k žádosti vyplacen. K větší efektivitě vynakládaných státních prostředků by tak přispělo, kdyby proklamovaný účel příspěvku byl v zákoně výslovně zakotven a skutečné použití příspěvku by bylo třeba prokázat, podobně jako tomu je u příspěvku na zakoupení motorového vozidla (viz kapitola 2.4).

Zabýváme-li se smyslem příspěvku při převzetí dítěte, pak se jeví dosti nesystémovým rovněž paralelní nárok na porodné na totéž dítě, jenž byl v ZoSSP obsažen až do konce roku 2010. Novelou č. 347/2010 Sb. byl s účinností od 1. 1. 2011 souběh nároku na porodné a na příspěvek při převzetí dítěte vyloučen.

Uvedené úzce souvisí se změnou právní úpravy porodného. Původně netestovaná dávka se od 1. 1. 2011 stala dávkou závislou na příjmu rodiny a došlo k významnému omezení okruhu oprávněných osob. Ustanovení § 45 ZoSSP, upravující nárok na porodné z důvodu převzetí dítěte do péče, pak reagovalo změnou podmínek pro poskytování porodného náhradním rodinám tak, aby tyto odpovídaly výplatě porodného v rodinách biologických a současně došlo k omezení okruhu náhradních rodičů oprávněných z porodného. Napříště tak za splnění zákonných podmínek mají nárok na porodné osoby, jimž bylo dítě svěřeno do výchovy podle § 45 ZoR, a osvojitelé. Do 31. 12. 2010 náleželo porodné všem náhradním rodičům definovaným v tehdy účinném § 7 odst. 11 ZoSSP.

Osobám majícím nárok na příspěvek při převzetí dítěte tak byly, při splnění zákonných podmínek, poskytovány dvě dávky mající stejný účel – přispět na zvýšené náklady související s příchodem dítěte do rodiny¹²⁷. Bývalá právní úprava tak přispívala některým, zejména příbuzenským, pěstounským péčím, jejichž prvořadým cílem není zájem dítěte, nýbrž finanční prospěch zúčastněných. Je skutečností, že děti do jednoho roku věku, které zakládají nárok na porodné při převzetí do péče, jsou svěřovány nejčastěji svým příbuzným. Naopak pěstounům podstupujícím zprostředkování pěstounské péče je zpravidla vyhledáno dítě starší.

Ke změně právní úpravy § 45 ZoSSP však nevedly výše uvedené argumenty, nýbrž úspora mandatorních výdajů státního rozpočtu pro rok 2011.¹²⁸ Zákon č. 347/2010 Sb. byl nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011, vyhlášeným ve Sbírce

¹²⁷ Smyslem porodného není nějaká náhrada matce za újmu způsobenou porodem, nýbrž podobně jako u příspěvku při převzetí dítěte do pěstounské péče se jedná o příspěvek na zvýšené náklady související s narozením dítěte. Tento účel porodného je uveden např. In *Zákon č. 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře (Pracovní pomůcka s komentářem)*. Příloha časopisu Právní rádce, 1995, č. 8, s. 40. Nebo BŘESKÁ, Naděžda. In BŘESKÁ, Naděžda, BURDOVÁ, Eva, VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k l. 6. 2010*. 13. vydání. Olomouc: ANAG, 2010, s. 150 (§ 44 ZoSSP).

¹²⁸ Poslanecká sněmovna PČR, Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 347/2010 Sb. ze dne 26. 10. 2010. Zvláštní část. K části čtvrté, čl. VII, bodům 22 – 25*. ASPI ID: LIT36648CZ.

zákonů pod č. 80/2011 Sb., s účinností od 1. 1. 2012 zrušen. Důvodem zrušení zákona byla neexistence stavu legislativní nouze, za které byl zákon přijat. S ohledem na negativní důsledky, které by měla okamžitá účinnost zrušujícího nálezu jednak pro dotčené adresáty rušeného zákona, jednak pro státní rozpočet ČR, byl zákon č. 347/2010 Sb. zrušen až uplynutím 31. 12. 2011.¹²⁹

Právní úprava zrušeného zákona č. 347/2010 Sb. byla Parlamentem ČR opětovně přijata jako z. č. 364/2011 Sb.¹³⁰ Tentokrát byl zákon přijat v řádném legislativním procesu a nabyl účinnosti dne 1. 1. 2012. Praktickým důsledkem tohoto vývoje je skutečnost, že změny motivované úspornými opatřeními v rezortu MPSV platily po celý rok 2011 a kontinuálně přešly též do roku 2012. Ve vztahu k porodnému na přebírané dítě tak lze uzavřít, že na tuto dávku státní sociální podpory nemají pěstouni od 1. 1. 2011 nárok.

Závěrem této kapitoly lze ještě doplnit, že jednorázovost příspěvku při převzetí dítěte mu v souladu s § 72a odst. 2 ZoSSP zaručuje jeho nepostižitelnost výkonem rozhodnutí. Odpovídající právní úpravu obsahuje rovněž OSŘ, z jehož § 299 odst. 1 lze argumentem opaku dovodit, že ustanovení o výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy se nepoužijí na dávky státní sociální podpory, které jsou vypláceny jednorázově. Ustanovení § 317 odst. 2 OSŘ pak brání provedení výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky proti jednorázové dávce státní sociální podpory.

¹²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 1. března 2011, sp. zn. Pl. ÚS 55/10, body 90 – 100 a bod 107

¹³⁰ Zákon č. 364/2011 Sb. není zcela identický se zrušeným zákonem č. 347/2010 Sb., některá ustanovení byla do zákona schvalovaného v roce 2011 vložena zcela nově. V naší souvislosti je však podstatné, že do opětovně přijímané novely byla doslovně převzata úprava týkající se dávek státní sociální podpory, především pak porodného.

2.4 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Poslední dávkou pěstounské péče je příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Příspěvek zakotvený v § 42 ZoSSP je jednorázovou dávkou náležející pěstounovi. Do přijetí zákona o státní sociální podpoře byl příspěvek na zakoupení motorového vozidla nenárokovou dávkou, kterou mohl podle § 98 vyhlášky č. 182/1991 Sb.¹³¹ okresní úřad přiznat pouze pěstounovi vykonávajícímu pěstounskou péči ve zvláštním zařízení pro výkon pěstounské péče.¹³²

Od účinnosti zákona o státní sociální podpoře je tato dávka určena jak pro pěstouny v zařízení, tak i mimo ně, a při splnění zákonem daných podmínek se jedná o dávku obligatorní. Těmito podmínkami jsou existence pěstounské péče ve vztahu alespoň ke čtyřem dětem nebo nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o čtyři děti, zakoupení osobního motorového vozidla nebo zajištění jeho nezbytné celkové opravy a nepoužívání tohoto vozidla k výdělečné činnosti.

Z uvedeného je zřejmý účel příspěvku, kterým je pomoc pěstounovi se zvýšenými nároky při péči o více dětí.¹³³ Skutečnost, že zakoupené či opravené vozidlo má sloužit pro potřeby svěřených dětí je zdůrazněna zákazem užívat vozidlo k výdělečné činnosti.¹³⁴

Znění § 42 ZoSSP je ve vztahu k ostatním paragrafům upravujícím dávky pěstounské péče nejméně novelizovaným ustanovením. Dotčeno bylo pouze, již několikrát zmiňovaným, zákonem č. 242/1997 Sb., jenž s účinností od 1. 1. 1998 rozšířil nárok na příspěvek též pro osoby pečující o čtyři a více dětí, z nichž některé, popř. všechny, skončily pěstounskou péči dosažením zletilosti, avšak nadále zakládají svému bývalému pěstounovi nárok na odměnu.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla byl však poznamenán též změnami společných ustanovení o dávkách pěstounské péče v § 43 ZoSSP. Původně měli na příspěvek

¹³¹ Vyhláška č. 182/1991 Sb. byla zrušena až zákonem č. 329/2011 Sb., s účinností od 1. 1. 2012. Do konce roku 2011 byly na základě dané vyhlášky vypláceny příslušnými obecními úřady dávky ze systému sociální péče (nikoli již tedy dávky pěstounské péče, nýbrž jiné sociální dávky). Od 1. 1. 2012 převzal v modifikované podobě předmětnou agendu Úřad práce ČR, jenž za splnění podmínek nového zákona č. 329/2011 Sb. vyplácí osobám se zdravotním postižením příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku. V rámci druhé jmenované dávky je zdravotně postiženým osobám mj. poskytován rovněž příspěvek na pořízení motorového vozidla.

¹³² Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 117/1995 Sb.* ze dne 14. 12. 1994. Zvláštní část. K části třetí, k § 40. ASPI ID: LIT27936CZ. Pozn.: V cit. důvodové zprávě je příspěvek na zakoupení motorového vozidla spojován s § 40, ačkoli od počátku ZoSSP je tato dávka upravena v § 42.

¹³³ Zákon č. 117/1995 Sb. *O státní sociální podpoře (Pracovní pomůcka s komentářem)*. Příloha časopisu Právní rádce, 1995, č. 8, s. 40.

¹³⁴ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 104 (§ 42 ZoSSP).

nárok pouze pěstouni a poručníci¹³⁵ dítěte. Na základě novely č. 315/2004 Sb., účinné od 27. 5. 2004, mohl být příspěvek poskytován též předporučníkům. Paradoxně nejpozději vznikl nárok na příspěvek předpěstounům, kteří mohou uvedenou dávku požívat teprve od novely č. 113/2006 Sb. s účinností od 1. 4. 2006.¹³⁶

Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy. Současně je však příspěvek limitován maximální částkou 100.000 Kč. Příspěvek může být témuž pěstounovi poskytnut vícekrát, při podání žádosti se však sleduje období posledních deseti kalendářních let, za které součet všech vyplacených příspěvků nesmí přesáhnout 200.000 Kč.

Pro názornost lze uvést příklad poskytování příspěvku podle § 42 ZoSSP. V roce 2005 byl pěstounovi přiznán příspěvek na zakoupení motorového vozidla ve výši 80.000 Kč. Následující rok pěstoun požádal o příspěvek na nezbytnou opravu tohoto vozidla v částce 40.000 Kč a příslušná dávka mu byla vyplacena. V roce 2010 kupoval pěstoun nové auto, jehož cena činila 300.000 Kč, a nárokoval příspěvek na zakoupení vozidla. Vzhledem k tomu, že v posledních 10 letech, ode dne podání současné žádosti, bylo pěstounovi na příspěvcích vyplaceno 120.000 Kč, lze mu nyní poskytnout 80.000 Kč, neboť je třeba dodržet podmínku celkové částky 200.000 Kč za posuzované desetileté období.¹³⁷

Důvodová zpráva k z. č. 117/1995 Sb. uvádí, že výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla je stanovena s přihlédnutím k současným cenovým relacím.¹³⁸ Od přijetí zákona o státní sociální podpoře uplynulo více než 16 let a ceny automobilů se zvýšily. Přesto probíraná dávka, na rozdíl od ostatních dávek pěstounské péče, na uvedené změny nereagovala a zůstává stále ve stejné výši, v jaké byla schválena v roce 1995.

Příspěvek často představuje částku, která je pro pořízení vozidla významná. Zákon tak umožňuje poskytnout příspěvek již před zakoupením vozidla, a to v bezhotovostní formě. Použití příspěvku k zákonem stanovenému účelu je pěstoun povinen následně prokázat.

¹³⁵ Zákon o rodině v době přijetí ZoSSP neznal institut poručníka. Jeho funkci však plnil opatrovník ustanovovaný podle § 78 odst. 1 ZoR, ve znění účinném do 31. 7. 1998. Novelou č. 91/1998 Sb. došlo k návratu poručníka do ZoR, na což reagoval též ZoSSP.

¹³⁶ HEJHALOVÁ, Věra. *Informace č. 5/2006 k novele zákona o státní sociální podpoře od 1. dubna 2006 (Interní materiály MPSV, č. j. 2006/20983/212)*. V Praze dne 7. 4. 2006.

¹³⁷ Názorný příklad byl volně převzat z publikace: BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 104 (§ 42 ZoSSP).

¹³⁸ Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 117/1995 Sb. ze dne 14. 12. 1994. Zvláštní část. K části třetí, k § 40. ASPI ID: LIT27936CZ. Pozn: V cit. důvodové zprávě je příspěvek na zakoupení motorového vozidla spojován s § 40, ačkoli od počátku ZoSSP je tato dávka upravena v § 42.*

Pokud by se zjistilo, že za příspěvek nebylo zakoupeno osobní motorové vozidlo, musel by jej pěstoun vrátit.¹³⁹

Uvedená povinnost vrátit poskytnutý příspěvek není jedinou takovou povinností, další situace stanoví poslední odst. § 42 ZoSSP. Pěstoun je zavázán příspěvek, resp. jeho poměrnou část, vrátit rovněž v případě, že do pěti let od poskytnutí příspěvku předmětné motorové vozidlo prodal, daroval nebo začal užívat k výdělečné činnosti. Stejně platí pro situaci, kdy pěstoun přestal vykonávat pěstounskou péči, ledaže se tak stalo z vážných zdravotních důvodů. Pěstoun pak vrací část příspěvku odpovídající době z období pěti let, kdy uvedené podmínky nesplňoval.

V souvislosti s výplatou příspěvku na zakoupení motorového vozidla může dojít k situaci, že po přijetí příspěvku poklesne počet svěřených dětí pod čtyři. Lucie Vránová v komentáři k zákonu o státní sociální podpoře z roku 2010¹⁴⁰ vyjadřuje názor, že v tomto případě pěstounovi povinnost vrátit poměrnou část příspěvku nevzniká. Odvolává se přitom na skutečnost, že podmínky pro nárok na příspěvek je třeba posuzovat vzhledem k okamžiku poskytnutí příspěvku.

Eva Burdová ve starší publikaci z roku 1996¹⁴¹ shodně konstatuje, že podmínkou nároku na dávku je péče o čtyři děti ke dni, kdy je příspěvek poskytnut. Současně však dodává, že následné snížení počtu dětí má vliv na posouzení eventuální povinnosti pěstouna vrátit část příspěvku podle § 42 odst. 3 ZoSSP. Autorka tedy odkazuje na třetí odstavce probíraného paragrafu, osobně bych vzala do úvahy spíše odst. 4.

Ustanovení § 42 odst. 3 ZoSSP zakotvuje povinnost vrátit příspěvek při jeho výplatě před zakoupením vozidla, není-li tento následně na zakoupení vozidla skutečně použit. Tím je dle mého názoru jednoznačně stanoveno porušení pěstouna. Méně jasná je úprava v § 42 odst. 4 ZoSSP o nedodržení podmínek při ustání s výkonem pěstounské péče. Zákonodárce zde jednoznačně nestanovil, zda se pěstoun dopouští porušení již při skončení s výkonem jedné z pěstounských péčí či teprve v okamžiku, kdy by zanikly všechny jeho pěstounské péče.

Vzhledem k tomu, že pěstounská péče může skončit nejen z objektivních důvodů (např. úmrtí dítěte, jeho návrat do původní rodiny) či důvodů jinak pochopitelných (vážné výchovné problémy dítěte apod.), ale i důvodů čistě subjektivních až svévolných (podle § 45a odst. 4

¹³⁹ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996, s. 104 - 105 (§ 42 ZoSSP).

¹⁴⁰ VRÁNOVÁ, Lucie. In BŘESKÁ, Naděžda, BURDOVÁ, Eva, VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k l. 6. 2010*. 13. vydání. Olomouc: ANAG, 2010, s. 148 (§ 42 ZoSSP).

¹⁴¹ BURDOVÁ: *Státní sociální podpora ...*, s. 103 - 104 (§ 42 ZoSSP).

ZoR soud pěstounskou péčí zruší vždy, když o to pěstoun požádá), bylo by dle mého názoru spravedlivé posuzovat důvody skončení pěstounské péče individuálně a v odůvodněných případech požadovat po pěstounovi poměrné vrácení příspěvku pro nedodržení podmínky péče o čtyři děti po celou dobu pěti let. Zamezilo by se tak možnému kupčení s dávkami pěstounské péče, byť je pravdou, že v souvislosti s příspěvkem na zakoupení motorového vozidla k takovému pochybnému jednání dochází v porovnání s ostatními dávkami pěstounské péče zřídka.

Navzdory probrané sporné otázce je zřejmé, že podmínku péče o čtyři děti musí žadatel o příspěvek na zakoupení motorového vozidla splňovat minimálně při podání žádosti o tuto dávku. Na rozdíl od odměny pěstouna ve zvláštních případech, poskytované podle § 40a ZoSSP, tak k nároku na příspěvek na zakoupení motorového vozidla nestačí tři svěřené děti, a to ani za situace, kdy by některé z nich, popř. všechny tři byly osobami závislými na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV či osobami jinak zdravotně postiženými.

Před uzavřením kapitoly o finančním zajištění pěstounské péče v České republice uvádím postupný vývoj nároků pěstouna, předpěstouna¹⁴², poručníka¹⁴³, předporučníka¹⁴⁴ a jim svěřených dětí na dávky pěstounské péče, a to za období od účinnosti zákona o státní sociální podpoře, tedy od 1. 10. 1995:

	1. 10. 1995	1. 1. 1998	27. 5. 2004	1. 6. 2005	1. 4. 2006
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	dítě v pěstounské péči předpěstounské péči péči poručníka		dítě v péči předporučníka		
Odměna pěstouna podle § 40 ZoSSP	pěstoun předpěstoun poručník		předporučník		
Odměna pěstouna podle § 40a ZoSSP				pěstoun předpěstoun poručník předporučník	
Příspěvek při převzetí dítěte	pěstoun poručník	předpěstoun	předporučník		
Příspěvek na zakoupení motorového vozidla	pěstoun poručník		předporučník		předpěstoun

Osoby vykonávající pěstounskou péči ve zvláštním zařízení měly nárok na odměnu, která není dávkou státní sociální podpory, nejdříve podle vyhlášky č. 136/1993 Sb. a posléze dle § 46 ZoSPOD:

	Vyhláška č. 136/1993 Sb. 12. 5. 1993	§ 46 ZoSPOD 1. 4. 2000
Odměna pěstouna v zařízení pro výkon pěstounské péče	pěstoun	pěstoun předpěstoun poručník

¹⁴² Předpěstounem rozuměj osobu, již bylo dítě na základě § 19 odst. 1 písm. b) ZoSPOD svěřeno do péče jako osobě, jež má zájem stát se pěstounem tohoto dítěte.

¹⁴³ Poručníkem rozuměj osobu, která o dítě v souladu s § 43 odst. 2 ZoSSP osobně pečuje.

¹⁴⁴ Předporučníkem je třeba dle § 43 odst. 3 ZoSSP rozumět osobu, která o dítě osobně pečuje po dobu soudního řízení o jejím ustanovení poručníkem a současně nemá k dítěti vyživovací povinnost.

3 Pěstounská péče v Německu

3.1 Vymezení pojmu a systém německé pěstounské péče

Stěžejními pojmy německého rodinného práva ve vztahu k dítěti, které nemůže vyrůstat ve vlastní rodině, jsou *Vormundschaft* a *Pflegschaft*. Pro odlišení charakterizujeme stručně rovněž výraz *Betreuung*. *Vormundschaft*, upravená § 1773 - § 1895 *Bürgerliches Gesetzbuch* (občanský zákoník; dále též „BGB“), odpovídá českému institutu poručenství. Ustanovení § 1773 BGB stanoví, že nezletilému dítěti je ustanoven *Vormund* (poručník), pokud nad ním nevykonávají rodičovskou zodpovědnost jeho rodiče nebo rodiče nejsou oprávněni k zastupování dítěte ani v osobních ani v majetkových záležitostech. Současně je *Vormund* ustanoven tehdy, není-li zjištěn rodinný stav dítěte. Z posledně uvedeného (dítě - nalezenec) je zřejmé, že *Vormund* bude nezletilému dítěti v Německu ustanoven též v případě, kdy v ČR zájmy nezletilého hájí opatrovník¹⁴⁵.

Pflegschaft, jejíž právní úpravu najdeme v § 1909 - § 1921 BGB, obsahuje prvky českého pěstounství, opatrovnictví a částečně též poručenství. Nejblíže k českému pěstounství má zřejmě tzv. *Ergänzungspflegschaft* („doplňující péče“) podle § 1909 BGB. Podléhá-li osoba rodičovské nebo poručnické péči, je jí ustanoven *Pfleger*, aby obstaral záležitosti, ohledně kterých jsou rodiče nebo poručník omezeni. Obzvláště je *Pfleger* ustanoven za účelem správy majetku, který nezletilý zdědil nebo mu byl zůstavitelem za života darován, jestliže zůstavitel ve své poslední vůli vyloučil rodiče či poručníka ze správy tohoto majetku. Je-li potřebné nařídit *Pflegschaft* podle § 1909 BGB, jsou rodiče dítěte, popř. poručník, povinni tuto skutečnost neprodleně oznámit soudu. Konečně poslední odstavce citovaného paragrafu zakotvuje ustanovení *Pfleger* v situaci, kdy jsou dány předpoklady pro nařízení poručenství, avšak poručník ještě nebyl jmenován.

Dieter Brüggemann charakterizuje institut *Ergänzungspflegschaft* jako nástroj sloužící k vyrovnání nedostatku zákonného zastupování nezletilého v případě, že jeho zákonný zástupce je omezen v obstarání určité záležitosti. Zákon blíže nespécifikuje důvody, pro které mají být nositelé rodičovské zodpovědnosti omezeni v právu zákonného zastupování. Může se jednat jak o právní, tak i o faktické důvody. Jako příklad právních důvodů uvádí autor střet

¹⁴⁵ Jednalo by se o opatrovníka ad hoc ve smyslu § 83 ZoR, kterým by mohl být orgán sociálně-právní ochrany dětí. V závislosti na vyjasnění právního postavení dítěte by se pak péče o zájmy dítěte nadále ujali rodiče nebo by byl dítěti ustanoven poručník.

zájmů mezi nezletilým a jeho rodiči (poručníkem). K faktickým důvodům může patřit zahraniční cesta zákonného zástupce, jeho zatčení či upadnutí do bezvědomí.¹⁴⁶

Zásadní rozdíl mezi *Vormundschaft* a *Pflegschaft* spočívá v rozsahu zákonného zastupování nezletilého. Zatímco *Vormund* se stává právním zástupcem dítěte v plném rozsahu, tj. spravuje osobní i majetkové záležitosti nezletilého v jejich celku, *Pfleger* je vždy oprávněn jednat pouze v rozsahu přesně vymezeného okruhu věcí (např. může vykonávat péči o zdraví dítěte, může být ustanoven za účelem určení pobytu dítěte).¹⁴⁷

V německém právním řádu se dále setkáváme s tzv. *Betreuung*. Tento institut bychom mohli přirovnat k českému opatrovnictví ve smyslu občanského zákoníku, byť německý institut v porovnání s českým obsahuje i významné odlišnosti. *Betreuer* plní v Německu úlohu zákonného zástupce zletilých osob, které v důsledku svého tělesného, duševního či psychického postižení nemohou zcela či částečně obstarat své záležitosti.¹⁴⁸

Betreuung je novým pojmem německého práva, který se s účinností od roku 1992 vyčlenil z institutu *Vormundschaft*. Nadále je tak *Vormundschaft* určena pouze pro nezletilé, zatímco zletilým osobám slouží *Betreuung*. Charakteristické rysy *Betreuung*, odlišující ji od *Vormundschaft*, jsou: (1) skutečnost, že zletilý opatrovanec (na rozdíl od původní úpravy v rámci *Vormundschaft*) neztrácí způsobilost k právním úkonům, (2) *Betreuung* je obecně ustanovována pouze pro vymezený okruh záležitostí, obstarávání všech záležitostí opatrovance je výjimkou, (3) v rámci nové právní úpravy byla posílena práva opatrovance – právo na sebeurčení.¹⁴⁹

Vormundschaft bývá zpravidla zakládána prostřednictvím soudního rozhodnutí – z moci úřední, výjimečně však může vzniknout přímo ze zákona (např. při narození nemanželského dítěte, které potřebuje ustanovení poručníka, se silou zákona jeho poručníkem stává úřad pro ochranu mládeže). Soud ustanoví *Vormundschaft* z moci úřední ve třech výše uvedených případech: (1) nezletilý nepodléhá rodičovské zodpovědnosti (např. jeho otec zemřel a matka byla rodičovské zodpovědnosti zbavena), (2) rodiče nezletilého nejsou oprávněni k zastupování dítěte ve věcech jeho osobní nebo majetkové sféry (např. otec dítěte zemřel a rodičovská zodpovědnost matky je kvůli její omezené způsobilosti k právním úkonům

¹⁴⁶ BRÜGGEMANN, Dieter. In OBERLOSKAMP, Helga a kol. *Vormundschaft, Pflegschaft und Vermögenssorge*. München: C. H. Beck, 1990, s. 342 – 345.

¹⁴⁷ *Vormundschaft*. wikipedia.org, 20. března 2011 [cit. 18. května 2011]. Dostupné na <<http://de.wikipedia.org/wiki/Vormundschaft>>.

¹⁴⁸ SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001, s. 368.

¹⁴⁹ Tamtéž s. 368 – 369.

pozastavena), (3) není určen rodinný stav nezletilého (dítě je nalezenec). *Vormundschaft* může být ustanovena již před narozením dítěte, avšak s účinností od narození.¹⁵⁰

Zpravidla bývá dítěti ustanoven jeden *Vormund*. V určitých případech může mít i více *Vormünder*, kteří svou funkci vykonávají buď společně, nebo je každý činný samostatně ve specifické oblasti zájmů nezletilého. Německé právo zná dále institut *Gegenvormund*. Tento poručník plní funkci určité kontroly ve vztahu k *Vormund* a některé právní úkony *Vormund* jsou podmíněny souhlasem *Gegenvormund*.¹⁵¹ Na rozdíl od české úpravy společné poručnické péče tak úlohu *Vormund* mohou vykonávat též osoby, které nejsou manželi, resp. nemusí být vůbec příbuznými. Podobně institut *Gegenvormund* je českému právu neznámý. Kontrolní funkci ve vztahu k poručníkovi plní v ČR výlučně soud, jenž rovněž v případě potřeby právní úkon poručníka schvaluje.

Jako *Vormund* je v první řadě povoláván ten, koho označili rodiče – například v závěti. Teprve není-li *Vormund* určen tímto způsobem, vybere jej po konzultaci s úřadem pro ochranu mládeže soud.¹⁵² Upřednostňovány jsou vždy fyzické osoby, jež také mají obecně povinnost tuto úlohu přijmout. Odmítnout výkon *Vormundschaft* lze pouze z taxativních zákonných důvodů, uvedených v § 1786 BGB¹⁵³ (např. ze zdravotních důvodů, z důvodu dovršení 60. roku věku).¹⁵⁴ Uplatňuje se tu zcela opačná logika než v případě českého poručníka, který musí s ustanovením do funkce souhlasit. České právo vychází z předpokladu, že v opačném případě nelze garantovat, že poručenství bude vykonáváno v zájmu dítěte.

Nenajde-li se pro dítě vhodný *Vormund* – fyzická osoba, může mu být jako poručník ustanoven právně způsobilý spolek (*Vereinsvormundschaft*) či samotný úřad pro ochranu mládeže (*Amtsvormundschaft*). V případě *Vereinsvormundschaft* je třeba souhlasu spolku s výkonem této funkce. Při nástupu do funkce skládá poručník před soudem přísahu a je mu vystavena jmenovací listina. V případě *Vereinsvormundschaft* a *Amtsvormundschaft* je převzetí funkce méně okázalé a místo jmenování je vyhotoven písemný dekret.¹⁵⁵

¹⁵⁰ SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001, s. 370.

¹⁵¹ Tamtéž s. 370 – 371.

¹⁵² *Vormundschaft*. rechtslexikon-online.de [cit. 19. května 2011]. Dostupné na <<http://www.rechtslexikon-online.de/Vormundschaft.html>>.

¹⁵³ Odmítne-li vybraný *Vormund* svou funkci, aniž by mu svědčil některý z důvodů podle § 1786 BGB, vystavuje se riziku uložení pokuty a povinnosti k náhradě škody. SCHWAB: *Familienrecht* ..., s. 372.

¹⁵⁴ *Vormundschaft*. wikipedia.org, 20. března 2011 [cit. 19. května 2011]. Dostupné na <<http://de.wikipedia.org/wiki/Vormundschaft>>.

¹⁵⁵ SCHWAB: *Familienrecht* ..., s. 371 - 373.

Obsahem institutu *Vormundschaft* jsou vzájemná práva a povinnosti účastníků tohoto právního vztahu, tj. zejména vzájemná práva a povinnosti poručníka a poručenice. *Vormundschaft* nahrazuje rodičovskou zodpovědnost, zahrnuje tak plnou péči jak o osobu, tak o majetek dítěte, stejně jako oprávnění dítě zákonně zastupovat. *Vormund* je při péči o dítě omezen stejnými ustanoveními jako rodiče (např. je povinen brát ohled na rostoucí samostatnost dítěte). Poručník nemá obecně právo určovat náboženskou výchovu dítěte. Není-li stejného vyznání jako nezletilý, bývá dítěti pro tuto oblast výchovy ustanoven *Pfleger*. Právo rozhodnout o náboženské výchově může *Vormund* vykonat pouze se souhlasem soudu.¹⁵⁶

Péče o majetek nezletilého je principiálně vykonávána ve stejném rozsahu a stejnými prostředky jako je tomu v případě majetkové péče rodičů. *Vormund* je oprávněn mít majetek nezletilého v držbě a má jej spravovat s cílem jeho zachování, rozmnožení a účelného využití v zájmu nezletilého. Německé právo užívá v souvislosti s poručnickou majetkovou správou pojmu *mündelsichere Anlage*, který lze přeložit jako bezpečné nakládání s majetkem poručenice (zejména jeho bezpečné investování). *Vormund* je povinen pořádat seznam majetku nezletilého, který existuje v době jeho nástupu do funkce, a s doložkou správnosti a úplnosti jej předložit soudu. Seznam je povinen následně aktualizovat.¹⁵⁷

Výkon osobní péče i majetkové správy podléhá dohledu soudu, který v této věci spolupracuje s úřadem pro ochranu mládeže. *Vormund* je povinen podávat soudu zprávy o osobních poměrech nezletilého a o průběhu poručenství minimálně jednou za rok a současně je povinen tak učinit kdykoli jej o to soud požádá. Nejméně jednou za tři roky (obvykle se tak děje častěji) má *Vormund* soudu předložit vyúčtování ze správy poručenice jmění. Soud pak vhodnými příkazy a zákazy výkon *Vormundschaft* usměrňuje. Při porušování svých povinností může být *Vormund* – fyzická osoba donucován k jejich plnění ukládaním pokut. Krajní sankcí vůči *Vormund* může být jeho odvolání.¹⁵⁸

Ohledně zákonného zastupování dítěte podléhá *Vormund* přísnější kontrole a silnějším omezením nežli rodiče dítěte. K celé řadě právních úkonů potřebuje *Vormund* souhlas soudu nebo souhlas *Gegenvormund*. Podobně jako v českém právu nemohou *Vormünder* ani rodiče zastupovat dítě v případě kolize zájmů.¹⁵⁹

¹⁵⁶ SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001, s. 373 - 374.

¹⁵⁷ Tamtéž s. 375.

¹⁵⁸ Tamtéž s. 373 a 377.

¹⁵⁹ Tamtéž s. 374 – 375.

Vormundschaft končí buď absolutně – ze zákona, nebo relativně – skončením funkce konkrétního *Vormund* při současném ustanovení nového poručníka. Ze zákona skončí *Vormundschaft* odpadnutím důvodů jejího ustanovení – nabytím zletilosti, popř. smrtí dítěte, obnovením rodičovské zodpovědnosti rodičů, určením rodinného stavu nalezence. Pokud naproti tomu zemře *Vormund*, ze své funkce odstoupí či je soudem odvolán, nezaniká tím potřeba *Vormundschaft* a je třeba jmenovat nového poručníka. Soud je povinen odvolat *Vormund*, který svým protiprávním chováním ohrožuje zájmy nezletilého a dále při zjištění jeho nezpůsobilosti¹⁶⁰ k funkci. Na vlastní žádost může být *Vormund* uvolněn, uvede-li vážné důvody – zejména důvody pro odmítnutí při jmenování *Vormund*.¹⁶¹

Amtsvormund či *Vereinsvormund* mohou být z funkce poručníka odvoláni, je-li v zájmu dítěte, aby funkci *Vormund* vykonávala fyzická osoba a taková vhodná osoba je k dispozici. Je-li úřad pro ochranu mládeže v postavení *Amtsvormund*, je jeho povinností každoročně prověřovat, zda je v zájmu nezletilého odvolání *Amtsvormund* a ustanovení poručníka – fyzické osoby nebo poručníka – spolku. Po skončení funkce je *Vormund* povinen vydat spravovaný majetek a předložit soudu jeho vyúčtování. Je-li toto vyúčtování správné, soud je osvědčí.¹⁶²

Pflegschaft tak, jak ji upravuje BGB, přesahuje působnost rodinného práva. Ustanovení § 1909 BGB definuje *Ergänzungspflegschaft* sloužící k doplnění, podpoře rodičovské zodpovědnosti. Třetí odstavec cit. ustanovení říká, že *Pflegschaft* je třeba nařídit také tehdy, jsou-li splněny předpoklady pro založení *Vormundschaft*, avšak *Vormund* nebyl dosud jmenován. Právní teorie¹⁶³ označuje tuto podskupinu *Ergänzungspflegschaft* jako *Ersatzpflegschaft* (lze přeložit jako pohotovostní, dočasná péče). Konečně § 1912 BGB upravuje *Pflegschaft für eine Leibesfrucht*, jejímž účelem je ochrana práv dosud nenarozeného dítěte. Obsahem těchto tří *Pflegschaft* je péče o zájmy nezletilých dětí a spolu s *Vormundschaft* patří do sféry německého rodinného práva.

Naproti tomu *Abwesenheitspflegschaft* - § 1911 BGB (opatrovnictví pro nepřítomnou osobu, především neznámého pobytu, v určitých případech též pro nepřítomného, jehož pobyt je znám), *Pflegschaft für unbekannte Beteiligte* – § 1913 BGB (opatrovnictví pro neznámého

¹⁶⁰ Nezpůsobilost k funkci *Vormund* způsobují dvě okolnosti uvedené v § 1781 BGB. Jsou jimi nezletilost osoby zamýšlené jako *Vormund* nebo skutečnost, že jí byl ustanoven *Betreuer*.

¹⁶¹ SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001, s. 379 – 380.

¹⁶² Tamtéž s. 380.

¹⁶³ S termínem *Ersatzpflegschaft* ve spojení s § 1909 odst. 3 BGB se můžeme setkat např. v publikaci: BRÜGGEMANN, Dieter. In OBERLOSCHAMP, Helga a kol. *Vormundschaft, Pflegschaft und Vermögenssorge*. München: C. H. Beck, 1990, s. 354. Nebo v publikaci: SCHWAB: *Familienrecht ...*, s. 382.

účastníka), *Pflegschaft für gesammeltes Vermögen* - § 1914 BGB (opatrovnictví pro správu prostředků získaných veřejnou sbírkou) představují tři občanskoprávní instituty, které nemají přímou vazbu na nezletilé děti.

Dieter Brüggemann rozlišuje vedle *Ergänzungspflegschaft* a *Ersatzpflegschaft* další druhy *Pflegschaft* nad nezletilými dětmi. V první řadě je třeba zmínit *Sorgerechtspflegschaft*. Tuto formu *Pflegschaft* chápe širěji než *Ergänzungspflegschaft*. *Sorgerechtspflegschaft* má rodičovskou zodpovědnost nejen doplňovat, nýbrž nahradit její chybějící část. Na rozdíl od *Ergänzungspflegschaft* zaměřené na zákonné zastupování dítěte v jednotlivých dílčích případech, *Sorgerechtspflegschaft* substituuje určitou komplexnější část rodičovské zodpovědnosti, znamená skutečnou péči o dítě ve vymezené oblasti zájmů.¹⁶⁴

Dalším typem péče o nezletilé dítě je podle Brüggemanna *Entlastungspflegschaft* (odlehčující, úlevová péče). Tímto termínem označuje autor péči podle § 1630 odst. 3 BGB¹⁶⁵. Nejedná se o *Pflegschaft* ve vlastním slova smyslu, institucionalizovanou. Jejím základem je právní vztah založený prostým přenesením rodičovských práv z jedné osoby na jinou – *Quasi-Pflegschaft*. Stěžejním znakem této *Pflegschaft* je návrh (nebo minimálně souhlas) rodičů a jejich určení, která osoba by měla péči vykonávat, zatímco ostatní (institucionalizované) *Pflegschaft* nařizuje soud z moci úřední, bez ohledu na vůli rodičů.¹⁶⁶

Konečně Brüggemann charakterizuje ještě *Unterpflegschaft*. Česky bychom ji mohli označit jako „podpěstounskou péči“. Jejím úkolem je doplnit funkci *Pfleger* tehdy, není-li pečující osoba v konkrétní situaci oprávněna hájit zájmy nezletilého – typicky při kolizi zájmů.¹⁶⁷

Vedle výše uvedeného rozlišení druhů *Pflegschaft* z hlediska rozsahu práv a povinností jednotlivých *Pfleger*, můžeme tento institut péče o nezletilé děti sledovat rovněž z pohledu délky jeho trvání. Je-li pobyt dítěte v náhradní rodině omezen jasnou perspektivou návratu do jeho biologické rodiny, mluvíme o *Kurzzeitpflege*. Původní rodina není po určitou dobu schopna se o dítě starat, má však zájem na tom si své poměry co nejrychleji urovnat a péče o dítě se opětovně ujmout. Rodiče zůstávají s dítětem v kontaktu a pěstouni s nimi mají úzce

¹⁶⁴ BRÜGGEMANN, Dieter. In OBERLOSKAMP, Helga a kol. *Vormundschaft, Pflegschaft und Vermögenssorge*. München: C. H. Beck, 1990, s. 336 a 355.

¹⁶⁵ Ustanovení § 1630 odst. 3 BGB přímo uvádí: Umístí-li rodiče dítě na delší dobu do *Familienpflege* (rodinné péče) může soud na návrh rodičů nebo pečující osoby přenést záležitosti rodičovské zodpovědnosti na osobu, která se o dítě fakticky stará. Pro přenesení rodičovské zodpovědnosti na návrh pečující osoby je třeba souhlasu rodičů. V rozsahu přenesení má pečující osoba práva a povinnosti jako *Pfleger*.

Pro úplnost doplňme, že v uvedeném případě nemůže dojít k přenesení všech práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, neboť taková situace by vyžadovala ustanovení *Vormundschaft*.

¹⁶⁶ BRÜGGEMANN. In OBERLOSKAMP, Helga a kol.: *Vormundschaft ...*, s. 336 a 361 – 363.

¹⁶⁷ Tamtéž s. 364.

spolupracovat, napomáhat znovuspojení původní rodiny. Protipólem tohoto druhu péče je *Dauerpflege*. Hlavními osobami ve vztahu k dítěti jsou pěstouni, nikoli rodiče, a dítě žije v náhradní rodině do svého osamostatnění.¹⁶⁸

Dalším typem péče je *Bereitschaftspflege* (pohotovostní péče). Stejně jako v případě *Kurzzeitpflege* má i zde být pobyt dítěte v náhradní rodině krátkodobý. Významnou odlišností je však nejasná perspektiva dítěte. Do této péče jsou nejčastěji umísťovány děti, jejichž zájmy jsou v biologické rodině ohroženy. Úřad pro ochranu mládeže má v co nejkratším čase prošetřit situaci dítěte a jeho původní rodiny a navrhnout návrat dítěte do jeho vlastní rodiny, přeměnu *Bereitschaftspflege* na *Dauerpflege* či umístění dítěte do dětského domova.¹⁶⁹

Mezi krátkodobými *Pflegschaft* můžeme konečně zmínit *Wochenpflege*. Důvody této péče bývají zpravidla pracovní. Mají-li rodiče nepravidelnou pracovní dobu, vzdálené pracoviště, účastní-li se školení apod., mohou své dítě svěřit náhradní rodině, a to buď na celý týden, nebo na určité dny z týdne.¹⁷⁰

Z hlediska osob, které *Pflegschaft* vykonávají, můžeme rozlišit zejména *Sonderpflege* a *Verwandtenpflege*. *Sonderpflege* slouží dětem se zvláštními výchovnými nároky – zejména postiženým, silně vývojově zaostalým, ale také dětem vyššího věku. Tuto péči vykonávají osoby s odpovídajícím pedagogickým vzděláním a dlouhodobějšími výchovnými zkušenostmi. Pěstounům náleží zvýšená ochrana, mohou využívat speciálního poradenství a požívají vyššího finančního plnění.¹⁷¹

Verwandtenpflege představuje péči, při níž roli *Pfleger* přejímají příbuzní dítěte – zejména prarodiče, strýcové či tety. Vykonávají-li tito tzv. „*Hilfe zur Erziehung*“ ve smyslu § 27 osmé knihy *Sozialgesetzbuch* (sociální zákoník)¹⁷² (dále též „SGB“), náleží jim finanční pomoc podobně jako pěstounům – cizím osobám, v opačném případě mají nárok na odbornou radu úřadu pro ochranu mládeže, nikoli však na finanční plnění.¹⁷³

¹⁶⁸ HOPP, Henrike. *Pflegeformen*. moses-online.de [cit. 4. června 2011]. Dostupné na <<http://www.moses-online.de/artikel/pflegeformen>>.

¹⁶⁹ Tamtéž nebo HOPP-BURCKELL, Astrid. *Familiäre Bereitschaftsbetreuung/Bereitschaftspflege*. moses-online.de [cit. 4. června 2011]. Dostupné na <<http://www.moses-online.de/artikel/familiaere-bereitschaftsbetreuung-bereitschaftspflege>>.

¹⁷⁰ HOPP, Henrike. *Pflegeformen*. moses-online.de [cit. 4. června 2011]. Dostupné na <<http://www.moses-online.de/artikel/pflegeformen>>.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Třetí odst. § 27 osmé knihy *Sozialgesetzbuch* říká, že „*Hilfe zur Erziehung*“ zahrnuje především pedagogickou a terapeutickou pomoc při výchově. V případě potřeby má zahrnovat opatření pro vzdělání a získání zaměstnání.

¹⁷³ HOPP, Henrike. *Pflegeformen*. moses-online.de [cit. 4. června 2011]. Dostupné na <<http://www.moses-online.de/artikel/pflegeformen>>.

Po přehledu forem německé pěstounské péče proberme blíže vymezení institutu *Pflegschaft* nad nezletilými dětmi. *Pflegschaft* ustanovená k péči o osobu dítěte se svou strukturou podobá *Vormundschaft*. Na institut *Pflegschaft* se obecně použijí ustanovení upravující *Vormundschaft*, nestanoví-li zákon jinak. S určitými odchylkami se setkáváme zejména při vzniku a skončení funkce *Pfleger*. Odlišná je rovněž nepotřebnost ustanovování *Gegenpfleger*, který by byl obdobou *Gegenvormund*.¹⁷⁴

Pflegschaft vzniká buď přímo ze zákona, nebo nařízením soudu. Ustanovení *Pflegschaft* soudem předpokládá vždy existenci zvláštního zákonného důvodu. Soudu přísluší také právo vybrat konkrétní osobu, která bude vykonávat funkci *Pfleger*. Na rozdíl od jmenování *Vormund* není soud vázán návrhem určité osoby ze strany rodičů. Nenajde-li se pro výkon této funkce vhodná fyzická osoba, může soud ustanovit jako *Pfleger* úřad pro ochranu mládeže. Soudu dále přísluší právo dohledu nad výkonem *Pflegschaft*, současně má však osobu ustanovenou jako *Pfleger* při výkonu její funkce podporovat.¹⁷⁵

Ergänzungspflegschaft skončí ze zákona zánikem rodičovské zodpovědnosti či poručnické péče nad nezletilým a dále, byla-li nařízena za účelem obstarání určité jednotlivé záležitosti dítěte, jejím vyřízením. Soud svým rozhodnutím *Ergänzungspflegschaft* zruší, odpadne-li důvod, pro který byla ustanovena.¹⁷⁶ *Pflegschaft für eine Leibesfrucht* končí podle § 1918 odst. 2 BGB narozením dítěte a *Ersatzpflegschaft* ze své povahy zaniká ustanovením *Vormund* dítěti.

Závěrem můžeme shrnout, že institut odpovídající české pěstounské péči se v německém právu nachází mezi *Vormundschaft* a *Pflegschaft*. Německý *Pfleger* je na rozdíl od českého pěstouna rovněž zákonným zástupcem dítěte. Tím je však ze své podstaty rovněž *Vormund*. Uvedené instituty tak k sobě mají v tomto ohledu blíže než pěstoun a poručník českého práva. Stěžejní rozdíl mezi *Pfleger* a *Vormund* spočívá v rozsahu rodičovských práv, jež ta která osoba vykonává. Avšak i v českém právu se instituty pěstounství a poručenství mohou vzájemně prolínat. Stará-li se poručník osobně o svěřené dítě, zůstává rovněž pěstounem tohoto dítěte. Takovému poručníkovi pak náleží stejné dávky jako pěstounovi.

V dalším výkladu o dávkách „pěstounské péče“ v Německu tak již nebudeme striktně rozlišovat mezi *Vormundschaft* a *Pflegschaft*, resp. jejími jednotlivými formami, nýbrž budeme charakterizovat finanční zajištění rodin, které se fakticky ujaly péče o cizí dítě a zajišťují tak tomuto dítěti náhradní rodinnou výchovu. Při vědomí určitého zjednodušení,

¹⁷⁴ SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001, s. 381.

¹⁷⁵ Tamtéž s. 381 – 382.

¹⁷⁶ Tamtéž s. 382.

avšak ve snaze vystihnout především po věcné stránce finanční otázky náhradní rodinné péče, budeme v následující kapitole pro situace, které mohou být zabezpečeny jak *Vormundschaft*, tak *Pflegschaft*, používat jednotně výrazu „pěstounská péče“.

3.2 Finanční zajištění pěstounské péče v Německu

Finanční nároky pěstounských rodin se odvíjí především od doby, po kterou je péče o dítě zajištěna, a současně od rozsahu poskytované péče. Právo na nejširší plnění vzniká při dlouhodobé pěstounské péči, při níž dítě pobývá v náhradní rodině celodenně.¹⁷⁷ Takové pěstounské rodiny pak mají nárok na *Pflegegeld*, *Beihilfen*, další sociální dávky, plnění pojistného charakteru či daňová zvýhodnění.

Podle § 39 odst. 1 SGB VIII, je-li dítěti či mladému dospělému poskytována pomoc definovaná § 32 až § 35a SGB VIII, je třeba jej nezbytně (hmotně) zajistit mimo jeho rodný dům. Toto zajištění pak zahrnuje jednak náklady na věcné výdaje, jednak náklady na výchovu a péči o tohoto jedince. Právní teorie pak tato dvě plnění podřazuje pod společný termín *Pflegegeld*.¹⁷⁸ Dvousložkový charakter *Pflegegeld* – plnění na materiální potřeby dítěte a plnění na jeho výchovu – nápadně připomíná dvě dávky české pěstounské péče – příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměnu pěstouna.

Pflegegeld je nárokovou, pravidelně měsíčně vyplácenou dávkou pěstounské péče. Je charakterizováno jako plnění, které má průběžně pokrývat reálné náklady na výživu, bydlení, ošacení, školní potřeby, volnočasové aktivity, kapesné apod. dítěte v pěstounské péči. Tyto náklady však musí být současně přiměřené. Jejich výše je tak objektivizována podle průměrných spotřebních výdajů středně příjmové rodiny.¹⁷⁹

Právní úprava *Pflegegeld* na spolkové úrovni je velmi strohá. Ustanovení § 39 odst. 5 SGB VIII odkazuje na předpisy jednotlivých zemí, přičemž jediné vodítko, jež pro regulaci tohoto institutu zeměmi skýtá, je odstupňování výše *Pflegegeld* podle věku dítěte. Významnou úlohu v této souvislosti sehrává nevládní spolek - *Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge e. V.*¹⁸⁰ (dále též „*Deutscher Verein*“). Tento spolek je činný v sociální oblasti, pro kterou mj. vydává doporučení.¹⁸¹ Ve vztahu k *Pflegegeld* je důležité doporučení vyslovující se k jeho minimální výši. Toto doporučení bylo spolkem přijato v září

¹⁷⁷ Kupříkladu v souvislosti s tzv. *Bereitschaftspflege* (pohotovostní péče) nevznikají pěstounům důchodové nároky, nárok na *Kindergeld* („přídavek na dítě“) apod. HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern*. 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011, s. 1.

¹⁷⁸ Ustanovení § 39 odst. 1 SGB VIII institut *Pflegegeld* charakterizuje, explicitně však uvedeného výrazu nepoužívá. Pojem *Pflegegeld* ve spojení s § 39 SGB VIII však najdeme například v příručce: HOPP: *Pflegefamilien – Finanzen ...* 38 s. či na internetových stránkách: www.pflegeelternnetz.info nebo www.moses-online.de.

¹⁷⁹ HOPP: *Pflegefamilien – Finanzen ...*, s. 2.

¹⁸⁰ Lze přeložit jako „Německý spolek pro veřejnou i soukromou sociální péči“.

¹⁸¹ *Ziele und Aufgaben*. [deutscher-verein.de](http://www.deutscher-verein.de/01-verein/ueberuns/ziele-und-aufgaben) [cit. 6. července 2011]. Dostupné na <<http://www.deutscher-verein.de/01-verein/ueberuns/ziele-und-aufgaben>>.

2007 a je v závislosti na růstu životních nákladů domácností každoročně aktualizováno. Spolkem doporučená výše *Pflegegeld* pro rok 2012 je následující:¹⁸²

Věk dítěte	Materiální náklady	Náklady na výchovu
0 – 6 let	487 €	227 €
6 – 12 let	564 €	227 €
12 – 18 let ¹⁸³	648 €	227 €

Většina spolkových zemí výnosy *Deutscher Verein* respektuje a *Pflegegeld* stanoví minimálně ve výši doporučených sazeb, popř. sazeb vyšších.¹⁸⁴ Tím jsou do určité míry eliminovány rozdíly při výplatě *Pflegegeld* v různých částech Německa, k nimž jinak svěření této otázky zemským zákonodárstvím směřuje.

Základní sazby *Pflegegeld* mohou být modifikovány. Ustanovení § 39 odst. 4 SGB VIII říká, že, je-li pěstounem osoba s dítětem spřízněná v přímé linii, může být *Pflegegeld* přiměřeně zkráceno. Důvodem této úpravy je existence vyživovací povinnosti mezi osobami příbuznými v řadě přímé. Jako příbuzní v přímé linii přicházejí v této souvislosti do úvahy zejména prarodiče dítěte, popř. v rodinách s malými generačními rozestupy též praprarodiče. *Pflegegeld* se tak nekrátí tetám, strýcům, sourozencům ad., pokud se jako pěstouni starají o svého příbuzného.¹⁸⁵

Důležité je poukázat na skutečnost, že *Pflegegeld* zkráceno být může, avšak nemusí. V praxi tak dochází k nemalým rozdílům. Některé úřady, příslušné k výplatě této dávky, nekrátí *Pflegegeld* vůbec, jiné je ponižují např. o celou část odpovídající nákladům na výchovu dítěte. Konečně krácení *Pflegegeld* musí být vždy přiměřené, musí být realizováno podle okolností konkrétního případu. Přiměřené je krácení *Pflegegeld* zejména tehdy, jsou-li příbuzní pěstouni dostatečně ekonomicky zajištěni a nejsou na předmětnou sociální dávku

¹⁸² *Empfehlungen des Deutschen Vereins zur Fortschreibung der monatlichen Pauschalbeträge in der Vollzeitpflege (§§ 33, 39 SGB VIII) für das Jahr 2012.* deutscher-verein.de, 27. září 2011 [cit. 30. prosince 2011]. Dostupné na <http://www.deutscher-verein.de/05-empfehlungen/empfehlungen_archiv/2011/DV%2032-11%20Vollzeitpflege.pdf>.

¹⁸³ Na základě žádosti a po posouzení podmínek konkrétního případu může být *Pflegegeld* vypláceno též po 18. roce věku. *Pflegegeld.* pflegeelternnetz.info, 4. září 2008 [cit. 6. července 2011]. Dostupné na <<http://www.pflegeelternnetz.info/wbb2/thread.php?postid=26333>>.

¹⁸⁴ HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern.* 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011, s. 3 a 5 – 8.

¹⁸⁵ Tamtéž s. 2 – 3.

odkázání.¹⁸⁶ Určitá kritéria přiměřenosti pro krácení *Pflegegeld* pak nabízí samotný zákon, když v § 39 odst. 4 SGB VIII zohledňuje rovněž zvláštní závazky a vlastní obživu povinného pěstouna.

Pflegegeld může být rovněž zvýšeno. *Sozialgesetzbuch* upravuje *Pflegegeld* jako měsíční paušální platbu, jejíž konkrétní výši stanoví právo té které spolkové země. Obecně je nepřípustné odchýlit se od tohoto paušálu směrem dolů¹⁸⁷, zvýšení však možné je. Právní základ pro zvyšování *Pflegegeld* nalezneme opět v § 39 odst. 4 SGB VIII. Poskytnout jiné (vyšší) plnění, než-li garantovaný paušál, lze tehdy, odůvodňuje-li to zvláštnost konkrétního případu.¹⁸⁸

Uvedená úprava je dosti vágní, vytváří široký prostor pro správní uvážení. Bohužel neexistuje ani dostatečný počet soudních rozhodnutí, která by se zabývala předpoklady pro stanovení vyššího *Pflegegeld*, neboť pěstouni nejsou vždy aktivně věcně legitimováni k tomu, aby se svého práva mohli domáhat žalobou.¹⁸⁹ Obecně lze říci, že zvláštnost odůvodňující vyšší *Pflegegeld* musí spočívat v osobě svěřeného dítěte. Judikatura vychází z předpokladu, že výchovné nároky kladené na náhradní rodiče jsou vyšší, než je tomu u rodičů biologických. Tato skutečnost je však ve výši *Pflegegeld* již zohledněna, proto v případě zvýšení *Pflegegeld* musí přistoupit další ztěžující vlivy, jakými jsou např. těžký výchovný deficit, náchylnost k určitému závadnému chování, vážné onemocnění či postižení dítěte.¹⁹⁰

Dalším případem zvyšování *Pflegegeld* je jeho výplata v *Sonderpflegestellen* (zvláštní pěstounská zařízení), která bychom mohli přirovnat k české pěstounské péči vykonávané v zařízeních. Do těchto pěstounských zařízení, zřizovaných na základě § 33 věty druhé SGB VIII, přicházejí zejména děti traumatizované, deprivované, citově narušené, duševně postižené apod.,¹⁹¹ které mají zvýšené nároky na výchovu. V rámci *Pflegegeld* je zpravidla zvyšována složka připadající na výchovu, což odpovídá cíli zvýšení - kompenzace většího

¹⁸⁶ HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern*. 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011, s. 3.

¹⁸⁷ Výjimkou v tomto směru je možné přiměřené snižování *Pflegegeld* pěstounům příbuzným v řadě přímé (viz výše).

¹⁸⁸ SIEFERT, Steffen. *Erhöhtes Pflegegeld für Pflegeeltern*. pflegeelternrecht.de [cit. 6. července 2011]. Dostupné na <<http://www.pflegeelternrecht.de/pf/pflegegeld.php?detail=21>>.

¹⁸⁹ K tomu, aby se pěstouni, kteří nebyli se svým požadavkem na vyšší *Pflegegeld* úspěšní ve správním řízení, mohli tohoto práva domáhat u soudu, musí být současně poručníky dítěte nebo jim alespoň musí příslušet právo *Hilfe zur Erziehung* (právo na pomoc při výchově).

¹⁹⁰ SIEFERT, Steffen. *Erhöhtes Pflegegeld für Pflegeeltern*. pflegeelternrecht.de [cit. 6. července 2011]. Dostupné na <<http://www.pflegeelternrecht.de/pf/pflegegeld.php?detail=21>>.

¹⁹¹ Jugendamt Erlangen. *Sonderpflegestellen*. erlangen.de [cit. 13. července 2011]. Dostupné na <http://www.erlangen.de/Portaldata/1/Resources/080_stadtverwaltung/dokumente/erlaeuterungen/51isa_i_sonde_rpflegestellen.pdf>.

výchovného vkladu pěstouna. Pro názornost lze uvést, že náklady na výchovu v *Sonderpflegestellen* se přibližně pohybují mezi dvoj- až čtyřnásobkem nákladů na výchovu v běžných pěstounských rodinách. Míra zvýšení *Pflegegeld* záleží na uvážení příslušného úřadu pro ochranu mládeže. Rozhodovací praxi úřadů slouží různá doporučení, některé země vydávají předpisy (nařízení) upravující výši *Pflegegeld* ve zvláštních pěstounských zařízeních.¹⁹²

Dalším významným plněním poskytovaným pěstounským rodinám jsou *Beihilfen* (příspěvky). Právní úpravu této dávky nalezneme opět v § 39 SGB VIII, konkrétně v jeho třetím odstavci. V porovnání s *Pflegegeld* jsou *Beihilfen* jednorázovými, nenárokovými příspěvky. Zákon příkladmo vyjmenovává možná využití *Beihilfen* – prvotní vybavení „pěstounského místa“, významné osobní příležitosti, dovolená či prázdninové pobyty.

Důležitými osobními událostmi, které si zasluhují pozornost, současně však přináší zvýšené finanční nároky, jsou bezesporu narozeniny, svátek, rovněž různé církevní příležitosti (křtiny, první svaté přijímání, biřmování ad.). Zákonný výčet *Beihilfen* je pouze demonstrativní, jako další účel těchto příspěvků můžeme uvést – třídní výlety, obnovu nábytku dětského pokoje, zakoupení jízdního kola či hudebního nástroje, úhradu spojenou s účastí na různých zájmových kroužcích, příspěvek na pořízení vlastního bydlení dítěte v pěstounské péči, ale též třeba příspěvek na další vzdělávání pěstounů.¹⁹³

Výplata *Beihilfen* se v jednotlivých spolkových zemích dost různí. Tuto oblast nesjednocuje *Deutscher Verein*. *Beihilfen* jsou tak v některých zemích poskytovány v paušální výši, automaticky spolu s výplatou *Pflegegeld*, jinde je třeba o ně požádat, přičemž se zkoumá konkrétní individuální potřeba. Například ve spolkové zemi *Niedersachsen* jsou *Beihilfen* vypláceny jako měsíční částka připadající na zvláštní potřeby dítěte v pěstounské péči. Tato měsíční částka představuje podíl z roční sumy vyhrazené na *Beihilfen* jednoho dítěte určité věkové kategorie – pro děti do 6 let částka 30 € měsíčně, pro děti do 12 let částka 50 € měsíčně a pro děti do 18 let částka 70 € měsíčně.¹⁹⁴

Jiným příkladem může být výplata *Beihilfen* ve spolkové zemi *Hessen*. *Beihilfen* se zde poskytují na základě katalogu, v němž jednotlivým plněním odpovídá určitá částka. Tak například příspěvek na získání řidičského průkazu činí 3/4 nákladů skutečně vynaložených na získání řidičského oprávnění, maximálně však 1.000 €. Příspěvek na prázdninové pobyty, bez

¹⁹² HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern*. 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011, s. 11.

¹⁹³ Tamtéž s. 13.

¹⁹⁴ Tamtéž s. 13 – 14.

ohledu na jejich poskytovatele, je poukazován v paušální výši 250 € za rok. Pro tento příspěvek není třeba podávat žádost, ani prokazovat skutečné náklady.¹⁹⁵

Z výše uvedeného je zřejmé, že německá právní úprava, podobně jako česká, zná jednorázové příspěvky vyplácené pěstounským rodinám. Tyto však nejsou úzce účelově zaměřené, jako je tomu v České republice – příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla, nýbrž mohou být poskytovány z mnoha důvodů.

Možná výplata *Beihilfen* v souvislosti s příchodem dítěte do pěstounské rodiny vyplývá již z výslovného znění § 39 odst. 3 SGB VIII (příspěvek na prvotní vybavení „pěstounského místa“). Příspěvek na zakoupení motorového vozidla není v SGB explicitně uveden, není však vyloučeno, že jej některé spolkové země zahrnou do svých katalogů možných *Beihilfen* či že si pěstouni z paušálně a případně též bezúčelově poskytnutých *Beihilfen* pořídí právě motorové vozidlo. Ostatně příspěvky na zakoupení jízdního kola či mopedu pro dítě v pěstounské péči jsou v rámci *Beihilfen* běžně vypláceny.

V čem se však jednotlivé právní řády rozcházejí, je velká variabilita jednorázových příspěvků v Německu, zapříčiněná svébytnou úpravou spolkových zemí. Příspěvky se liší nejen, co do svého rozsahu či účelu, ale i ohledně podmínek výplaty. Příspěvek poskytnutý v jedné zemi bez jakéhokoli zkoumání, může být v jiné zemi podroben důkladné analýze nákladů vynaložených na tu kterou záležitost. Ač tedy pěstouni v České republice mají nárok pouze na dva jednorázové příspěvky, mohou si být jisti, že tyto při splnění zákonných podmínek obdrží vždy a současně jim budou vyplaceny rovnocenně, ať už bydlí na západě republiky či na jejím východě.

S problematikou pěstounské péče v Německu je úzce spjata otázka pojištění – zejména úrazového a starobního (důchodového). Pojištění pěstounů představuje významný benefit německé pěstounské péče. Současnou úpravu pojistných nároků pěstounů přináší německé zákonodárství od 1. 10. 2005¹⁹⁶ a její východiska najdeme opět v § 39 odst. 4 SGB VIII. Předmětné ustanovení uvádí, že průběžná plnění vyplácená k zabezpečení pěstounské péče zahrnují rovněž náhradu prokázaných výdajů na úrazové pojistné, stejně jako poloviční náhradu prokázaných výdajů na přiměřené starobní pojištění pěstouna.

Výše úhrady na pojištění pěstounů závisí na podmínkách konkrétní spolkové země a rozhodnutí příslušného úřadu. Příspěvek na pojistné může být poskytován jednomu

¹⁹⁵ HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern*. 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011, s. 15.

¹⁹⁶ *Pflegegeld*. pflegeelternnetz.info, 4. září 2008 [cit. 18. července 2011]. Dostupné na <<http://www.pflegeelternnetz.info/wbb2/thread.php?postid=26333>>.

pěstounovi nebo oběma současně, může zohledňovat počet dětí v pěstounské péči či skutečnost, že pěstoun vykonává pěstounskou péči „na plný úvazek“, není jinak výdělečně činný.¹⁹⁷

Současně je však oblast úrazového a důchodového pojištění, podobně jako *Pflegegeld*, usměrňována doporučeními *Deutscher Verein*, udávajícími minimální standardy plnění. Pro rok 2012 *Deutscher Verein* doporučuje, aby oběma pěstounům bez ohledu na věk dítěte, o něž pečují, bylo hrazeno úrazové pojištění v roční výši 136 €¹⁹⁸. Starobní pojištění má být hrazeno s ohledem na počet dětí svěřených do pěstounské péče (při péči o jedno dítě pouze jednomu pěstounovi), výše pak má činit minimálně polovinu zákonného starobního pojistného (40 € za měsíc).¹⁹⁹

Důležitou otázkou spojenou s finančním zajištěním německé pěstounské péče je podíl biologických rodičů dítěte na tomto zabezpečení. Podobně jako v České republice nevzniká ani v Německu pěstounům vyživovací povinnost ke svěřenému dítěti, nemají-li ji z titulu příbuzenství. Pěstounům jsou z veřejných prostředků vypláceny *Pflegegeld* a *Beihilfen*. Na náklady těchto sociálních dávek mají z důvodu své vyživovací povinnosti přispívat rodiče dítěte a podle svých majetkových možností též samotné děti svěřené do pěstounské péče.²⁰⁰

Biologickým rodičům zůstává vyživovací povinnost zachována také tehdy, když s dítětem společně nežijí či dokonce nemají k dítěti rodičovskou zodpovědnost. Pokud to jejich příjmové poměry umožňují, jsou povinni platit výživné úřadu pro ochranu mládeže, který pěstounům vyplácí *Pflegegeld* a přiměřenou úhradu pak vybírá, popř. vymáhá od rodičů.²⁰¹

Právní základ této úpravy najdeme v § 91 a § 92 SGB VIII. Na základě těchto ustanovení jsou požadovány tzv. *Kostenbeiträge*, tj. příspěvky na náklady sociální pomoci poskytované dětem a mládeži. Ve vztahu k *Pflegegeld* je pak významná pomoc ve formě *Hilfe zur*

¹⁹⁷ *Rentenversicherung für Pflegeeltern*. moses-online.de [cit. 18. července 2011]. Dostupné na <<http://www.moses-online.de/artikel/rentenversicherung-pflegeeltern>>.

¹⁹⁸ Ve svých doporučeních pro rok 2011 (ve vztahu k úrazovému pojištění) rozlišoval *Deutscher Verein* mezi „starými a novými spolkovými zeměmi“. Doporučená roční sazba příspěvku na úrazové pojištění ve „starých spolkových zemích“ byla 134 €, v „nových spolkových zemích“ pak 113 €. *Empfehlungen des Deutschen Vereins zur Fortschreibung der monatlichen Pauschalbeträge in der Vollzeitpflege (§§ 33, 39 SGB VIII) für das Jahr 2011*. deutscher-verein.de, 21. září 2010 [cit. 30. prosince 2011]. Dostupné na <http://www.deutscher-verein.de/05-empfehlungen/empfehlungen_archiv/2010/pdf/DV%2020-10.pdf>.

¹⁹⁹ *Empfehlungen des Deutschen Vereins zur Fortschreibung der monatlichen Pauschalbeträge in der Vollzeitpflege (§§ 33, 39 SGB VIII) für das Jahr 2012*. deutscher-verein.de, 27. září 2011 [cit. 30. prosince 2011]. Dostupné na <http://www.deutscher-verein.de/05-empfehlungen/empfehlungen_archiv/2011/DV%2032-11%20Vollzeitpflege.pdf>.

²⁰⁰ *Pflegegeld*. pflegeelternnetz.info, 4. září 2008 [cit. 30. července 2011]. Dostupné na <<http://www.pflegeelternnetz.info/wbb2/thread.php?postid=26333>>.

²⁰¹ HOPP, Henrike. *Pflegegeld*. moses-online.de [cit. 30. července 2011]. Dostupné na <<http://www.moses-online.de/artikel/pflegegeld>>.

Erziehung in Vollzeitpflege (§ 33 SGB). Příspěvek je každému rodiči stanoven zvlášť, a to formou správního rozhodnutí. Jeho výše závisí na zjištěných příjmech a celkových majetkových poměrech rodiče.

Kostenbeitrag může být od rodiče požadován od okamžiku, kdy je mu oznámeno poskytování *Pflegegeld* a současně jsou mu sděleny důsledky, které má tato skutečnost pro jeho vyživovací povinnost. Bez předchozího oznámení může být *Kostenbeitrag* požadován tehdy, jestliže nositel veřejné pomoci mládeži (v naší souvislosti úřad pro ochranu mládeže) nemohl svůj nárok vůči povinnému uplatnit z právních či skutkových důvodů, spočívajících na straně povinného. Po odpadnutí těchto důvodů musí být povinný rodič ve smyslu výše uvedeného neprodleně vyrozuměn.

Kostenbeitrag může být požadován pouze tehdy, pokud se tím nezmenší nároky na výživu dalších vůči povinnému oprávněných osob, jejichž výživné má stejné nebo lepší postavení než výživné dítěte v pěstounské péči. Od plnění rodiče má být v konkrétním případě zcela či zčásti upuštěno, pokud by tím měl být ohrožen cíl či účel *Pflegegeld* nebo by se plnění rodiče ukázalo zvláště tvrdým. Současně může být od spoluúčasti rodiče upuštěno, lze-li předpokládat, že související správní náklady nebudou vůči *Kostenbeitrag* přiměřené.

ZÁVĚR

Rigorózní práce „Pěstounská péče v podmínkách Úřadu práce ČR s exkurzem do německého systému pěstounské péče“ analyzuje právní úpravu dávek vyplácených pěstounským rodinám. Peněžní pomoc státu lidem, kteří se rozhodli vychovat cizí dítě, poskytnout mu nejen materiální zázemí, ale rovněž svou lásku, citovou záštitu, je chvályhodná a potřebná. Současně je však každá oblast společenského života, kde jsou vynakládány státní finance, oblastí zvýšeně citlivou. Pěstounské dávky hrozí jejich zneužitím, nedostatečným efektem či zbytečnou administrativou, která systém zatěžuje či prodražuje.

Bylo by krátkozraké legislativní úpravu české pěstounské péče a její finanční zabezpečení pouze kritizovat. Nynější podoba pěstounských dávek v zákoně o státní sociální podpoře má více než šestnáctiletou tradici a prošla nejednou proměnou. V mnohém by jistě mohla inspirovat zahraniční právní úpravy. Cesta vpřed však vede spíše přes úvahy o aktuálních nedostatcích určitého jevu, než skrze vyzdvihování kladů. Práce tak poukazuje na některé problémy financování pěstounské péče, s nimiž se autorka setkala při praktickém uplatňování zákona o státní sociální podpoře a souvisejících právních předpisů.

Ve druhé kapitole pojednávám o vymáhání výživného, které má být určitou kompenzací vypláceného příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Je smysluplné přenést břemeno vymáhání z pěstounů na stát, na druhou stranu je naivní myslet si, že samotnou cesí pohledávky na státní orgán se problém výživného zázračně vyřeší. Stát je třeba vybavit pro vymáhání účinnými nástroji.

Občanský soudní řád zná několik druhů výkonu rozhodnutí pro peněžitá plnění. Zvolení nejúčinnějšího způsobu či vyčerpání všech možných druhů však předpokládá komplexní znalost majetkových poměrů dlužníka. V této souvislosti Úřad práce naráží na povinnost mlčenlivosti některých subjektů, čímž je mu znemožněno získat úplný přehled o majetku povinného. Řešením by bylo zakotvení práva státu na získávání informací o majetku dlužníka. Na základě generálního zákonného²⁰² ustanovení by každý subjekt (státní i soukromý) měl povinnost sdělit státu na jeho písemný a odůvodněný dotaz jím spravované údaje o majetku

²⁰² Obecné právo státu na získávání informací o majetku státního dlužníka by mohlo být upraveno např. v zákoně č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů, či v občanském soudním řádu, v jeho šesté části věnované výkonu rozhodnutí. Všeobecnost tohoto práva by byla srovnatelná např. s obecným osvobozením státu od soudních poplatků (§ 11 odst. 2 písm. a) z. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů), kdy je osvobozena Česká republika jako celek, bez rozlišení jednotlivých organizačních složek či dalších součástí.

dlužníka. Ještě efektivnější a rychlejší cestou by byl on-line přístup státních institucí do databází jiných správců majetkových informací.

V souvislosti s posílením informovanosti o ekonomické situaci povinného vyvstává otázka náležité ochrany osobních údajů. Nutno však zdůraznit, že data o dlužníkovi by byla získávána výlučně k plnění úkolů toho kterého orgánu, v konkrétním případě k vymáhání pohledávky státu, přičemž účel vyžádání informací by byl vždy dokládán, zejména vykonatelným rozhodnutím oprávněného.

Současně lze poukázat na fungování tohoto systému kupříkladu v případě soukromých exekutorů, vůči nimž má pod sankcí pokuty informační povinnost široké spektrum subjektů. Ve vztahu k jednotlivým složkám státu se pak mechanismus výměny informací realizuje diferencovaně, s nelogickou nerovností²⁰³. Tak některé orgány mají automatický elektronický přístup do vícero cizích informačních systémů či alespoň právo na bezplatné sdělení informací k písemnému dotazu, jiné mají možnosti podstatně omezenější. Přitom ty i ony instituce patří k jednomu a témuž státu.

Po důkladném prozkoumání hospodářské situace dlužníka stojí za zvážení smysluplnost dalšího postupu v případě zjištění nulového majetku. Stát jako „dobrý hospodář“ musí totiž vymáhat též tehdy, když zjistí, že dlužník nic nemá. Musí minimálně opakovat dotazy na majetek, byť lze předem předvídat jejich výsledek, či navrhopvat marné výkony rozhodnutí. Tímto počínáním pak nejen nic nevymůže, nýbrž se ještě dostává do ztráty bezúčelným vynakládáním prostředků (poštovné, náklady řízení, náklady na práci svých zaměstnanců apod.) a současně zatěžuje spolupracující subjekty (subjekty povinné na dotazy odpovídat, soudy aj.).

Východiskem z tohoto nesmyslného kruhu by bylo stanovení jasných pravidel vymáhání, především pravidel pro upuštění od vymáhání pohledávek státu. Bylo by jednoznačně řečeno, jaké kroky má stát učinit při vzniku pohledávky, tedy kterých institucí se dotázat na majetek, případně s jakou periodicitou dotazy zopakovat, a také by v něm bylo jasně upraveno, kdy je vymáhání zbytečné a je třeba od něho upustit²⁰⁴.

²⁰³ Výše uvedený požadavek na obecné zákonné ustanovení opravňující stát k zjišťování majetku dlužníka bez ohledu na to, o jaký orgán státu se jedná, není zásadně průlomový. Srovnatelná oprávnění upravena jsou, avšak v mnoha zákonech a pro každou instituci jinak. Vzniklá nerovnost není většinou cílená, nýbrž důsledkem rozdílnosti, přílišné kazuističnosti a nedokonalého novelování právní úpravy.

²⁰⁴ Podmínky pro upuštění od vymáhání státní pohledávky upravuje § 35 z. č. 219/2000 Sb. Zkušenost našeho úřadu však ukazuje, že Ministerstvo financí ČR vykládá důvody pro upuštění od vymáhání ve prospěch co nejdelšího vymáhání, a to i ve zcela beznadějných situacích.

S otázkou ekonomičnosti v oblasti pěstounské péče souvisí výplata malých částek výživného, přesahujících výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte, pěstounům. Touto problematikou se zabývám v kapitole 2.1.3, kde po vzoru výplaty dávek státní sociální podpory navrhuji zrušit povinnost vyplácet výživné do 50 Kč a výživné ve výši od 50 Kč do 100 Kč vyplácet čtvrtletně, nikoli pravidelně měsíčně.

V téže kapitole vysvětluji svůj názor na vztah příspěvku na úhradu potřeb dítěte a vyživovací povinnosti příbuzného pěstouna – zejména prarodiče. Navzdory jisté složitosti při určování rozsahu vyživovací povinnosti pěstouna v těchto případech, bych se vrátila k původnímu znění § 39 ZoSSP, které umožňovalo ponížít příspěvek na úhradu potřeb před jeho výplatou o stanovené výživné. Touto úpravou byla zdůrazněna zákonná vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými a současně se předcházelo vymáhání výživného po pěstounovi, jež je ještě složitější než řízení o stanovení výživného prarodiči.

Nedostatek právní úpravy příspěvku při převzetí dítěte spatřuji především v tom, že při jeho využívání není důsledně ctěn jeho účel. Tento ke škodě věci není explicitně vyjádřen v zákoně, nýbrž pouze v důvodové zprávě k zákonu o státní sociální podpoře. Účelem však není, jak by se snad při letném zhlédnutí § 41 ZoSSP mohlo zdát, nějaké honorování pěstouna za samotný fakt, že převzal dítě. Finančním vyjádřením úcty pěstounovi je odměna pěstouna, zatímco příspěvek při převzetí má sloužit k pořízení osobních věcí dítěte přicházejícího do nového prostředí. Rodinám, které příspěvek k tomuto účelu nepoužijí či jej objektivně nepotřebují (dítě nepřichází do nového prostředí a potřebné základní věci má), bych jej neposkytovala.

Problémem právní úpravy dávek pěstounské péče nejsou pouze bezprostřední ekonomické souvislosti, ale také některé interpretační nejasnosti. Pochybnosti vzbuzuje zejména určení správné výše příspěvku na úhradu potřeb pro nezletilé zaopatřené dítě. Vzhledem k nedokonalé provázanosti zákona o státní sociální podpoře se zákonem o životním a existenčním minimu²⁰⁵, resp. s vládním nařízením č. 409/2011 Sb., je nejasné, zda pro výpočet příspěvku použít sazbu životního minima osoby zaopatřené či nezaopatřené. V kapitole 2.1.1 dospívám k závěru, že bych použila životní minimum zaopatřené osoby.

Spornou je rovněž otázka vracení příspěvku na zakoupení motorového vozidla při poklesu počtu svěřených dětí pod čtyři v průběhu pěti let od poskytnutí příspěvku. Mám za to, že by bylo spravedlivé zkoumat důvody předčasného skončení pěstounské péče a v případě

²⁰⁵ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

svévolného ukončení ze strany pěstouna poměrnou náhradu požadovat. Jednoznačné řešení by však v obou popsanych případech přinesla pouze precizace zákonného znění.

V poslední kapitole rigorózní práce charakterizují systém pěstounské péče v Německu. Nejprve přibližují pojetí pěstounské péče u našich sousedů, poté se zaměřují na finanční stránku péče. Lze říci, že principiálně je německá pěstounská péče shodná s naší. Při detailnějším pohledu najdeme i některé zásadnější rozdíly, nemyslím si však, že by česká pěstounská péče v porovnání s německou trpěla nějakými stěžejními nedostatky.

Pokud jde o možné podoby pěstounské péče, mám za to, že český systém je dostatečně variabilní. Umožňuje vykonávat pěstounskou péči v domácím prostředí, stejně jako ve specializovaných zařízeních pro výkon pěstounské péče. Ačkoli primárně je pěstounská péče pojímána jako krátkodobá forma náhradní rodinné výchovy, v praxi se častěji setkáváme s pěstounskou péčí dlouhodobou. Naproti tomu striktně časově ohraničená je pěstounská péče na přechodnou dobu, chápaná rovněž jako profesionální pěstounská péče. Pěstouny mohou být osoby dítěti příbuzné i zcela cizí, jednotlivci i manželé.

Nemyslím si, že by bylo třeba implementovat do českého práva další druhy pěstounské péče, známé německé legislativě (např. *Entlastungspflegschaft*, *Unterpflegschaft* či *Wochenpflege*). O kvalitě pěstounské péče nevypovídá záplava možných forem, ale opravdový zápal a upřímná motivace pěstounů. Právní záštita – možnost volit individuálně příhodný druh péče, vymezení vzájemných práv a povinností, finanční zajištění ad. – je jistě důležitá, stejně úsilí je však třeba věnovat osvětě a povzbuzení společnosti k nezištné práci pro druhé. Nemalý počet dětí zůstávajících v dětských domovech ukazuje, že vhodných pěstounů je nedostatek.

Základními pojmy finančního zabezpečení německé pěstounské péče jsou *Pflegegeld* a *Beihilfen*. *Pflegegeld* sestává z plnění na materiální potřeby a plnění na výchovu. Prvně uvedenou složku můžeme z hlediska jejího účelu připodobnit českému příspěvku na úhradu potřeb dítěte, druhou složku pak odměně pěstouna. Za významný znak německého *Pflegegeld* považuji možnost jeho snížení v případě příbuzných pěstounů. Důvodem této úpravy je existence zákonné vyživovací povinnosti. Jak jsem již rozvedla výše, obdobnou úpravu bych uvítala ve vztahu k příspěvku na úhradu potřeb.

V Německu o případném snížení *Pflegegeld* rozhodují přímo úřady pro ochranu mládeže, jež tuto dávku vyplácí. V českém prostředí bych hlavní roli v tomto směru ponechala na nezávislém soudu, a to prostřednictvím jeho rozhodování o vyživovací povinnosti

konkrétního pěstouna. Od stanovení určité výše výživného, popř. jeho nestanovení, by se pak odvíjel výpočet příspěvku na úhradu potřeb.

Rozhodovací pravomoc úřadu pro ochranu mládeže ve věci výše *Pflegegeld* však ukazuje na další fenomén – široké správní uvážení německého úřadu, nacházející své místo též u dalších otázek pěstounské péče. Ač bych větší správní uvážení nepreferovala při určování výše příspěvku na úhradu potřeb, obecně bych jej ve spojení s českou pěstounskou péčí považovala za přínos.

Úřady státní sociální podpory mají pro svou práci přesně vymezený zákonný rámec, v němž je prakticky nulový prostor pro zohlednění zvláštností konkrétní situace. Jsou-li tak podmínky pro výplatu určité dávky splněny, musí ji Úřad práce vyplatit, stejné však platí i naopak – jestliže všechny podmínky splněny nejsou, přičemž se může jednat o ryzí formalismus, dávku vyplatit nelze. V tomto ohledu by pak větší míra správního uvážení měla své opodstatnění.

Jistě lze namítnout, že obecnější právní úprava, vytvářející větší prostor pro úvahu správního orgánu, naráží na princip právní jistoty. Osobně se však domnívám, že určité rozvolnění v souvislosti s finančním plněním pěstounským rodinám by bylo spíše přínosem než nedostatkem. Právní předpis nikdy nemůže vystihnout všechny situace, jež život přináší. Možnost úřadu, jakožto odborníka z praxe, uplatnit jistou vlastní invenci, by mohla přispět k racionálnímu rozhodnutí. Konečně se silnějším správním uvážením v podobné právní oblasti se již nyní setkáváme – při rozhodování o dávkách pomoci v hmotné nouzi.

Druhým peněžním plněním zabezpečujícím německou pěstounskou péči jsou *Beihilfen*. Jedná se o pestrou škálu příspěvků poskytovaných na nejrůznější účely, popř. vyplácených i paušálně, bez jednoznačného využití. Podmínky pro nárok na *Beihilfen* se mohou významně lišit v závislosti na příslušnosti konkrétní spolkové země příspěvky vyplácet. Určitou paralelu k německým *Beihilfen* ve skromnějším českém systému představují příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Z právní úpravy spoluúčasti rodičů na financování pěstounské péče v Německu bych vyzdvihla možnost upustit od placení *Kostenbeitrag*, je-li zřejmé, že náklady vynaložené na jeho správu, zejména jeho vymožení, budou vyšší než očekávaný ekonomický přínos. Podobná pravidla bych ocenila v České republice, neboť potřeba přimět rodiče alespoň k hmotné účasti na výchově vlastních dětí v pěstounské péči nemůže převážit nad racionalitou tohoto postupu a vést k nárůstu nedobytných pohledávek státu. Neefektivním vymáháním výživného v České republice se zabývám výše.

ABSTRAKT

Název práce „Pěstounská péče v podmínkách Úřadu práce ČR s exkurzem do německého systému pěstounské péče“ vyjadřuje, že hlavním tématem je finanční zabezpečení pěstounské péče. Jednou z činností Úřadu práce ČR je výkon státní sociální podpory. Podle zákona o státní sociální podpoře existují čtyři dávky pěstounské péče – opakovaně vyplácené příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna a jednorázové příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. V první kapitole je charakterizován pojem pěstounské péče. Pěstounská péče je vymezena jako druh náhradní rodinné výchovy, jsou probrány možné podoby pěstounské péče, je popsán proces jejího zprostředkování. Stěžejní druhá kapitola se podrobně zabývá jednotlivými pěstounskými dávkami, rozebírá jejich účel, podmínky nároku, ukazuje na některé problémy, interpretační nejasnosti. V závěrečné třetí kapitole je nahlédnuto do systému a finančního zajištění pěstounské péče v Německu, jakožto sousedním státu naší země.

SUMMARY

The title of this thesis “Foster Care in Conditions of the Labour Office of the Czech Republic with Excursion to German System of Foster Care” says that the main topic is financial security of foster care. One of the activities of the Labour office is “state social support”. According to the Act on State Social Support, four types of foster care benefits are available – foster child allowance and foster parent allowance, which are recurrent benefits; and fostering grant and motor vehicle grant, which are one-off benefits. In the first chapter the term of foster care is characterized. Foster care is defined as a sort of compensatory familiar education, possible forms of foster care are analysed, the process of its mediation is described. The pivotal second chapter deals item-by-item with foster care benefits. There are also explained their purpose and conditions of claim in this chapter. This chapter shows some problems and interpretative ambiguousness as well. In the final third chapter some insight into the system of foster care in Germany, our neighbouring state, and into its financial security, is presented.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV

pěstounská péče, náhradní rodinná výchova, pěstoun, poručník, osvojitel, opatrovník, zprostředkování pěstounské péče, dávky pěstounské péče, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla, výživné, důchod z důchodového pojištění, zákon o státní sociální podpoře, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, zákon o rodině

KEYWORDS

foster care, compensatory familiar education, foster parent, tutor, adoptive parent, curator, mediation of foster care, foster care benefits, foster child allowance, foster parent allowance, fostering grant, motor vehicle grant, alimony, income from pension insurance, Act on State Social Support, Act on Social and Legal Protection of Children, Act on Families

NĚMECKÁ KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS IN GERMAN LANGUAGE

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), Sozialgesetzbuch (SGB), Pflegschaft, Vormundschaft, Pfleger, Vormund, Pflegegeld, Beihilfen

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Právní předpisy

České právní předpisy

Nařízení vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima

Poslanecká sněmovna PČR, Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 347/2010 Sb. ze dne 26. 10. 2010.* ASPI ID: LIT36648CZ.

Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 41/2010 Sb.m.s.

Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů č. 3, 5 a 8, ve znění sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 41/1996 Sb., č. 243/1998 Sb. a č. 48/2010 Sb.m.s.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů

Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 117/1995 Sb. ze dne 14. 12. 1994.* ASPI ID: LIT27936CZ.

Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 242/1997 Sb. ze dne 18. 6. 1997.* ASPI ID: LIT27720CZ.

Vláda ČR. *Důvodová zpráva k z. č. 113/2006 Sb. ze dne 21. 7. 2005.* ASPI ID: LIT25718CZ.

Vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška MPSV č. 136/1993 Sb., kterou se stanoví odměna pěstouna při výkonu pěstounské péče ve zvláštních zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška MPSV č. 73/2000 Sb., kterou se mění vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon ČNR o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a zrušují některé právní předpisy na úseku sociálních věcí

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 242/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 271/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 453/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 315/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 168/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 112/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu a zákona o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 113/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů

Zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 259/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů

Zákon č. 364/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Německé právní předpisy

Bürgerliches Gesetzbuch – účinný od 1. 1. 1900, v republikovaném znění od 2. 1. 2002

Sozialgesetzbuch – Ahtes Buch – Kinder- und Jugendhilfe – v některých spolkových zemích účinný od 3. 10. 1990, ve zbývajících od 1. 1. 1991

Komentáře

BŘESKÁ, Naděžda, BURDOVÁ, Eva, VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1. 6. 2010*. 13. vydání. Olomouc: ANAG, 2010. 239 s.

BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora. Komentář k zákonu*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 1996. 159 s.

HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ – HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: LINDE, 2007. 751 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 586 s.

NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. vydání. Praha: LINDE, 2007. 471 s.

Zákon č. 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře (Pracovní pomůcka s komentářem). Příloha časopisu Právní rádce, 1995, č. 8, s. 25 - 40.

Interní materiály MPSV

HEJHALOVÁ, Věra. *Informace č. 4/2005 k novelizaci zákona o státní sociální podpoře k 1. červnu 2005 (Interní materiály MPSV, č. j. 2005/31536/212)*. V Praze dne 31. 5. 2005.

HEJHALOVÁ, Věra. *Informace č. 5/2006 k novele zákona o státní sociální podpoře od 1. dubna 2006 (Interní materiály MPSV, č. j. 2006/20983/212)*. V Praze dne 7. 4. 2006.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 1. března 2011, sp. zn. Pl. ÚS 55/10, body 1 – 107

Monografie

HOPP, Henrike. *Pflegefamilien – Finanzen. Finanzielle Ansprüche und Anrechnungen von Pflegeeltern und Pflegekindern*. 2. vydání. Berlin: Henrike Hopp und Jens-Holger-Hopp GbR, 2011. 38 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 2001. 384 s.

KRAUSOVÁ, Lucie, NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2006. 228 s.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Státní sociální podpora*. 1. vydání. Praha: DORS, 1997. 28 s.

OBERLOSKAMP, Helga a kol. *Vormundschaft, Pflegschaft und Vermögenssorge*. München: C. H. Beck, 1990. VII – XXXII. 569 s.

SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2001. 425 s.

Odborné články

BEHR, Tomáš. Sjednocování výživného a neplatiči ve vězení. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 5, s. 18 - 21.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče – Sborník ze VII. celostátního semináře NRP*. Brno: TRIADA – Poradenské centrum, o. s., 2007, s. 41 - 42.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče a její místo v rámci institutů náhradní výchovy v právním řádu České republiky. *Právní obzor*, 2001, roč. 84, č. 5, s. 443 - 455.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 9, s. 309 - 316.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Pěstounská péče po novele – 1. část. *Právo a rodina*, 2000, č. 6, s. 1 - 5.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 9, s. 305 - 309.

LUŽNÁ, Romana. Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. *Právo a rodina*, 2000, č. 2, s. 10 - 12.

MACHÁČKOVÁ, Lenka. Institut opatrovnictví podle zákona o rodině – 1. část. *Právo a rodina*, 2002, č. 3, s. 13 - 15.

MACHÁČKOVÁ, Lenka. Institut opatrovnictví podle zákona o rodině – 2. část. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 9 - 12.

Internetové stránky

<http://de.wikipedia.org>

<http://rechtslexikon-online.de>

www.deutscher-verein.de

www.erlangen.de

www.moses-online.de

www.pflegeelternnetz.info

www.pflegeelternrecht.de

www.sos-vesnicky.cz